PDF4Kurd

سادقی هیدایەت

نموونەی مەرگی نووسەر

نووسینو گۆڕینی:

حەمەکەریم عارف

سلێمانی ٢٠٠٧

سەرپەرشتیاری پرۆژە: جەبار سابیر

ناوی کتێب: سادقی هیدایەت

ناوی نووسەرو وەرگێڕ : حەمە کەریم عارف

بابەت: لێکۆڵینەوە

تایپ و هەڵەبڕی: نوسەر

نەخشە سازیو بەرگ: ناوەندی دیزاین (یانەی قەڵەم)

تیراژ: ١٠٠٠ دانە

چاپ: چاپی یەکەم(٢٠٠٧)

سەرپەرشتیاری هونەری: ئارام سدیق

سەرپەرشتیاری چاپ: ئاسۆ پێنجوێنی

ژمارەی سپاردن: (٨٢)ی وەزارەتی رۆشنبیری دراوەتیَ.

لەچاپکراوەکانی پرۆژەی کتێبی یانەی قەڵەم

زنجیرەی ژمارە(١٧)

PDF4Kurd

-١-

هەڵبەتە سەبارەت بە دەقی داهێنراوی ئەدەبی، دەبێ ئەوە رەچاو بکرێت کە نووسەر، دەق، رەخنەکر و خوێنەر پەیوەندییەکی ئورگانیان پێکەوە هەیە و لە حاڵی کارلێکدان و هەر یەکێك لەو لایەنانە نەخش و دەوری خۆی لە پێکهاتەی بەرهەم یان دەقەکەدا هەیە و بە زمانی تازەی رەخنەیی دەبێ بگوترێ کە هەر یەکێك لەو لایەنانە تاچ ئەندازەیەك بەرهەمە کە دەنووسێت یان دەقەکە دەخوڵقێنێ. بۆ وێنە بەلای ئەلیوت -وەوە (خوێنەر بە هەمان ئەندازەی خودی شاعیر مانای شیعرێك دیاری دەکات). هەڵبەتە ئەمە بۆ چوونێکی تازەیە و زۆر جیاوازە لە بۆ چوون و میتۆدە رەخنەییەکانی پێش خۆی. جاران توێژەران و رەخنەگران، بە تایبەتی ئەوانەی کە (ناوەرۆك) و (فورم)- یان لێکدی دادەبڕی و لایەنی ناوەڕۆکیان لەسەر حیسابی فۆرم دەگرت، یئحتوبارێکی ئەوتۆیان بۆ زمان وەکو لایەنێکی دەق دانەدەناو زمانیان بە هۆیەك لە هۆیەکانی دەربڕینی ئەدەبی دادەنا کە گوایە هیچ رۆڵێکی لە دیاریکردنی ناوەڕۆکدا نییە. بەلاَم تیۆری بونیادگەری - لەسەر بنەمای تیۆری زمان ناسی فەردینان دوسوسور - تەقریبەن سەلماندی کە زمان دەورێکی کارای لە دیاریکردنی مانا و نێوەرۆکی بەرهەم و دەقی ئەدەبیدا هەیە، و لە بارەیەوە زێدەرۆیش

کراوە. بەهەر حاڵ ئەگەر ئەم شۆڕشە زمانەوانییەی سوسوریش پەیدا نەبووایە، دیسان بۆچوونی ناوەڕۆك بازان، بە تایبەتی توندڕەوەکان، پەسند نەدەکرا، چونکە لە هیچ دیاردەیەکدا فۆرم و ناوەڕۆك بە تەواوەتی قابیلی لێکدی جیابوونەوە و جیاکردنەوە نین..

جا بابێینەوە سەر مەبەستی خۆمان، ئەوەی بەرهەرمێکی ئەدەبی لە بەرهەمێن مێژوویی یان سیاسی یان کۆمەڵناسی و یان... جیادەکاتەوە (ئەدەبییەتی) ئەوە بەرهەمەیە، جا ئەو (ئەدەبییەتە)ش لەوێوە پەیدا بووە کە ئەدەبیات بە زەبری (ئەوزار) یان (فەند)ی تایبەتی خۆی دەبووە مایەی ئەوە کە بابەتەکەی، مانا و ناوەڕۆکەکەی (ناباو) بێ، واتە روون و ئاشکرا نەبێ، تەنیا لەم رێگەیەوە بەرهەمێن خاڵیسە و بێ غەل و غەش چێ دەبوو بۆ وێنە ئەگەر بەرهەمێك تەنیا دەنگدانەوەی بیروبۆچوون و باوەڕێن نووسەرەکەی بێ، یان نمایندەی رووداووە دیارە باوە کۆمەڵایەتییەکان بێ، ئەگەر لە ئەنجامدانی ئەو مەبەستانەشدا سەرکەوتنی بە دەست هێنابێ ناچێتە خانەی بەرهەمی ئەدەبی خاڵیسەوە.

بەڵکو دەشێت بچێتە خانەی بەرهەمی بیوگرافی، ئوتوبیوگرافی، کۆمەڵناسی و ئەو شتانەوە کە بە هەندێ کەرەستەی ئەدەبی (بۆ وێنە: کێش و قافیە) رازێنرابێتەوە.

هەڵبەتە ئەم بۆچوونە پاشان لە ئەنجومەنی زمانەوانی پراگدا (کە یاکوبسن دیارترین ئەندامی بوو) پەیگیری کرا، و پاشتر لەگەڵ پەیدابوون و دەرکەوتنی بونیادگەری و هەڵوەشاندنەوەگەرییدا - هەڵبەتە بە زمان و شیکردنەوەی پێشکەوتووتر - گەییە لوتکە خۆی.. کە لەم میتۆدەدا بایەخ و گرینگی نووسەر و هاندەرەکانی نووسەر بەرادەیەك لە توێژینەوەی بەرهەمێکدا کەم دەبێتەوە دەگاتە رادەی سڕینەوە و نەمان و بەمەش دەگوترێ مەرگی نوسەر هەڵبەتە (مەرگی نووسەر) ناوی یەکێك لە

PDF4Kurd

گوتارەکانی رۆلان بارت – ە کە بە ووردی لەو مەسەلەیە دەکۆڵێتەوە. واتە هەر کە پرۆسەی نووسین دەست پێدەکات ئیدی پەیوەندی نێوان خوێنەر و نووسەر دەپچڕێ و نووسەر لە مەرگی خۆی نزیك دەبێتەوە. رۆلان بارت دەڵێت بەر لە رینیسانس کەسایەتی نووسەر لە ناوا نەبوو، بەڵکو (گوتیار) کارەکەی ئەوی نیشاندەدا و دەخستە روو. لێ لەوە بەدواوە، واتە لەگەڵ سەرهەڵدانی سەردەمی رینیسانسدا ئیدی تایبەتمەندییەکانی نووسەر و ژینگەی نووسەر لە هەڵسانگاندن و توێژینەوەی بەرهەمی نووسەردا، گرینگییەکی زۆریان پەیدا کرد و لە ئەنجامی دەقی ئەدەبی هەر نووسەرێك لەبەر رۆشنایی رەوشت و رەفتار و راو بۆچوون و باری دەروونی و لایەنە جۆراو جۆرەکانی ژیانی خودی نووسەردا دەخرایە بەر شرۆڤە و هەڵسانگاندن و لێکدانەوە، ئەمەش بووە هۆی ئەوەی کە نەك هەر دەسەڵاتی نووسەر بەڵکو دەسەڵاتی رەخنەگریش بچەسپێ و هیچ دەورێك بۆ خوێنەر لە دیاریکردنی ناوەڕۆکی بەرهەمەکە (دەقەکە) نەمێنێ، واتە چەسپینی دەسەڵاتی نووسەر و رەخنەگر لەسەر حەساوی خوێنەر بوو، چونکە کاتێ کە تایبەتمەندی شەخسی و کۆمەڵایەتی نووسەر لە ناوجەگەری دەقەکەدا حەسا و بکرێ، هەنگینێ مێژوونووسی ئەدەبی، توێژەری ئەدەبی و رەخنەگری ئەدەبی، کە لە خەڵکانی دیکە پتر ئاگاداری ئەو تایبەتمەندییانەی نووسەرن، رۆڵی (رونکەرەوەی) دەقەکە دەبینن بە گوتەیەکی دیکە رەخنەگر دێ بە خوێنەر دەڵێ کە (مەبەستی) نووسەر لە دەقەکەیدا ئەم یان ئەو شتەیە. ئەمە لە کاتێکدا کە ئەگەر نووسەر و تایبەتمەندییەکانی نووسەر وەلابنرێن، ئیدی مەسەلەی رونکردنەوە و شرۆڤە، بەتاڵ دەبێتەوەو ئەو بایەخەی نامێنێ.

بەمجۆرەیە کە نووسینێك وەکو یەکەیەکی یەکپارچە دەردەکەوێ و تەجەلی دەکات چونکە هەر دەقێك لایەنی جۆراوجۆری هەیە کە رەگی

دەچێتەوە سەر گەلێك سەرچاوەی رۆشنبیری.. تاقە خاڵێك کە لایەنە هەمە جۆرەکانی دەقێك کۆبکاتەوە و بگرێتە خۆ خوێنەرە – نەك نووسەر وەکو تا ئێستا باو بووە – خوێنەر بریتیە لە هاماج و کەش و هەوایەك کە هەموو ئەو دەستەواژانە دەگرێتە خۆ کە دەقێك یان نووسینێك پێك دەهێنن، بێ ئەوەی هیچ یەکێك لەو دەستەواژانە لە دەست بچن.

لە روانگە کلاسیکییەکەوە نووسەر بەر لە بەرهەمەکەی هەیە: نووسەر دەخوێنێتەوە، فێر دەبێ، تاقی دەکاتەوە، رەنج دەبات و لە ئاکامدا بەرهەمەکەی چێ دەبێ. واتە پەیوەندییەکی زەمانی – مێژوویی لە نێوان نووسەر و دەقی نووسینەکەیدا هەیە وەکو ئەوەی نووسەر باوك بێ و نووسینەکە فەرزەند بێ، یان نووسەر نیهاد بێ و نووسینەکەی گوزارە، بەڵام لە روانگە و بۆچوونی تازەی ئەدەبییەوە، لەبەر هەمێن تازەی رۆژگاری ئێمەدا ئەم مەودا زەمانییە لە نێوان نووسەر و دەقدا نییە، ئیدی دەق ئەو بەرهەمە نیە کە پاش ساڵانێك لە کارو کۆشش لە بۆتەی ئەزموونی تاکێکەوە پەیدا بووبێ و هەڵقوڵابێ، بەدەستی ئەو (نووسەر) مشت و ماڵ درابێ، وەکو راپۆرێك لە لایەن ئەوەوە عەرز کرابێ. نووسین، ئیدی – جگە لە زمان، کە لە زمانەوانی تازەدا، هەر سەرچاوەیەك یان سەرەتایەکی دی رەت دەکاتەوە – هیچ سەرچاوە و سەرەتایەکی دیکەی نییە، نووسەر ئێستا هەیە و نووسینەکەش هەنووکە دێتە نووسین. لە راستیدا نووسەر زیاتر سەیری بەرهەم دەکات تا بینووسێت. (یەکێتی دەقێك لە دەست پێکیدا نییە بەڵکو لە مەخسەد و مەبەست و ئامانجیدایە) واتا یەکێتی لەوێدا نییە کە لێیەوە دەست پێدەکات، بەڵکە لەوێدایە کە پێی دەگات. کەواتە یەکێتی بەرهەمێك لە خوێنەردا بەرجەستە دەبێت نەك لە نووسەردا. بەڵام ئەم مەبەستە – ئەم خاڵەی کە دەق دەیگاتێ – شەخسی نییە، چونکە خوێنەر بەواتای گشتی وشە، تاکێکی تایبەت و

PDF4Kurd

دیاریکراو نییە، و ژیاننامە و چین و باری سایکۆلۆژی و دەروونی تایبەتی نییە. بەڵکو تەنیا فاکتەرێك – كە لە یەك بنكەدا، لە یەك خاڵدا هەر هەموو ئەو رەگەزانە کۆ دەکاتەوە کە دەقێکیان پێك هێناوە. (رەخنەی کلاسیك هەرگیز بایەخی بە خوێنەر نەداوە و بە هەندی نەگرتووە، لە روانگەی کلاسیکەوە نووسەر تاقە کەسی (کارا و کاریگەر و دیاریکەرە) لە ئەدەبیاتدا... جا بۆ ئەوەی ئایندەی نووسین دروست بکەین پێویستە ئەفسانەی (نووسەر) سەرنگون بکەین: دەبێ لە دایکبوونی خوێنەر بە بەهای مەرگی نووسەر بێ.)

دیارە ئەم روانگە و بۆچوونە، لە بنەرەتدا لە سەرەتاکانی سەدەی بیستەمەوە دەستی پێکردوە و لە ئاخر و ئۆخری سەدەی بیستەمدا – بە تایبەتی لە بواری تیۆری ئەدەبی بونیادگەری و بونیادشکێنیدا – گەییوەتە لوتکەی خۆی و تەواو رەواجی پەیدا کردووە و برەوی سەندووە و بووە بە مۆدی رۆژ و هەڵبەتە پێویستە ئاماژە بۆ ئەوە بکەین کە هیچ برە و سەندنێك تا سەر نامێنێ و .. هیچ هەقیقەتێك بە دەقی خۆیەوە نامێنێ و لە ناو پرۆسەی گۆڕاندا دەگۆڕێ، و هەر کۆنێکی ئەمڕۆکەش بگری تازەی دوێنێ بووە، هەر تازەیەکی ئەمڕۆکەش دەبێ بە کۆنەی سبەینێ و هیچ دیاردە و رووداوێك لەم سوننەتەی ژیان ناخەڵەسێت و دەرباز نابێت.

بەم پییە و لەبەر رۆشنایی بۆچوونەکانی رۆلان بارتدا ئەوەمان بۆ ساغ دەبێتەوە تا رۆشنبیریی و ئەدەبیات لە کۆمەڵگەدا بەرینتر و گشتی تر بێ، واتا دیموکراتیك تر بێ، دەوری رێژەیی وەرگر و خوێنەر (واتە تێکرای مەردم) لە پێکهێنان و پێناسەی ئەدەبیاتدا پتر دەبێ و رۆڵی نووسەر کەمتر دەبێ. لە کۆمەڵگەی سەرەتاییدا ئەدەبیات بە رێژەیەکی زۆر (جەماوەری)یە، یانی زیاتر لە داستان و ئەفسانە و شیعر و مەتەڵ و ئاواز و گۆرانی عامیانەپێکهاتووە، لە حاڵەتی وەهادا ئەدەبیات (خاوەن) و

(دانەر) و (بێژەری) دیار و ئاشکرای نییە، بەڵکو لە رێگەی نەقڵ بێژ و گوتیار و شایەرانەوە دەگەیەنرێتە خەڵکی.

لێ کاتێ لەسەر بناغەی هەمان ئەو نەقڵ و سروود و داستان و ئەفسانانە.. بەر هەمێن حەماسی و لیریکی و وەسفی و ئەو شتانە هاتە رۆنان و تۆمار کران، ئیدی خاوەنەکانیان لە عەوامی خەڵك و هەروەها لە نەقڵ بێژان و شایەران و سروود بێژان جیاکرانەوە و هاتنە ناسین. ئەوەبوو بەرهەمێن ئەدەبی بەناوی هومەر و سوفوکلیس و بیلی تیس و فیرجیل.. و أمری القیس و فەرەزدەق و ئەبو نواس... و رودەکی و رابیعە و فەررخی و فیردەوسی... و رونیسار و رابلیە و شکسپیر هاتنە ناسین. بەڵام جارێکی دیکە و لە قۆناغێکی بالاترا – بە تایبەتی لە نیوەی دووەمی سەدەی بیستەمدا، بە تایبەتی لە وڵاتانی پێشکەوتوودا – کە خوێنەواری و کتێب خوێندنەوە و تەنانەت سینەما و رادیۆ و تەلەفزیۆن پەرەی سەند و گەلێك لە خوێنەران بە رێژەی جۆراوجۆر هەم لە خوڵقان و هەم لە نەقدی بەرهەمێن ئەدەبی و هونەریدا شارەزاییان پەیدا کرد، ناوەڕۆك و رەمز و ئەوزار و تەکنیکی ئەدەبی کەمدابێژێك حاڵەتی تایبەتی و ریزپەڕی خۆی لە دەست داو بەهەمان رێژەش خوێنەری ئەمڕۆش لە خوڵقاندن و نەقدی بەرهەمێن ئەدەبیدا – بە تایبەتی لە بەرهەمێن ئەدەبی سەردەمی خوێدا – بەشێکی گەورەتر بەدەس دێنێ و بەشدارییەکی پتر دەکات.

بە هەرحاڵ کە دەق بە وشە سپێردراو، وشە لەناو پێکهاتەی دەقدا بوو بە تانوپۆی زمان و خوێنەریش پەی بە رەمز و رازی برد، ئیدی دەستکراوەتر دەبێ لە چۆنیەتی مامەڵە کردن لەگەڵ دەقەکەدا و پێویستی بە نووسەر نامێنێ، و نەمانی نووسەریش رەنگە نەمانی رەخنەگری بە دواد بێ و ئیدی هەم دەسەڵاتی نووسەر و هەم دەسەڵاتی رەخنەگر

PDF4Kurd

هەرەس دەێنن و خوێنەری جددی لە دایك دەبێ و بە خۆی هەموو بۆشاییەکان – ئەگەر بۆشایی رووبدات – پڕ دەکاتەوە و بە خۆی نێوەڕۆك و مانا و بایەخی دەقەکە دیاری دەکات.

-٢-

دەڵێن هەر کەسێك – و لە ئەنجامدا هەر نووسەرێك – لە بنەڕەتدا زادەی سەردەم و شوێنی خۆیەتی، یانی زادەی کۆ فاکتەرێن کۆمەڵایەتی و رۆشنبیری و پەروەردەیی و مێژوویی ئەو شوێن و سەردەمەیە کە تیایدا پەروەردە دەبێ و بەرهەمی خۆی تیادا دەخولقێنێ.. هەڵبەتە ئەم ڕێسایە ناتوانێ بە وردی مانا و چەمکی بەرهەمی نووسەرێك یان مەبەست و نیازی نووسەرێك دیاری بکات. ئەمە جگە لەوەی، وێڕای ئەوەی کە ئەو فاکتەرانە هەر یەکێکیان بە ڕێژەیەك دەوریان لە خوڵقانی بەرهەمێکدا هەیە، دابەزینی بەرهەمێك بۆ ئاستی نموونەیەکی دەروونناسی، یان تیۆرییەکی کۆمەڵایەتی، یان بەرنامەیەك یا شیکردنەوەیەکی سیاسی، ئیدی هیچ شتێك بۆ ئەدەبیات نایەڵێتەوە. بۆ نموونە ئەگەر تاوان و سزا – ی دۆستۆفسکی تەنیا رەنگدانەوەیەکی حاڵەتە وردە دەروونییەکان بێ و دادگا – ی کافکا وێنە گرتنێکی فۆتۆگرافی کۆمەڵێك مەسەلەی رووتی کۆمەڵایەتی بێ ئەدی رۆڵ و فایدەی ئەدەبیات چییە؟ هەر هەموو ئەم فاکتەرانە بەشێوە و ڕێژەی جۆراوجۆر دەور لە خوڵقانی بەرهەمێکدا دەبینن، لێ بەرهەمێکی ئەدەبی – ئەگەر بەراستی ئەدەبییەتی تێدا بێ – نایەتە خوارەوە بۆ ئاستی هیچ یەکێك لەوانە، واتە نابێ بەهیچ یەکێك لەوانە، ئەگەر ببێ ئەوا لەسەر حیسابی ئەدەبییەتەکەیە و لە ئەدەبییەت

PDF4Kurd

دەکەوێ. کەواتە دەرگا بە پلەی جۆراوجۆر و جیاواز بۆ رەخنە و رەخنەگر کراوەیە. و خوێنەریش بە رێژەی جیاواز بەشداری لەم رەخنەیەدا هەیە و لەوەشە لە هەندێ جارا بەتەواوەتی جێی رەخنەگر بگرێتەوەو (کە ئەمە خۆی لە خۆیدا بەرانبەر بە مەرگی رەخنەگر و پاشان مەرگی نووسەر دەوەستێتەوە).

بەهەر حاڵ پێویستە ئاماژە بۆ ئەوە بکرێ کە جاران گەلێك لە تایبەتمەندییە جۆراوجۆرە فەردی و کۆمەڵایەتییەکانی نووسەرێکیش لە رێگەی رەخنەگرەوە دەگەییە خەڵکی، واتە خەڵکی زیاتر لە رێگەی شەرح و شرۆڤەو توێژینەوەی رەخنەگر لە کەسایەتی و ژینگەی کۆمەڵایەتی نووسەر، نووسەریان دەناسی بەتایبەتی کە هیچ ژینامە و بیرەوەرییەك دەربارەی ئەو نووسەرانە لەبەردەستدا نەبووە، و ئەمە پتر لە رێگەی زەینی رەخنەگر و خوێنەرەوە مانای پەیدا کردووە و بەم شێوەیە ئەو ژینامەو بیرەوەریانەش قابیلی تەئویل و لێکدانەوەی جیاوازن“ بەڵام خاڵی گرینگ ئەمەیە کە لە زۆر بوارا، گەلێك لە (زانیارییەکانی) رەخنەگرو خوێنەر دەربارەی ژیان و ژینگەو تایبەتمەندی فەردی و کۆمەڵایەتی نووسەر لە خودی بەرهەمە ئەدەبییەکانی ئەوەوە هەڵێنجراوە. بەمجۆرە خودی نووسەریش تا ئەندازەیەکی زۆر لە رێگەی بەرهەمەکەیەوە دەناسرێت، ئەمە لە حاڵێکدایە کە بەروالەت وا پێدەچێت کە ئاشنایی دەگەڵ تایبەتمەندی فەردی و کۆمەڵایەتی نووسەرو ژینگەی کۆمەڵایەتی نووسەردا، ماناو چەمکی بەرهەمەکەی دیاری کردووە. بەهەر حاڵ زۆر جار بەرهەمی نووسەر کاریگەری خۆی هەیە لە ناساندنی نووسەردا. واتە نووسەر بوونێکی رێژەیی لە بەرهەمیدا هەیە و بەرهەمەکەی دەبێ بە کلاوڕۆژنەیەك بۆ ناساندنی. سادقی هیدایەت یەکێکە لەو نووسەرانە.

***

مەسەلەی حوزوری رێژەی سادقی هیدایەت لە بەرهەمەکانیا دەکرێت بە دوو شێوە بخرێتە روو: یەکەم هاندەرو نیازو نییەتی هیدایەت لەم بەرهەم یان لەو بەرهەمیدا یان لە کۆی بەرهەمەکانیا چی بووە، و ماناو چەمکی چیرۆکەکانی چییە. دووەم: شەخسی خۆی“ خودی خۆی تا چ رادەیەك لە چیرۆکەکانیا حازرە، واتە تەبع و تەبیعەت و خوو خدەو ئەتوار و، بیرو بۆچوونە کۆمەڵایەتییەکانی بە چ رێژەیەك لە چیرۆکەکانیدا رەنگی داوەتەوەو بەرجەستە بووە؟!

سەبارەت بە هاندەرو نیازو نییەت و مەبەستی نووسەرو ئەوجا ئەو ماناو چەمکەی خۆی لەناو بەرهەمەکەیدا پێی قایلە و مەبەستیەتی، لە باشترین حاڵەتدا هەر نووسەر خۆی دەتوانێ دیاری بکات و ئەم شتەش یەجگار کەمەو ئەوجاش ئەو بەرهەمە قسەو لێکدانەوەو شەرحو شرۆڤەی دیکەش هەڵدەگرێت. سەبارەت بە پرسیاری دووەم ئەمە قابیلی لێکدانەوەو تۆژینەوەیە چونکە هەم ژیان و بیروبۆچوون و ژینگەی نووسەر بە جۆرێك لە جۆران لەبەرهەمیا رەنگدەداتەوەو خۆ سەبارەت بە یەکێکی وەکو هیدایەت، ئەوا زانیاری – جیا لەبەرهەمە ئەدەبییەکانی – لەبەر دەستدا هەیە.

لێرەدا زیاتر چیرۆکەکانی هیدایەتمان مەبەستە تا کارەکانی دیکەی. کارە چیرۆکڤانییەکانی دەکرا بەسەر چوار جۆردا دابەش بکرێن چیرۆکێن ریالستی و رەخنەوانی وەکو (طلب امرزش، علویە خانم)، نمایشنامە و چیرۆکە ناسیونالیستی و رۆمانتیکەکانی وەکو:(پروین دخترساسان، اخرین لبخند)، چیرۆکێن تەنزئامێزو تەنزنامەکانی وەکو (حاجی اقا، قضیە زیربتە، و وغ وغ ساهاب)، چیرۆکە سایکولوژییەکانی وەکو (بوف کور، سەقطرەخون)، زندەبەگور، مردی کەنفش را کشت، عروسك پشت پردە).

PDF4Kurd

هەڵبەتە ئەم خانەبەندییە بەو مانایە نییە کە هیچ جۆرە تێکەڵاوی و ویکچوونێك لە نێوان ئەو چیرۆکانەدا نیە، بەڵکو تەنیا بۆ ئەوەیە کە هەر گرووپێك لەو چوار گرووپە ئەوەندەیان تایبەتمەندی و خاڵی هاوبەش لە نێوان دا هەیە کە لە گرووپەکانی دی جیا بکرێتەوە.

یەکێك لە تایبەتمەندییەکانی چیرۆکە ریالیستی و رەخنەوانییەکانی هیدایەت ئەوەیە کە حوزوری نووسەر وەکو ژیانی تایبەتی و سایکولۆژی و تەبع و تەبیعەت و بۆچوونە کۆمەڵایەتییەکانی، بەشێوەیەکی گشتی و لە چاو گرووپە چیرۆکەکانی دیکەیدا یەجگار کەم و ناچیزەیەو هەستی پێ ناکرێت. ئەم چیرۆکانە لایەنە جۆراوجۆرەکانی ژیان و داب و نەریت و ئەتوارو رەوشت و هەڵس وکەوتی خەڵکی ئاسایی شارنشینی سەردەمی ئەوە (هیدایەت) بەلاّم ئەمانە لە قاڵبی بەرهەمی ئەدەبیدان نەك لە قاڵبی راپۆرتی رۆژنامەوانی و تێبینی و شەرح و شیکردنەوەی کۆمەڵناسی. هیدایەت بەزمان و تەکنیکن چیرۆکڤانی رەوشت و داب و نەریت و رەفتار و پەیوەندی و باوەرو گیروگرفتی ئەو خەڵکە بەرجەستە دەکات و پیشانی دەدات. هەڵبەتە لەم چیرۆکانەدا هیچ لایەنگیرییەکی چینی چەوساوە بەدی ناکرێت و هیچ رێچکەو رێبازو بەرنامەیەکی سیاسی زەق هەست پێناکرێ" خۆ ئەگەر بەریکەوت و بە شێوەیەکی رەوتەنی و بەلەز جۆرە، داوەری و قەزاوەتێك بەدی بکرێ، ئەوا داوەرییەکی سەلبی یە، چونکە گەلێك لە کاراکتەرانی ئەم چیرۆکانە خەڵکانی دووروو، درۆزن، بەد خوو بەد رەوشت و جار جار دزو پیاو کوژان، ئەمەش زادەو بەرەنجامی خەسڵەتێن ریالیستی و رەخنەوانی خودی چیرۆکەکانە. بەهەر حاڵ نووسەر داوەرییەکی ئەوتۆ سەبارەت بە گوفتارو کرداری ئەوانە ناکات و خۆ ئەگەر رەخنەگر یان خوێنەر داوەرییەکی لەو بابەتەی بەمیشکدا بێ، ئەوا داوەری ئەوە نەك هی نووسەر.

بەرهەمە ناسیونالیستی و رۆمانتیکەکانی هیدایەت، پێچەوانەی گرووپی پێشووە. واتا ئامادە بوون و حوزوری سۆز و باوەرێن نووسەر لەم بەرهەمانەدا – کە ژمارەشیان زۆر نییە – بە رادەیەکە کە هەندیّ جار کار دەگاتە شیعاراتبازی و تەنانەت حنێو دان. ئەم بەرهەمانە رەنگدانەوەی ئەو ناسیونالیزمە رۆمانتیکیەیە کە رەگی لە سەدەی نۆزدە و بناوانە قوڵەکانی شۆرشی مەشروتە دایە، بەلاّم لە گەرمەی جەنگی جیهانی یەکەمدا – و بە تایبەتی پاش کۆتایی جەنگ – تەقییەوە و کارێکی زۆری کردە سەر هەموو لایەنی کۆمەلایەتی و شارستانی ئێران. لایەنی رەسمی و دەوڵەتی ئەم ناسیونالیزمە بە خێرایی بوو بە ئایدولۆژی دەسەلاّتی حوکمران. بەلاّم لایەنە رۆشنبیری و نا رەسمییەکانی لە نێوان رۆشنبیران و نووسەران و شاعیران و خوێنەوارانـدا – تەنانەت لەناو ئەوانەشدا کە وەکو هیدایەت لە گەڵ دەسەلاّتی حوکمران تەبا نەبوون – رەواجی پەیداکرد و پەرەی سەند.

بە هەرحاڵ بیر و بۆچوونی ناسیونالیستی و رۆمانتیکی نووسەر بەشێوەیەکی زەق لە نمایشنامەێن پروین دختر ساسان و مازیار، و هەروەها لە کورتە چیرۆکێن سایە مغول، آخرین لبخند دا، دەردەکەویّ، بەلاّم لەگەڵ ئەمەشدا دەکرێت بگوترێ چونکە ناسیونالیزمی رۆمانتیکی یەکێك بووە لە دیاردە بلاّوو باوە کاریگەرە کۆمەلاّیەتییەکانی ئەو زەمانە، بۆیە نووسەر (هیدایەت) لە بەرهەمەکانیا کاری لەسەر کردووە، واتە مەرج نییە ئەو هەستە ناسیونالیزمییە لەلای نووسەر هەبووبێ، یان لەو هەستەدا شەریك بووبێ. بەلاّم کاتێ کە تەمەشای هەندێ بەرهەمی ناچیرۆکی وەکو سەفەرنامەی أصفهان نصف جیهان و پێشەکی ترانەهای خیام دەکەین و بە هەمان شێوە و بگرە تۆختریش ئەو هەستە بەرجەستەکراوە، ئیدی هیچ گومان لەوە دانامێنێ کە راوبۆچوونی خودی

PDF4Kurd

هیدایەت لە نمایشنامە و چیرۆکە ناسیولیستییە رۆمانتیکییەکانیدا حازرە.

لە گرووپی سێیەمی بەرهەمەکانی هیدایەت – شدا، واتە لە چیرۆکە تەنز ئامێز و تەنزنامەکانیدا، ئەم حوزوری بیروبۆچوون و ئەندێشە و باوەڕە شەخسییانەی نووسەر کەمدابێژێك زەق و دیارە. بەڵام ئەگەر ئەو بیروبۆچوونە شەخسییانە لە بەرهەمە ناسیونالیست و رۆمانتیکییەکانی کەمتر نەبێ، ئەوا لە رووی ناسکی و ئەدەبییەتەوە گەلێ لەو بەرهەمانە باڵاتر و لە پێشترە.ئەم بەرهەمانە دوو لایەنی گرتۆتە خۆ، یەکێکیان رەخنەی ئەدەبییە و ئەوی تریان رەخنەی سیاسی.

تەنز و رەخنەی سیاسی هیدایەت – ش رەنگدانەوەیەکی بۆچوون و سۆزەکانی خودی هیدایەت خۆیەتی چونکە لە چەند بەرهەمێکی جیاوازی نووسەردا تووشی هەمان باوەڕ و هەست و سۆز دەبینەوە و لەوێشدا گاڵتە بە ئەنجومەنی دەسەڵاتی سیاسی و دەسەڵاتی ئەدەبی دەکات. لە زۆربەی تەنزەکانی هیدایەتدا خوێنەر و رەخنەگر هەست بە ئامادەبوون و حوزوری خودی نووسەر دەکات و..

شۆرەت و ناوبانگی هیدایەت زیاتر دەگەڕێتەوە بۆ گرووپی چوارەمی چیرۆکەکانی کە زیاتر سەر و سەختیان لەگەڵ حاڵەت و باری دەروونیدا هەیە. لەوانە: بوف کور سەقطرە خون، زندە بەگور، مردی کە نفش راکشت، عروسك پشت پردە، هوسباز، فردا و گەلێکی دیکە، لە باری تەکنیکەوە چەند چیرۆکیکی کەم لەمانە، شەقڵ و تایبەتمەندی مودیرنیستی وەرگرتووە و زۆر بەشیان لە ریالیزمی تەقلیدییەوە نزیکن.. بە هەرحاڵ بابەتی سەرەکی ئەم چیرۆکانە بە زەمان و شوێنی تایبەتییەوە بەندنین، بۆیە ناکرێت سیفەتی شەرقی یان غەربییان پێ بدرێت. هەڵبەتە شۆرەت و نێوبانگی هیدایەت پتر بەم چیرۆکانەوە – یەتی نەك تەنیا لەبەر

ئەوەی کە (بوف کور) شاکاری ئەوەو چەند چیرۆکێکی سایکولوژی لە باشترین بەرهەمێن ئەون، بەڵکو لەبەر ئەوەی کە خودی هیدایەت بەم چیرۆکانە و کاراکتەرێن ئەم چیرۆکانە و بابەتێن ئەم چیرۆکانەوە پێناسە دەکرێت و دەناسرێت، ئەم حاڵەتە گەییوەتە رادەیەك کە هیدایەت لە ژینگە و کات و شوێنی خۆی هاتۆتە دابڕین و خەڵکانێکی زۆر لەناو ئەو چیرۆکانەدا بۆی دەگەڕێن و گەلێك لەو ئەفسانانەی لەمەڕ ژیان و گوتار و کرداری دروست کراون، لەو دەقانەوە“ لە دەقی ئەو چیرۆکانەوە هەڵێنجراون. گوتمان ٢-٣ چیرۆکی دەرونی کەم دابێژێك مودرنیستین و ئەوانەی دیکە ریالیستین. بەڵام لە زۆر لایەنەوە هەم کەش و هەوا و فەزای چیرۆکەکان لێکدەچن و هەم رەگەزێن بنەڕەتی چیرۆکەکان و هەم ئەو مەسەلە و بابەتانەی کە گوتیاران (راوی) و کاراکتەرەکان روو بەرووی دەبنەوە و مامەڵەی لە تەکدا دەکەن.

فەزا و کەش و هەوا لەم چیرۆکانەدا بەڕێژەی جۆراوجۆر سەنگینە“ ژینگە ئاڵۆز و راز ئامێزە، و بابەت و مەسەلەکان بەتەم و ناروونە – و زۆر جار لە حەلکردن و چارەسەرنایەن. خۆڵاسە لە کۆتایی هەر چیرۆکێکدا، بنیادەمێك، سەگێك، پشیلەیەك یان دەمرێت یان خۆکوژی دەکات، یان دەکوژێ، یان ون دەبێت و بێ سەر و شوێن دەبێ، یان هەڵدێ و سەری خۆی هەڵدەگرێت، یان بەلای کەمەوە تێك دەشکێت. بابەت و مەسەلەکانیش؟ مەسەلەی بوون – و نەبوونە، دنیا، جەبر و ئختیار، مەودای کێماسی و کەماڵ، بردنەوە و دۆڕان، سەرکەوتن و بەسەردا کەوتن. مەردایەتی و نامەردی پەیوەندی و دابڕانی پیاو لە ژن. بە هەرحاڵ ناکرێ خولیا و کەڵکەڵە و مەبەستەکانی نووسەر بەووردی و بە تەواوەتی لە هیچ بەرهەمێکی ئەدەبیدا دیاری بکرێت، واتە ناکرێ ئەو مانا و چەمکە رۆشن بکرێتەوە کە دەقاودەق نووسەر مەبەستی بووە. جا ئەمە بە تایبەتی

PDF4Kurd

دەربارەی ئەم جۆرە بەرهەمانە دروستە، کە بە حوکم و زەبری شێواز و تەکنیك و کەرەستەی ئەدەبی بەتەم و مژوو ئاڵۆز و پڕ پێچ و پەنایە، بەلاّم کەشفکردنی حوزوری ڕێژەیی نووسەر (یانی راو بەهاو مەسەلە فەلسەفی و سایکۆلۆژی و کۆمەلاّیەتییەکانی نووسەر) لەم جۆرە بەرهەمانەدا لە گوینە، هەم لە رێگەی بەراوردکردنی ئەم بەرهەمانە لەگەلّ یەکدیدا، و هەم لە رێگەی بەراوردکردنی ئەم بەرهەمانە لەگەلّ بەرهەمە ناخەیالّییەکانی نووسەردا.

بۆ نمونە گەر تۆزیّ بەوردی سەرنج بدەین دەبینین کە زۆر رەگەزی بنەرەتی (بوف کور)، کەم و زۆر لە چیرۆکە سایکۆلۆژییەکانی دیکەی هیدایەتدا، چ لەوانەی پێش (بوف کور) نووسراون و چ لەوانەی پاش (بوف کور) نووسراون بەدی دەکرێن. بە هەرحالّ نووسەری هەموو ئەم چیرۆکانە، هیدایەتە، بۆیە لێکچوونی نزیکی بیروبۆچوون و بەهاو داوەرییەکانی ناو ئەم چیرۆکانە بمانەویّ و نەمانەویّ جۆرە رەنگدانەوەیەکی حالاّت و بیرەکانی خودی هیدایەتە.

زندە بەگوڕ

یەکێکە لە چیرۆکەکانی سەرەتای هیدایەت. لە ٢٦ سالّیدا لە پاریس نووسیویەتی. ئەمە سەرگوزەشتە و حیکایەتی خوێنکارێکی ئێرانییە کە لەبەر هەندیّ هۆی نادیار لە ژیان تێر بووەو چەند جارێك هەولّی خۆکوژی دەدات تا لە کۆتاییدا خۆی دەکوژێت.. ئەگەر تەماشای هەندیّ نامەی هیدایەت بۆ مەحمودی برای و بۆ دکتۆر تەقی رەزەوی بکەین هیچ گومانێك لەوەدا نامێنیّ کە هەولّە خۆکوژییەکانی هیدایەت لە ئەوروپادا، هەوێن و بنەمای چیرۆکی (زندە بەگوڕ) ە، هەرچەند چیرۆکەکە ئەدەبییەتی خۆی هەیەو بریتی نییە لە شەرح و شرۆڤەیەکی سادەی حالّەت و تەجرەبەکانی شەخسی هیدایەت.

(بوف کور)ش هەر (زندە بەگوڕ)ە و رەنگە بەزەبری شێوازەکەی قوولّییەکی هونەری زیاتری وەرگرتبیّ بەلاّم مەرگ و ئارەزووی مەرگ سەرانسەری چیرۆکەکەی تەنیوە. تا چاو هەتەر دەکات هەر مەرگە و تا گویّ دەبیستیّ هەر دەنگی مەرگە و بەشەر لەو چیرۆکانەدا مەرگە مەرگ، مەرگ لە فریوو و تەفرەکانی ژیان نەجاتی دەدات.

بە هەرحالّ لە ئەنجامی بەراوردێکی خێرای نێوەرۆکی هەر چوار گرووپە چیرۆکەکانی هیدایەتەوە ئەوەمان بۆ بە دیار دەکەویّ کە کارێگەری و رەنگدانەوەی بیر و بۆچوونەکانی و بەهاکانی لە چیرۆکە ناسیونالیستی رۆمانتیکی و تەنز و تەنزنامە – کانیدا، هەروەها سۆز و ئاکار و

PDF4Kurd

ئەزموونەکانی و کەسایەتی خۆی لە چیرۆکە سایکۆلۆژییەکانیدا بەڕێژەی جۆراوجۆر هەستی پێدەکرێت.

بە هەرحاڵ بەپێی تەقسیمبەندی ڕۆلان بارت بۆ بەرهەمێن ئەدەبی، بەرهەمی ئەدەبی دەکرێت بە دوو بەشەوە، بەشی خوانشی (بۆ خوێندنەوە) و بەشی نگارشی (بۆ نووسین) واتە لە بەشی یەکەمدا خوێنەر تەنیا بە شداریی خوێندنەوە دەکات، و لەبەشی دووەمدا خوێنەر بەشداری نووسین دەکات، بە هەرحاڵ ئەمە حوکمی بنچبڕش نییە. بەرهەمی خوانشی ڕێژەیەکی زۆر لە ڕاوبۆچوون و بەهاکانی نووسەر دەگرێتە خۆ، و خوێنەر ناتوانێ لە (نووسینەوەی) بەرهەمەکەدا ڕۆڵێکی تەواو ببینێ. جا لەبەر ڕۆشنایی ئەم ڕاو بۆچوونانەدا بەرهەمە ناسیونالیستی و ڕۆمانتیکەکانی هیدایەت خوانشی ترین بەرهەمی هیدایەتن، چونکە حوکم و بەهاو داوەرییەکانی خودی نووسەر زۆر بەفراوانی و بەخەستی لەو بەرهەمانەیدا دەبینرێن، هەڵبەتە ئەمە نابێتە مایەی ئەوەی کە خوێنەر بەزەرورەت ئەو ڕاوبۆچوون و بەهاو کەڵکەڵانە پەسند بکات... بەشێوەیەکی گشتی تا ئەدەبییەتی بەرهەمێك لاوازتر بێ خوێنراوتر دەبێ (ئەگەر چی لەوەشە بەرهەمێکی خوانشی لە کوللییەتدا لە بەرهەمێکی نگاریشی باشتر بێ) هەڵبەتە ئەو حوکمانەی سەرێ سەبارەت بە تەنز و چیرۆکە تەنز ئامێزەکانی هیدایەت زۆر کەمتر تەتبیق دەبێت.

یەکێك لە گیروگرفتەکانی هەڵسەنگاندنی چیرۆکەکانی هیدایەت ئەوەیە، کە لە کاتێکا پێویستە چیرۆکی ڕیالیستی و ڕەخنەیی خوانشی تر بێ و چیرۆکی سایکۆلۆژی نگارشی تر بێ، کە چی ئەم ڕێسایە سەبارەت بە چیرۆکە ڕیالیستی و چیرۆکە سایکۆلۆژییەکانی هیدایەت بەزەرورەت دروست نییە. ئێمە لە بەراوردی چیرۆکەکانی هیدایەتدا ئەوەمان بۆ بەدیارکەوت کە شەخسی هیدایەت وەکو ڕاوبۆچوون و ئایدۆلۆژیا و

داوەری ئەوەندە بەرجەستە و بەرچاو نییە، کەچی حوزوری لەناو چیرۆکە سایکۆلۆییەکانیدا تا ئەندازەیەکی زۆر دیارە و هەستی پێدەکرێ. لەگەڵ ئەمەشدا دەستی خوێنەر لە شەرح و تەعبیر و لێکدانەوە و شرۆڤە – و بە مانایەکی دی لە (نووسین)ی (بوف کور)، سەقطرەخون، مردی کە نفش راکشت، و زندە بەگور کراوە ترە تا لە علویە خانم، طلب آمرزش و حاجی مراد و مردە خورها.

دەکرێت ئەم ناکۆکییە ڕواڵەتییە بەپشتیوانی ئەم خاڵانە بێتە ڕوونکردنەوە" حوزوری هیدایەت لە چیرۆکە سایکۆلۆژییەکانیدا لە بنەڕەتدا حوزورێکی عاتیفی و دەروونناسییە نەك حوزوری ئەقڵی و کۆمەڵایەتی لە بەرهەمانەدا ئێمە لە تەماسی نووسەر لەگەڵ زاراوەێن گەورەی زەمینی و ئاسمانی – بوون، نەبوون، ئەشق، ئەخلاق، چارەنووس و ئەو شتانە – نزیك دەبینەوە.

ئەمەش نیشانەی ئەوەیە کە هەر یەکێك لە ئێمە ئازادە کە بە مەزندە و بۆ چوونی خۆی مانا و چەمکی ئەو بەرهەمانە، و نووسەری ئەو بەرهەمانە بدۆزێتەوە و کەشفی بکات و شەرح و شرۆڤەی بکات.. بە هەر حاڵ دەکرێت بگەینە ئەو ئەنجام و ڕێسایەی کە حوزوری عاتیفی و دەروونناسی نووسەر لە نووسینەکانیدا ناکاتە سڕینەوەی نگارشی بوونی ئەو بەرهەمە، لەبەر ئەوەی:

١- زاراوەێن ئەقڵی و کۆمەڵایەتی بناغەی کارەکە پێك ناهێنێ

٢- ئەو شێواز و تەکنیك و ئەوزارە ئەدەبییانەی کە لە بەرهەمەکەدا بەکار براون لە جێی خۆیاندا و بەدەوری خۆیان کاریگەریان بەسەر خوانشی بوون یان نگارشی بوونی ئەو بەرهەمەوە هەیە کە تیایدا بەکار هاتوون. واتە تەکنیك و شێواز و کەرەستە ئەدەبییەکان خوانشی بوون یا نگارشی بوونی دەقەکە دیاری دەکەن.

PDF4Kurd

-٣-

وەختێ هیدایەت مرد ئیدی گەلێک ئەفسانە و حیکایەتی بە پەرو باڵ دەربارەی خۆی و ژیانی هاتە هەڵبەستن و هۆندنەوە، لە ئەنجامیشدا ئەوە روون نەبووەوە کە ئەو ژیانە چ بوو کە بەم مەرگە کۆتایی هات.

بێگومان ئەویش مرۆڤێک بوو لە چوارچێوە گشتییەکەدا وەکو هەر مرۆڤێکی دی حیسابات و گیروگرفت و گرفتاری خۆ هەبوو، یانی لە مەسەلە و گرفتارییە گشتییەکاندا وەکو هەر مرۆڤێکی سەردەمی خۆی وابوو، لێ لە وردەکاری و تایبەتمەندییەکاندا لە زۆربەی خەڵکی جیاواز بوو. جا ئەم جیاوازییە خۆی لە خۆیدا خاڵی وەرچەرخان و دابڕان و سەرچاوەی سەر یەشەکانە، چونکە کە ئەویان نەناسی لێی ترسان، کە لێی ترسان، دەریانکرد، و حاشایان لێکرد و نکوڵییان لێکرد و ترساندیان، ئەم هەڵوێستە ستەمامێزە بووە هۆی ئەوەی کە هیدایەت زیاتر لێیان بترسێت و دەست لەسەر ئەو شتانە دابگرێ کە ئەوانی دەترسان. بە هەرحاڵ وەختێ مرد ئەو ترسەیان لە دڵدا رەوییەوە و ئەوجا هاتن بەرهەمەکانیان کرد بە چەکێک بۆ ترساندنی خەڵکی دی..

بە هەرحاڵ ئەمە شتێکی تازە نەبوو، کۆمەڵ لە سەرەتاوە ئەو بابەتە خەڵکە دەکوژن و پاشان دەیانکەن بە شەهید. ئەوەتا سەرپەرشتیاری

گشتی (المفتش العام) لە رۆمانی برایانی کارامازۆفدا لە زیندندا بە تاپۆیەکەی مەسیحی گوت کە ئەو جیهانێکی دابوو بەیەکدا، و ئەوان – بە ناوی ئەوەوە – نەزمێکیان بۆ جیهان گەڕاندبووەوە (ئێستا بۆ چی گەڕاوێتەوە کە ئێمە بخەیە زەحمەتەوە؟)

بێگومان لێرەدا مەبەست ئەوە نییە کە بگوترێ هیدایەت بێ غەل و خەوش و عەیب بووە هەرچی دەگوت و دەکرد هەر لەسەر هەق بوو، و هەر کەسێ لە بارەیەوە بڵێ لەل لە خاچ بدرێ.

مەسەلەکەمان ئەمەیە کە نووسەر تا چ ئەندازەیەک بەرهەکەمەی (خۆی دەینووسێت). واتە رۆڵی رێژەیی نووسەر، رەخنەگر و خوێنەر لە دیاریکردنی مانا و چەمک و بەها و گرینگی بەرهەمدا چییە. لە کۆندا رۆڵی خودی نووسەر، ژیانی، چینی، ژینگەی کۆمەڵایەتی، ئاکار و مەبەستەکانیان دەخستە ریزی پێشەوەی تۆژینەوە و هەڵسەنگاندن و لێکۆڵینەوە. لە سەدەی بیستەمیشدا رێبازە جیاوازەکانی رەخنە" رەخنەی کلاسیک و ریالیزمی سوسیالیستی و رەخنەی شیکاری دەروونی – هەریەکەیان، وێڕای جیاوازی و ناکۆکیان دەگەڵ یەکدیدا – لە هەڵسەنگاندنی بەرهەمێن ئەدەبیدا تاکیدیان لەسەر تایبەتمەندییە فەردی و کۆمەڵایەتییەکانی نووسەر دەکرد. بەڵام ئەم رەوت و رێبازە لە هەندێ تییۆریانی دیدا – لە فۆرمالیستانی روسی و ئەنجومەنی پراگ –وە بیگرە تا رەخنەی نوێی ئینگلیزی – ئەمریکایی – بەرە بەرە وەلانرا، تا ئەو شوێنەی کە بونیادگەرایان و بونیادشکێنان – بەگوتەی رولان بارت – (مەرگی نووسەریان) راگەیاند.

بە هەرحاڵ لە کۆنیشدا، لە هەندێ قۆناغاندا حەساوی زۆر بۆ گوێگر و خوێنەر کراوە و دەوریان لە پێک هێنان و تێگەیاندن و لە دوا ئەنجامدا لە (نووسین)ی بەرهەمێکی ئەدەبیدا هەبووە. هەر بۆیە حیکایەت و ئەفسانە

PDF4Kurd

کۆنەکان – بەر لەوەی شێوەی ئەدەبیاتی نووسراو وەربگرن – دانەر و نووسەری دیاریان نەبووە. (مەرگی نووسەر). کەچی لە قۆناغەکانی کلاسیکدا – بۆ نموونە لە یونان و رومی کۆن، لە ئێرانی پاش ئیسلام، و لە ئەورووپای پاش رینیسانس – رۆڵی – نووسەر و گوتیار زاڵ بووە. لە دنیای ئەمڕۆدا – دیسانەوە لە نیوەی دووەمی سەدەی بیستەمەوە – دیسانەوە خوێنەر رۆڵێکی چالاکتر و دیارتری لە خوڵقاندنی بەرهەمی ئەدەبیدا وەرگرتوەتەوە. جا لەم بوارەدا دەبێ رۆڵی رەخنەگریش رەچاوبکرێ، چونکە زۆرێ لەو رۆڵەی دراوەتە پاڵ نووسەر لە حەقیقەتدا رۆڵی رەخنەگرە. ئێمە بە زۆری شەخسی نووسەر و ئەو دەورەی دەیبینێ لە رێگەی رەخنەگرەوە دەیناسین. کەواتە ئەگەر قەرار بێ مەرگێك – هەڵبەت بە مانا استعارییەکەی – لە ئارادا بێ ئەوا (مەرگی رەخنەگر) لە پێش (مەرگی نووسەردایە). کاتێ کە رەخنەگر (مرد) نووسەریش خۆ بەخۆ (دەمرێ)

-٤-

بەرهەمێن هیدایەت – جگە لە لێکۆڵینەوەکانی لەمەڕ دەقێن پەهلەوی و کەلتووری عامیانەی فارسی – دەتوانرێ بکرێ بە چوار گورووپەوە. چیرۆکێن ناسیونالیستی و حیکایەت و دەقێن تەنزئامێز، بەرهەمێن ریالیستی و چیرۆکە سایکۆلۆژییەکان. هەڵبەتە ئەم خانەبەندییەش، خانەبەندییەکی یەکجارەکی و بنجبڕ نییە، واتە چیرۆکەکان بە تەواوەتی لێکدی دانەبڕاون. بەڵکو لە راستیا هەست و کەڵکەڵە ناسیونالیستیەکانی هیدایەت لە گەڵێك لە بەرهەمە جۆراو جۆراەکانیدا کەمدابێژێك دیار و بەرجەستەیە.

چیرۆکە ناسیونالیستیەکانی هیدایەت رەنگدانەوەی ئەو هەستە توند و رۆمانتیکیانەیە کە لە سەردەمی جەنگی جیهانی یەکەمدا لە نێو رۆشنبیران، هونەرمەندان و خوێنەوارانی مودێرنی ئێرانیدا رەواجی پەیدا کرد، و پاشان لە سەردەمی پەهلەویدا گۆڕاو بوو بە نیمچە ئایدولۆژییەکی دەوڵەتی.

یەکێك لە دیاردە گرینگەکانی ئەم هەستە توندە خۆ بەستنەوەی توند و خەیاڵی بە ئێرانی بەر لە ئیسلامەوە بوو کە هەمیشە لەگەڵ ئێرانی هاوچەرخدا – واتە ئەو ئێرانەی کە ١٣ سەدە موسوڵمان بووە – بەراورد دەکرا، هەڵبەتە ئەنجامی ئەم بەراوردە زۆربەی کات ئەوە بوو کە دەبێ لە کەلتوری ئیسلامیدا بۆ رەگ و ریشەی هەژاری و داماوی و لاوازی و

PDF4Kurd

پاشکەوتوویی ئێران – ی سەردەمی قاجارییەکان بگەڕێی. ئیدی ئەمەش جۆرێك لە رقی سەبارەت بە عەرەب لێدەکەوتەوە بەو حەساوەی نەتەوەی عەرەب هەم داهێنەری ئیسلام بووە و هەم فاکتەری تەسلیم بوونی کۆمەڵگەی کۆنی ئێران بووە.

هەڵبەتە لەناو بەرهەمەکانی هیدایەتدا، نمایشنامەی (پروین دختر ساسان و مازیار)، کورتە چیرۆکی (آخرین لبخند) هەروەها بەشێك لە پێشەکی (ترانەهای خیام و سەفەرنامەی (أصفهان نصف جیهان) نماینەدەی ئەم جۆرە هەستە توندە ناسیونالیستی و ڕۆمانتیکییەن.

راستە هیدایەت هەرگیز بە تەواوەتی دەستبەرداری هەستی ناسیونالیستی نابێ، بەڵام لە ناوەڕاستی سەردەمی رەزا شاوە – کە ئەم جۆرە هەستانە بوونە دەستمایەی گەورەی بانگەشەو پرو پاگەندەی دەوڵەتی – ئیدی هیدایەت نەك هەر چیرۆکی ناسیونالیستی نانووسێت بەڵکو لە کورتە چیرۆکی (میهن پرست)دا ئەم جۆرە بانگەشە دەوڵەتییە دەداتە بەر تەوس و توانج و بە تەواوەتی خۆی لە ناسیونالیزمی دەوڵەتی جودا دەکاتەوە. لە (توپ مروارید)دا هیدایەت پاشماوەی هەستێن ناسیونالیستی خۆیشی وەلاوە دەنێ وگاڵتەی پێدەکات.

(توپ مروارید) لە گرووپی دووەمی بەرهەمەکانی هیدایەتە. واتە نموونەیەکە لە نووسینە تەنز ئامێز و پڕ تەوسەکانی. تەوس و توانج و تەنز چ لە قسەو گفتوگۆدا و چ لە نووسیندا یەکێك بووە لە تایبەتمەندییەکانی هیدایەت. لە راستیدا لە زۆر بەرهەمی تەنزئامێزی خۆیدا، لە سنووری ئاسایی و باوی تەنز هێوەتر دەڕوات و کار دەگاتە گاڵتەپێکردن و داشۆرینی راستەوخۆ.

بێگومان چ بەرهەمێن ناسیونالیستی و چ تەنزەکانی هیدایەت، لە رووی دەروونناسیشەوە قابیلی باس و تۆژینەوە و لێکۆڵینەوەن. لە بەرهەمە

ناسیونالیستییەکانی هیدایەت دوو لایەنی دەروونناسی بە دی دەکرێ: یەکیان لایەنی دەروونناسی کۆمەڵایەتییەو ئەو دیکەیان ئەو توندی و زبری و تووڕەییەیە کە لە بەیان و دەربڕینی ئەم هەستە ناسیونالیستیانەدا پەنهانە. دەکرێ بگوترێ کە لایەنی دووەمی باری دەروونناسییەکە لەناو بەرهەمە ناسیونالیستییەکانی هیدایەتدا زاڵترە. تەنز بۆ هیدایەت وەسیلەیەکە هەم بۆ پۆشینی رق و تووڕەیی و هەم بۆ دەربڕینی ئەو رق و تووڕەییە بە شێوەی پێکەنیناوی و هێرش ئامێز. تەنز خۆی لە خۆیدا چەکێکی بەرەڤانییە کە هیدایەت هەم برینەکانی پێ دەپێچێت و دادەپۆشێت و هەم تۆڵەی خۆ پێ لەو کەس و شتانە دەکاتەوە کە بە سەرچاوەی ئەو پەریشانییەیان دەزانێ کە گیرۆدەی بووە.

دیارە گرووپی سێیەمی بەرهەمێن هیدایەت، واتە چیرۆکە ریالیستییەکانی کەمتر لە دوو گرووپی هەوەڵ قابیلی شیکاری دەروونییە، دیارە هیچ بەرهەمێکی هونەری – بە تایبەتی چیرۆك – لە حاڵەتی دەروونی بەدەر نابێ و بەمەش بە جۆرێك لە جۆرەکان دەکەوێتە بازنەی تۆژینەوە و شیکاری دەروونییەوە.

واتە هەرچەندە بەرهەمە ریالیستییەکانی هیدایەت هەوێنی دەروونناسی فەردی و کۆمەڵایەتی بەهێزیان تێدایە، بەڵام ئەو ناوەڕۆك و هەوێنە زیاتر بەندە بە خودی چیرۆکەکەوە تا بە نووسەری چیرۆکەکەوە (هیدایەت) بۆ نموونە چیرۆکێن علویە خانم، طلب آمرزش، محلل، و ...) بەرهەمە ریالیستییەکانی دیکەی هیدایەت پڕن لە هەوێنی دەروونناسی پەیوەست بە خودی چیرۆکەکانەوە، بەڵام باری دەروونی نووسەر و تەنانەت بیر و باوەڕە کۆمەڵایەتییەکانی هیدایەت – ش لە میانەی ئەم بەرهەمانەوە بە دەست نایەت.. لەم جۆرە چیرۆکانەدا کە بابەتەکانیان پتر رەخنەی کەلتووری – کۆمەڵایەتییە، هیدایەت – بە پێچەوانەی زۆر لە نووسەرانی

PDF4Kurd

سەردەمی خۆیەوە زیاتر دەوری بینەرێکی ورد و وردبین دەبینێ کە خۆی تێکەڵی چیرۆکەکە ناکات. نە وەکو محمد مسعود لە میانەی ئەم جۆرە چیرۆکەیەوە دەست بە هاوار دەکات و نە وەکو حجازی دەکەوێتە پەند و ئامۆژگاری حەکیمانە، و نە وەکو جهانگیر جلیلی لە داخ و خەفەتی نەخوێندەواری و جەهل و فەسادی کۆمەڵایەتی دەکەوێتە گریان.

گرووپی چوارەمی چیرۆکەکانی هیدایەت کە ناومان لێنان چیرۆکێن سایکۆلۆژی، ئەم چیرۆکانە چ ریالیستی بن چ سوریالیستی بن و چ هی دیکەبن، دیارترین و گرنگترین خەسڵەتیان ئەمەیە کە مەسەلەی فەلسەفی، ئەنتۆلۆژی، سایکۆلۆژی و – تا ئەندازەیەکی کەمتر – کۆمەڵناسی بابەتی سەرەکیان پێکدێنێ. دەتوانرێ ئەم تایبەتمەندییەی چیرۆکە سایکۆلۆژییەکانی هیدایەت لە دوو ئاستدا بدینرێ: یەکێکیان ئەوەیە کە بایەخ و گرینگی چیرۆکڤانی ئەم بەرهەمانە لە چیرۆکی گرۆپەکانی پێشوو کەمترە. دووەمیان ئەوەیە کە کات و شوێنی چیرۆکەکە هەرچی یەك بێ ئەوا بابەتی چیرۆکەکە، یان لایەنی سەرەکی چیرۆکەکە یۆنیڤێرسەڵە (عالەمییە عامە) گشتییە، لەم رووەوە پەیوەست بەکات و شوێنێکی تایبەت نییە. بۆ نموونە چیرۆکی (زندە بەگور) کە لە چیرۆکەکانی هەوەڵی هیدایەتە، لە فەرەنسا نووسراوە، لە سێ لایەنەوە رواڵەتی ریالیستی هەیە. یەکێکیان لە لایەنی هونەرییەوە، دووەمیان لەم لایەنەوە کە چیرۆکەکە شوێن و کاتێکی هەیە کە خوێندکارێکی ئێرانی لە چاوچێوەیدا خۆ دەکوژێ، سێیەم لەم لایەنەوە کە ئەم چیرۆکە لەسەر بناغەی هەوڵی خۆکوژییەکی هیدایەت کە لەو کاتانەدا روویداوە رۆنراوە و نووسراوە.

به هەرحاڵ بابەتی(زندە بەگور) هەمان بابەتە کە زۆر جاران لە بەرهەمێن سایکۆلۆژی هیدایەتدا، کە شوێن و کاتی تایبەتیان نییە، دوو بارە بووەتەوە هەر یەکێك لەم چیرۆکانە ئەگەر چی تایبەتمەندی خۆیان هەیە،

بەڵام لە هەر هەموویاندا باس هەر باسی مەرگ و ژیان، کێماسی و کەماڵ، سەرکەوتن و شکست، بەهاکانی کۆمەڵ، بایەخی مرۆڤانی دیکە، جەبر و ئیختیار، هەق و ناهەقە.

ئەوەی لەو چیرۆکە سایکۆلۆژیانەی کە بەر لە (بوف کور) نووسراون مایەی سەرنج بێ ئەوەیە کە هەر یەکێك لەو چیرۆکانە کەم دابێژێك جۆرە زەمینەیەکی بۆ لە دایکبوونی بوف کور خۆش کردووە، لەتۆ وایە هەوەڵجار بوف کور نووسراوە و ئەوجا شوێنەوار و ماکی لەو چیرۆکانەدا بەجێ هێشتووە. بۆیە دەکرێ ئەم چیرۆکە سایکۆلۆژیانە بە جۆرە بەرنامەیەکی درێژخایەن بزانرێ کە بەرە بەرە دەچێتە پێشێ و لە (بوف کور)دا دەگاتە لوتکەی خۆی.

هەڵبەتە مەبەست ئەوە نییە کە وەختێ نووسەر لە ساڵی ١٩٢٩دا (زندە بەگور)ی نووسی بەرنامەیەکی لەم جۆرەی لە زەین و مێشکدا هەبووە و ئەنجا لە ساڵی ١٩٣٦دا بە نووسینی (بوف کور) تەواوی کردووە. بەڵکو مەبەست ئەمەیە کە (بوف کور) بە هیچ جۆرێ زادەی رۆژ و دوو رۆژ نییە، بەڵکو لە رووی بونیاد، جەوو دەروونناسی و فەلسەفە و ئەنتۆلۆژی و زۆر وردەکاریی دیکەوە قەرزار باری ئەو هەوێن و تیمانەیە کە لە چیرۆکە سایکۆلۆژییەکانی پێشووی هیدایەت و لە یەك دوو شوێنیشدا لە پێشەکی ترانەهای خیامدا هەن. واتە ئەگەر بمانەوێ بۆ سەرچاوەکانی (بوف کور) بگەرێین، دەبێ زیاتر لە چیرۆکەکانی پێشووتری هیدایەتدا بۆی بگەرێین تا لە بەرهەمەکانی کافکا، ئەدگار ئالن پو، جیرار دونێرڤاڵ و ئەوانی دی.

(عروسك پشت پردە)، (سەقطرە خون) و (مردی کەنفش راکشت) باشترین نموونەی ئەو چیرۆکانەن کە لە رووی بونیاد، فیکر و ئەندێشە، لە رووی هەست و سۆزەوە، و لە کەش و هەواو هاماجدا وەکو (بوف کور) وان.

PDF4Kurd

زۆربەی چیرۆکە سایکۆلۆژییەکانی هیدایەت، ڕێك وەکو تراژیدییەکانی شەکسپیر، کە دەگەنە کۆتایی، یەك دو جەنازە لەسەر شانۆکە دەکەون.

بەڵام بە هەرحاڵ دەبێ ئەوەمان لەبەر چاو بێ کە هەر بەرهەمێکی ئەدەبی بەر لەوەی هەندێ لایەنی سایکۆلۆژی یا کۆمەڵناسی یا هەر زاراوەیەکی دیکەی لەو بابەتە عەکس بکاتەوە و بنوێنێ، بەرهەمێکی ئەدەبییە. داگرتنی بەرهەمێکی ئەدەبی بۆ ئاستی زاراوە و تیۆری سایکۆلۆژی کارێکی تا ڕادەیەك ئاسانەو و پێویستە بە هۆشیارییەوە خۆتی لێ بپارێزی.

گوتمان بوف کور لوتکەی چیرۆکە سایکۆلۆژییەکانی هیدایەتە و ماکی لە چیرۆکە سایکۆلۆژییەکانی پێشووتری هیدایەتدا دیارە و هەیە بە تایبەتی لە (عروسك پشت پردە)، (سەقطرە خون)، (مردی کەنفش راکشت).. (بوف کور) بە مانا تەقلیدییەکەی چیرۆك، چیرۆکێکی ریالیستی نییە، بە هەرحاڵ حیکایەتی ئەم چیرۆکە لە دوو زەمانی جیاوازدا روو دەدات. حیکایەتی (زن اثیری) پەیوەستە بە سەردەمی هاوچەرخەوە، و حیکایەتی (زن لکاتە) لە سەدەکانی ناڤیندا، و لە سەردەمی زێڕینی شاری ڕەیدا ڕوودەدا.

* * * *

بە هەرحاڵ ئەدەبییەت پێگەی ڕاستەقینە و هونەری هەر بەرهەمێکی ئەدەبی دیاری دەکات. واتە بەرهەمێکی ئەدەبی بەر لەوەی هەر شتێك – ی تر بێ، بەرهەمێکی ئەدەبییە، نەك بەرهەمێکی دەروونناسی یا بەیاننامەیەکی سیاسی، یان تیۆرییەکی کۆمەڵایەتی – ئەگەرچی لەوەشە لە ناوەڕۆکدا ماکێکی ئەوانەشی تێدا بێ. هەڵبەتە مشت و مڕە کۆنەکەی (هونەر بۆ هونەر، یا هونەر بۆ کۆمەڵ) لە بنەڕەتدا غەڵەت خرا بووە ڕوو. هونەر هەم بۆ هونەرە و هەم بۆ هونەریش نییە: بۆ هونەرە چونکە لە

غەیری ئەم شێوەیەدا هونەر نییە. بۆ هونەر نییە، چونکە ناسینی هونەر پێویستی بەوەرگر و موخاتەب هەیە. واتا خوێنەر و بینەر و بیستەر هونەر دەکەن بە هونەر. هەر بە هەمان پێوانە هونەر هەم بۆ کۆمەڵە و هەم بۆ کۆمەڵیش نییە: بۆ کۆمەڵە چونکە نەك هەر موخاتەبی هەیە، بەڵکو کاریگەری تیۆریان و زاراوە و دیاردەێن کۆمەڵایەتیشی بە سەرەوە هەیە (ئەگەر لە ڕێگەی زەین و زەینیاتی داهێنەرەکەشەوە بێ). بۆ کۆمەڵ نییە، چونکە تایبەتمەندییەکانی لە ڕۆژنامەوانی ڕووت، لە بانگەشەی سیاسی، لە مێژوونووسی، لە کۆمەڵناسی و ئەو شتانە جیاوازە، بێگومان هەر بەرهەمێکی ئەدەبی بگری کەم دابێژێك کاریگەری ئەو بابەتانەی پێوە هەیە، بەڵام ئەمە بەرهەمەکە ناکات بە بەرهەمێکی نا ئەدەبی.

بۆ نموونە (زستان)ی أخوان ثالث دەکرێ لە ڕوانگەی سیاسی و دەروونناسییەوە شی بکرێتەوە، بەڵام (زستان) هۆزانە" بەیاننامەیەکی سیاسی یان تیۆری دەروونناسی نییە. (بوف کور)ی هیدایەت گەلێك جار و بەشێوەی جۆراوجۆر لە ڕوانگەی سیاسی، دەروونناسی و کۆمەڵناسییەوە خراوەتە بەر ڕەخنەو شیکردنەوە، بەڵام (بوف کور) ڕۆمانە، هیچ یەکێك لەو بابەتانە نیە.

بابەتێکی گرینگ لە بواری ئەفراندندا هەیە کە پێویستە ئاماژەیەکی کورتی بۆ بکەین ئەویش ڕۆڵ و بایەخی ژیانی هونەرمەندە لە خوڵقاندنی بەرهەمەکەیدا. ئەم بابەتە بە تایبەتی لە ڕۆمان و چیرۆکدا مشت و مڕی زۆری لەسەر چێ بووە. سەردەمانێ گەلێك لە ڕەخنە ئەدەبییەکان لەسەر بناغەی ژیانی خودی نووسەر ڕۆدەنرا، یان بە پێچەوانەوە ژیاننامەنووسان بەرهەمی نووسەرێکیان دەکرد بە سەرچاوەی سەرەکی کاری خۆیان لە نیوەی یەکەمی سەدەی بیستەمدا قوتابخانەی (ڕەخنەی نوێی ئینگلیزی – ئەمریکایی) مەسەلەی ژیانی شاعیر و نووسەر، و

PDF4Kurd

تەنانەت (نیاز و مەبەستی) شاعیر و نووسەریان خستە بەرپرسیار بە پەیدابوون و دەرکەوتنی (بونیادگەرایی) بایەخ و رۆڵی خودی نووسەر لە لێکۆڵینەوەی بەرهەمێن ئەدەبیدا زیاتر هاتە خوارەوە و وەختێ نۆرە هاتە سەر (بونیادشکێنی) یەکێك لە پێشەنگای ئەم تێوەرییە ئەدەبییە (رولان بارت) (مەرگی نووسەر)ی راگەیاند. ئەگەر ئەم بۆچوونە دروست بێ کە (بەرهەم) نووسەر دەنووسێت، نەك نووسەر بەرهەم بنووسێت)و ئەگەر ئەم بۆچوونەی گەلێك لە (بونیادشکێنان) – کە مەرج نییە لەگەڵ بۆچوونەکەی پێشدا جیاواز بێ– قەبوڵ بکرێ کە رۆڵی سەرەکی و بناغەیی بە خوێنەرە نەك بە نووسەر، ئەوا ئاشکرایە کە زانست و ئەزموون و راو خولیا و زەینیات و تەنانەت نیاز و مەبەستی نووسەر ناتوانێ رۆڵی سەرەکی لە خوڵقاندنی بەرهەمدا هەبێ. بە هەرحاڵ ناکرێ زیاد لە پێویست دەست لەسەر ئەمە دابگیرێ و بە حوکمی رەها بزانرێ، چونکە لە کاری زۆر زۆر هونەریشدا کەم دابێژێك سێبەری نووسەر، گەر کەسێك بیەوێ بۆی بگەڕێ، دەدۆزرێتەوە. جا ئەم حاڵەتە (حوزوری نووسەر لە بەرهەمدا) لە هەندێ بەرهەمی هیدایەتدا (لە چیرۆکە سایکۆلۆژییەکان)یدا دەبینرێ چیرۆکە سایکۆلۆژییەکانی هیدایەت لەو جۆرە چیرۆکانەن کە لە رووی دۆز و ناوەڕۆکەوە – کەم دابێژێك – خاڵی فەلسەفی، ئەنتۆلۆژی، دەروونناسی و ئەو بوارانەی لە خۆ گرتووە، بەڵام هیچ یەکێك لەو خاڵانە بەو رادەیە زاڵ و زەق نین کە بتوانرێ بە بەیاننامەیەکی ئەو بوارانە حەساو بکرێ. بە گوتەیەکی دی هەموو ئەم بەرهەمانە بەرهەمی ئەدەبین بەڵام بۆتیقای بەرهەمەکان پتر لەسەر بناغەی ئەو بوارانە وەستاوە. لە ئەنجامدا ئەم چیرۆکانە – بۆ نموونە (بوف کور، زندە بەگور، سەقطرە خون، سگ و لکرد، مردی کەنفش را کشت و – بە هەموو ئەو جیاوازییانەوە کە لە نێوانیاندا هەیە، لە دوو تایبەتمەندی گشتیدا یەك دەگرنەوە، یەکێکیان

ئەوەیە کە نێوەڕۆکی چیرۆکڤانیان و هەروەها هەندێ جار کاراکتەرسازیان، سادە و سنوور دارە. دووەمیان ئەمەیە گەرچی زەمینەی کەلتووری، کۆمەڵایەتی و مێژووییان بێ چەند و چون ئێرانییە – ئەو مەسەلە و پرسانەی لەو چیرۆکانەدا خراونەتە روو کات و شوێن ناناسن، و لە دوا شیکردنەوەدا لە خانە و سنووری هیچ کەلتوور و شارستانیەت و کۆمەڵگەیەکی تایبەتیدا ناگیرسێنەوە.

* * * *

ژن بە کورت و کرمانجی، لە چیرۆکەکانی هیدایەت یا فریشتەیە یان قەحبەیە لایەنی نێگەتیف زۆر لە لایەنی پۆزەتیف زاڵتر دەردەکەوێ. پیاویش لەم جۆرە چیرۆکانەیدا بە زۆری لە رووی پەیوەندی سیکسییەوە لەگەڵ ژندا بێ تەجروبەو ناشییە. شەرم، گومان لە دروستکاری ژن، و ترس و نیگەرانی لە پەیوەندیێن سۆزداری دەگەڵ ژندا لە تایبەتمەندییە دیار و بەرجەستەکانی پیاوە. واتە پیاو لە رووی پەیوەندیێن سێکسی و سۆزدارییەوە دەگەڵ ژنی واقیعیدا، دەگەڵ ژندا وەکو لە بووندا هەیە، لەگەڵ ژنی مرۆڤدا، لەگەڵ ئەو بوونەوەرەدا کە دەکاتە کۆمەڵێك لایەنی لاواز و کۆمەڵێك لایەنی بەهێز، زۆر نامۆ و بێگانەیە و بەدووی ژنێکی ئایدیاڵدا وێڵ – ن کە بیان پەرستێ.. لەبەر ئەمە سەیر نییە کە هەم لە چیرۆکی (صورتکها) و هەم لە چیرۆکی (س. گ. ل. ل.)دا بە راشکاوی دەگوترێ کە پیاو (ئاشقی ئەشقە) دیارە ئەم (ئاشقی ئەشقە) لە رووی دەروونناسییەوە دەکاتە (ئاشق بوونی خۆ) واتە جۆرێکە لە (نارسیسم) کە خۆی لە خۆیدا زادەی بێ متمانەییەکی توندە بەخۆ و بە هەرحاڵ ژن لە بەرهەمەکانی هیدایەتدا – بەلای کەمەوە لە رووی سیکسی و سۆزدارییەوە – وەکو بوونەوەرێکی بیگانە و نەناسراو دەمێنێتەوە. ئایا لە ژیانی خودی هیدایەت –شدا ژن بوونەوەرێکی نەناسراوو بێگانە بووە؟

PDF4Kurd

* * * *

یەکێك لە گرفتە خەتەرەکانی کۆمەڵگەکانی رۆژهەڵات ئەوەیە کە هێندە پێشنەکەوتووە کە بتوانێ بە هۆشیارییەوە بەرهەمی هونەری، بیر و بۆچوون و بەرنامە کۆمەڵایەتییەکان و تەنانەت خودانی ئەو بەرهەم و بۆچوونانە بخاتە بەر وردەبینی لێکۆڵینەوە و هەڵسەنگاندنەوە و هەر لایەنێك لە لایەنەکانی هەر روداوو دیاردەیەك بە پێوەر و پێوانەی تایبەتی خۆی هەڵسەنگێنێ و لە مەحەکی رەخنەی بدات. لە لای ئێمە یان سپییە یان رەش، یان رەفزە یان پەسند، یا با بژییە یان با بروخێ، لەمەش خراتر ئەوەیە رۆژێك پەسندەو رۆژێکی دی رەفزە، رۆژێ بابژییەو رۆژێکی دی با برۆخییە.دیارە ئەمە هەڵەیەکی کوشندەیەو هەر گرووپ و دەستەو میللەتێك وابێ لە کاروانی شارشتانیەت دوا دەکەوێ و ناتوانێ بەشداری لەبەرهەمهێنانی مێژوودا بکات.

بۆ نموونە هیدایەت تا لە ژیاندا بوو هەمیشە بێزاوو دەرکراو بوو. ئەگەر بەگژ دەسەڵاتی باوی ئەدەبی و سیاسی دا نەچووبایە، ئەویش مامۆستایەکی موحتەرەم دەبوو و کتێبەکانی رەواج و بازاڕیان دەبوو، دەیتوانی جێ و رێ و پارەی خۆی هەبێ و پشت بەدایك و بابی نەبەستێ. ئەگەر بەگژ حزبی تودەدا نەچووباو ملی بۆ ئامانجە سیاسییە ستالینییەکان و رچە و رێبازە هونەرییە جیدانۆفییەکان بدایە، دەریان نەدەکرد و – لەگەڵ کافکادا – بەنائومێدو بەزیوویان حەساو نەدەکرد.

بەرهەر حاڵ هێشتا کفنەکەی بەتەواوەتی زەردنەبوو بووکە ئالەتی بت سازی و بتپەرستی لە چەند لایەکەوە کەوتە کار. بەخۆی لەناو ناوان دا نەمابوو و چیتر لە کەس نەدەبووە مووی لووت، مردنەکەیشی کرا بە شتێکی جوان و شیك و مۆدێلێکی بالآ" ئەوەبوو کە لە زەرفی ٢–٣ ساڵ دا هیدایەتی بێزراوی دەرکراوی تەنیا و دەربەدەر بوو بە بتێك کەس

جورئەتی نەدەکرد لە گوڵ کاڵتری پێ بڵێ. کار گەییە ئەوە چ بەقسە و چ بە نووسین مەرگی هیدایەتیان دایە پاڵ ئیمپریالزم.

هیدایەت لە رۆژی ٣/دیسمبر / ١٩٥٠دا لە تارانەوە رووی کردە پاریس و رۆژی ٩/٤/ ١٩٥١ جەنازەکەیان کەشفکرد، هیدایەت بەمەبەستی سەرهەڵگرتن لە ئێران وەدەرکەوت نەك بەمەبەستی خۆکوژی، بەلآم کەبینی رێگەی سەرهەڵگرتن گیراوە، خۆی کوشت.

دوا بەرهەمی چاپکراوی هیدایەت (پیام کافکا)یە کە بێ ئومێدی و بێزاری و بێ تاقەتی هیدایەت بەروونی لە بن دێرەکانی ئە بەرهەمەدا، کە لە ساڵی ١٩٤٨دا بڵاوبووەوە، بەرجەستەو دیارە.

شەوی ٩/٤/ ١٩٥١ جەنازەکەی هیدایەت کەشفکرا پاش ئەوەی هەموو کون و کەلەبەرەکانی بە چاکی گرتبوو، بەلوعەی غازی موبەقەکەی کردبووەوە و لەسەر ئەرزەکە راکشابوو. ئەوانەی کە بوو بوونە مایەی کەشف بوونی جەنازەکەی، ژن و مێردێکی ئەرمەنی ئێرانی بوون کە لە پاریس نیشتەجێ بووبوون، ماڵباتی ئەم پیاوە ئەرمەنییە لە تاران لە نزیکی ماڵی باوانی هیدایەت دوکانی خۆراك فرۆشییان دەبێ، ئەم پیاوە (صادق خان)ی لەوێوە دەناسی. هیدایەت لەو ماوەیەی کە لە پاریس دەبێ چەند جارێك لە ماڵی ئەم ژن و مێردە ئەرمەنییەدا شامی کرد بوو. ئەمجارەیان هیدایەت ئەوانی دەعوەت کردبوو کە ئێوارە بۆ شام میوانی ئەو بن. جا ئەمەی کە ئایا لە کاتی دەعوتکردنەکەدا لێبڕابوو خۆی بکوژێ و ویستبێتی جەنازەکەی لە لایەن ئەوانەوە بدۆزرێتەوە، یان پاش دەعوەتەکە بریاری دابوو خۆی بکوژێ ئەمە دیار نییە. بەهەر حاڵ ئەم ژن و مێردە لە دەرکەدەدەن و کەس وەڵامیان ناداتەوە. بەلآم بۆنی غاز دەکەن . ئیدی بەم جۆرە خودانی ماڵەکە پۆلیس ئاگادار دەکاتەوە.

PDF4Kurd

بەشی دووەم

سادقی هیدایەت لە دیدی نووسەرانی بیانییەوە

-١-

سادق هیدایەت لە رووی نێوبانگی جیهانییەوە لە زۆربەی نووسەرە ئێرانییەکان بەختەوەرترە. زۆربەی بەرهەمەکانی وەرگێڕدراونەتە سەر زمانە ئەورووپاییەکان. رۆژهەڵاتناسان چ بە وەرگێڕان و چ بە لێکۆڵینەوەی بەرهەمەکانی بایەخی زۆریان داوەتێ.

هەڵبەتە ئەمە شتێکی سەیر نییە، چونکە هیدایەت بە راستی رێبەرو ئاڵا هەڵگری چیرۆکی نوێی ئێرانە، وێڕای ئەوەی چەندین ساڵە مردووە کەچی هێشتاش نەوەی سەردەمی خۆی و ئەوانی پاش خۆیشی سەرەڕای جیاوازی دیدو بۆچوونی فیکری و سیاسیان، هەر شوێن پێی هەڵدەگرن و بەو نموونەیەی دەزانن کە شوێن پێی هەڵبگیرێ. ئاڵاهەڵگرانی چیرۆکی نوێی ئێرانی زۆر بوون، لەوانە: سادق هیدایەت، محەمەد عەلی جەمال زادە، بزرگ علوی، سادق چوبك و جەلال ئال ئەحمەد. بەڵام بەڕای رەخنەگرانی ئێران و ئەورووپاش سادق هیدایەت مامۆستای هەموویانەو بەڕاستی بەداهێنەری چیرۆکی نوێی ئێرانی دێتە ژماردن.

PDF4Kurd

هیدایەت دەربارەی خۆی دەڵێ: "بە هەر حاڵ مێژووی ژیانی من شتێکی سەرنج راکێشی تێدا نییە، ڕووداوێکی ئەوتۆی تێدا نییە کە شایانی ئاوڕلێدانەوە بێ، پلەو پایەیەکی گرینگم نییە، خاوەن شەهادەو کارنامەی گەورە نیم، لە ژیانی قوتابێتیمدا هەرگیز قوتابییەکی دیار نەبوومە، بەڵکو بەپێچەوانەوە تەمەڵ و سەرنەکەوتوو بوومە. بەر پرسیارەکانم لێم رازی نەبوون، رەنگە ئەگەر وازم هێناباو استعفام دابا زۆریان پێ خۆشبایە".

پاش ئەوەی لە ساڵی ١٩٥١داو لە پاریس و لە پرێکا خۆی کوشت، ئیدی خەڵکانێکی زۆر کەوتنە بایەخ پێدان و کۆکردنەوەی بەرهەمەکانی و هەڵسەنگاندنیان.

هیدایەت لە ١٩٠٣/٢/١٧ لە تاران و لەخێزانێکی ئۆرستۆکراتی لە دایك بووە، هیدایەت نەوەی رەزا قولی هیدایەتیە کەدانەرێکی نێوداری ئێرانە ئەوەی دەربارەی ژیانی هیدایەت دەگێردرێتەوە ئەوەیە کە هەر لە منداڵییەوە لە ژیانی ئۆرستۆکراسی بێزار بووەو خوا خوای بووە لەو خێزانە دوور بکەوێتەوەو هەرگیز نەیویستووە لە ڕێگای ئەو خێزانەوە ببێ بە خاوەن پلەو پایەو سەروەت و سامان، ئەگەر بیویستایە دەبوو.

هیدایەت لە ساڵی ١٩٢٥دا خوێندنی ئامادەیی لە قوتابخانەیەکی فەرەنسایی لە تاران تەواو کرد، پاشان نێردرا بۆ بەلجیکا تا ئەندازەی رێگاوبان بخوێنێ و ببێ ئەندازیار. پاش ساڵێك هەر لەوێوە لەگەڵ کۆمەڵە هاوڕێیەکیدا گواسترانەوە بۆ فەرەنساو چوونە کۆلیجی ئەندازەی تەلارکاری، بەڵام هیدایەت زوو پەی بەوە برد کە ئەندازەو حەزو ئارەزووەکانی ئەو دوو دنیای جیاوازن، بۆیە خوێندنی باڵای تەواو نەکردو وازی هێنا، هیدایەت زمانی فەرەنسایی بە چاکی دەزانی، هەروەها هەردوو زمانی عەرەبی و ئینگلیزی بەشی ئەوە دەزانی کە سوودیان لێ

وەربگرێ، پاشان خووی دایە موتاڵاکردنی ئەدەبیات و زانستی زمان و مێژووی هونەرەکان.

هەر چەندە کاری دایەرەکان لەگەڵ تەبیعەت و سروشتی ئەودا نەدەگونجاو وەختی زۆری لێ دەگرت، بەڵام چونکە چ ڕێگایەکی دی شك نەدەبرد تا بژێوی خۆی پێ دابین بکا، بۆیە وەختێ لە ساڵی ١٩٣٠دا لە پاریس گەڕایەوە لە بانقی میللی ئێران دامەزرا، پاش ماوەیەکی کەم گواسترایەوە بۆ دایەرەی بازرگانی گشتی، پاشان چووە کۆمپانیای ئینشائات، لە ساڵی ١٩٣٧دا نەقڵ بوو بۆ دایەری مۆسیقای میللی و بەشداری لە دەرکردنی گۆڤاری مۆسیقادا کرد، پاشان لە کۆلیجی هونەرە جوانەکاندا بووە بە وەرگێڕ تا ساڵی ١٩٥٠ لەسەر ئەم کارەی بەردەوام بوو و هەر لەو ساڵەدا چوو بۆ پاریس و ئیدی نەگەڕایەوە.

هیدایەت هێندە دەست کورت بوو، ناچار بوو بەرهەمەکانی بە چەند نووسخەیەکی کەم چاپ و بڵاوبکاتەوە، یەکەم چاپی چیرۆکی "بۆف کور" بریتی بوو لە "١٥٠" دانە، هەر چەندە هەوادارانی زانست و ئەدەبیات زۆریان هەوڵ لەگەڵدا دەداو دەیانویست یارمەتی بدەن، بەڵام چ یارمەتییەکی قەبووڵ نەدەکرد.

PDF4Kurd

-٢-

وەختێ هیدایەت لە ساڵی ١٩٣٠ لە پاریس گەڕایەوە، نووسەران: بزرگ علوی، مجتبی مینوی‌و مسعود فرزادی ناسی، ئەم چوار نووسەرە یەکیان گرت‌و دەستیان کرد بە لێکۆڵینەوەی گیروگرفتە ئەدەبی‌و فیکری‌و هونەرییەکان. کە ئاشنایەتی‌و پێوەندییان زیادی کرد، کۆمەڵەیەکی ئەدەبییان بە نێوی "ربعه"ەوە پێکهێنا، پاش ماوەیەکی کەم کۆمەڵەکەیان پەرەی سەندو ئەندامانی دیکەی وەك پرویز خانلری، عبدالحسین نوشین‌و معین باشیان‌و هی دی لەدەور خڕبوونەوە.

مینوی سەبارەت بە پرانسیپیی هیدایەت‌و گروپە ئەدەبییەکەی دەڵێ: "لە پێناوی ئازادی خۆدا دەخەبتین، هیدایەت تەوەری گروپەکەمان بوو هەریەکەمان خۆیبوون‌و کەسێتی خۆی هەبوو و خوانی خۆشەویستی هونەری‌و ئەدەبیات کۆی کردبووینەوە، ئەمە جگە لەوەی گەلێك لایەنی لێکچووشمان لە نێواندا هەبوو، گازینۆو ریستورانەکان جێگای زۆربەی کۆبوونەوەکانمان بوون، حەز ناکەم قسەکان بەوە لێك بدەنەوە کە جاڕی خراپەکاری‌و ئەنارشیزممان دەدا- هەندێ جار زۆرمان دەخواردەوە، ئەوجا دەنگمان لێ هەڵدەبڕی‌و قسەی توندمان دەکرد، رەخنەی تیژمان دەگرت، زۆرجار رێککەوتووە لەسەر ئەو دەنگ هەڵبڕین‌و توندوتیژییە بەر

لۆمەو تانەوتەشەری خەڵکی کەوتووین، بەڵام ئەم کارەیان لەوە تێ نەدەپەڕی کە فەرمانبەرانی دەوڵەت یاری شەترەنجمان لێ قەدەغە بکەن، یا بۆ هەر شوێنێ بچین زەلام بنێرنە تاقیبمان".

هیدایەت لە رۆژگارێکی یەکجار سەخت‌و تووش‌و نالەباری مێژووی وڵاتەکەیدا گەڕایەوە، لە ساڵانی ١٩٢٠- ١٩٣٠دا بێ کاری‌و هەژاری‌و دەست کورتی‌و ئەم بابەتە ناسورانە سەریان کردبووە گەلانی ئێران، بچووکترین ناڕەزایی بە توندی و لە رێگای زەبرو زەنگەوە دادەمرکێنرایەوە، دیارە خەباتی قەڵەم بەدەستانیش لە زەبرو زەنگ بەدەر نەبووە.

هیدایەت ملی بۆ زوڵم‌و زۆرداری و چەوساندنەوە نەدایە خەت، بۆ ئەوەی لە گۆشەگیری رزگاری بێ لە ساڵی ١٩٣٦دا رووی کردە هیندستان، لەبەر دەست کورتی‌و بۆ ئەوەی نەبێ بەبار بەسەر دۆستەکانییەوە دوای ساڵێك گەڕایەوە بۆ تاران، تا ئەو کاتە نەیدەتوانی چ بەرهەمێکی خۆی لە تاران بڵاوبکاتەوە.

پاش ئەوە "٥٠" نووسەر گیران‌و بەشێوەیەکی گاڵتەجاڕانە مەحکەمە کران و چ تۆمەتێکی ئاشکرایان لەسەر ساغ نەبۆوە، بارودۆخی وڵات ئاڵۆزتر بوو، تیرۆر رووی لە زیادی کرد، هیدایەت هەر بە هیوا بوو و لە ئازادی ئومێد بڕ نەبوو.

بزرگ علوی لە وتارێکیا دەربارەی هیدایەت دەڵێ: "هیدایەت پیاوی بەرگری‌و خەبات بوو، دۆستەکان چاك دەزانن هیدایەت لە رۆژگاری تەنگانەداو لەو سەروبەندەدا کە هێزی شەڕو تاریکی زاڵ بوو، چۆن بە دڵ و گیان ژانی ئازادیخوازانی دەلاواندو خۆی خستبووە تالوکەوە".

هیدایەت لە ماوەی ئەم دە ساڵە دژوارەدا خەباتی فیکری خۆی بۆ رەخنەی ئەدەبی تەرخان کردو بیروبۆچوونەکانی خۆی لە رێگای رەخنەوە

PDF4Kurd

خستەڕوو، ئەوەی سەلماند کە چەند لە گەلەوە نزیکە، چەند بە وردی و قووڵی لە دەقە فارسییەکان گەیشتووە.

لە ساڵی ١٩٤٢دا کتێبی "ترانەهای خیام"ی بڵاوکردەوە، پێشەکییەکی تێرو تەسەلی بۆ نووسی و لەو پێشەکییەدا جگە لە باسی ژیان و بەرهەمەکانی شاعیر، باسی بۆچوونە ئیلحادییەکان و ئازایەتی شاعیری کردووە کە چۆن توانیویەتی پۆخڵەواتی کۆمەڵگاکەی خۆی بخاتەڕوو، ئەوجا وەکو یەکێك ژێراوژێر بە گومان و ئیلحادی شاعیر خۆشحاڵ بێ، پشتیوانی لەم بۆچوونەی دەکا کە دەڵێ:

ئەگەر ئەوانەی هێشتا نەهاتوونە دنیاوە
دەزانن حاڵمان چییە بەدەست ڕۆژگارەوە
هەرگیز نایەن.

وتاری: "چەند پەیڤێك لەمەڕ وەیس و رامین" لێکۆڵینەوەیەکە کە لە پشت ئەم چیرۆکە کۆنەوە گەلێ مانای نەتەوەیی لەگەڵ خۆیدا هەڵگرتووە، هیدایەت کە دەستی بە کۆکردنەوەو لێکدانەوەی هونەرە میللییەکان کرد، توانی سەرنجی خەڵکیان بەلادا رابکێشێت. لە ساڵی ١٩٣١دا نامیلکەیەکی بچکۆڵەی بەنێوی ئەفسانە بڵاوکردەوە کە بریتییە لە شیعرو گۆرانی و مەتەڵ و وازی میللی، لەم نامیلکەیەدا ئاماژەی بۆ ئەوە کردووە کە: "دەستووری شیعر لەلای رەمەکی مەردم هێشتا رێچکەی بەر لە ئیسلامی بەرنەداوە". هیدایەت توانی بایەخی هونەری میللی بخاتەڕوو، و گەلێ لێکۆڵینەوەی لەم بارەیەوە لە گۆڤاری "سخن"دا بڵاوکردەوەو زۆربەی نووسەرانی گرووپی "ربعە" لەم ڕووەوە یارمەتیان داو هاوکاریان لەگەڵ کرد.

لەو سەروبەندەدا کە لە هندستان بوو، زۆر لێکۆڵینەوەی تێرو تەسەلی دەربارەی زمانی کۆنی ئێرانی "پەهلەوی" نووسی و لە ساڵی ١٩٣٦دا

چەند وتارێکی دەربارەی زانستی زمان بڵاوکردەوە. لە ساڵی ١٩٣٩دا نامیلکەی "نەفرەتی زیندوو"ی لە پەهلەوییەوە کردە فارسی، لە هەمان ساڵدا قورسترین کتێبی ئەم مەیدانەی بڵاوکردەوە کە بریتییە لە لێکدانەوەی مەزنترین دەقی ئەدەبی فارسی ناوەڕاست "پەهلەوی" بەناونیشانی "کارنامەی اردشیر بابکان" لە ساڵی ١٩٤٣دا کتێبی "یادگار جاماسب"ی لە پەهلەوییەوە کردە فارسی کە هەندێ خاڵی ئایینی تایبەتی دەربارەی ئێرانی کۆن تێدایە.

هەموو ئەم کارانە هەستی نەتەوەییان لەلای سادق هیدایەت قووڵ کردەوە. لە ساڵی ١٩٤٠دا گەلێ گفتوگۆ کەوتە نێو ڕۆشنفکرانی ئێران دەربارەی چاك کردنی ئەو ئەبجەدییە ئێرانییەی کە لە عەرەبییەوە وەرگیراوە. هیدایەت وتارێکی تێرو تەسەلی بە نێوی "خەتی پەهلەوی و ئەبجەدییەی فۆنەتیك" نووسی و لە کۆتایی وتاری نێوبراودا ئەوەی دەست نیشان کردووە کە گۆڕینی ئەبجەدییەی ئێستای فارسی کارێکی پێویستەو دەبێ لە پاڵ رەچاوکردنی کەڵك وەرگرتن لە زانستی فۆنەتیك پشت بە ئەبجەدییەی لاتینی ببەسترێ. هیدایەت هەر لەو وتارەدا سەرنجی خەمخۆرانی ئەو مەیدانەی بۆ ئەزموونی تۆمارەکانی ئاسیای ناوەڕاست و ئازربایجانی شورەوی راکێشاوە.

هیدایەت گەلێك نووسینی هەن دەربارەی ئینسانیات و هونەرەکانی ئێران، لەوانە وتاری: "هونەری ئێرانی لە ژووری میدالیاتدا"، کتێبی "نیرنگستان" کە دەربارەی بیروباوەڕی میللی و پەندی پێشینان و عادەت و رەوشتی ئێرانییەکانە، کتێبی: "اصفهان نصف جهان" کە دەربارەی بارودۆخی تەبیعەتی ئەسفەهان و شوێنەوارو هەواڵی خەڵکانی وێندەرە.

چاك بوون و بووژانەوەی بارودۆخی رامیاری لە نێوان ساڵانی ١٩٤٢-١٩٤٥دا یارمەتی گەشەکردنی هونەری گەلێ نووسەری بەهرەمەندی

PDF4Kurd

ئێرانیدا. هیدایەتیش لەم سەروبەندەدا ئەستێرەی کەوتە بەرزیو لە زۆربەی خەباتگێڕە کۆمەڵایەتییەکان کاراماتر بوو. خۆیو گەلی چەوساوەی بە تامەزرۆی پاشەڕۆژی ئازادی دەناسی. لە ساڵی ١٩٤٢ـەوە گەلێك چیرۆكو کورتە ڕۆمانی بڵاوکردنەوە کە بە ئاشکرا ئاماژەی بۆ پۆخڵەواتی کۆمەڵایەتی گەلی ئێران کردبوو، وێڕای ئەوەی پێوەندی نێوان ئێرانو شورەوی هەمیشەو بە بەردەوامی بەرقەرار نەبووە، بەڵام هیدایەت هەمیشە لەو ڕوانگەیەوە ڕوانیویەتی سەربەستیو پیرۆزیو ڕەسەنی فیکر کە هەڵقوڵاوی ناو جەرگەی گەل بن. بەشداری تەواو کردنی کارەکانی کۆمەڵەی پێوەندی زانستیی نێوان ئێرانو شورەوی کرد، هەندێ لە نووسینو وەرگێڕانەکانی لە گۆڤاری "پیام نو"دا کە ئۆرگانی کۆمەڵەی نێو براوبوو، بڵاوکردەوە. لە ساڵی ١٩٤٤دا بەرەزامەندییەوە بانگهێشتی بەشدار بوونی لە ئاهەنگی پەنجا ساڵەی دامەزراندنی زانستگای تاشقەند قەبووڵ کرد، پاش ئەوەی دوو مانگ لە ئۆزباکستان مایەوە، خۆشحاڵی خۆی سەبارەت بە پێشکەوتنی هونەرو زانستو ئەدەبیات لە کۆمارەکانی ئاسیای ناوەڕاستی شۆڕەوی دەربڕی. لە ساڵی ١٩٤٦دا یەکەم کۆنگرەی نووسەرانی ئێران لە سایەی دروشمی: "خەبات لە پێناوی ئەدەبیاتی نوێو پرشنگدار"دا بەرپا کراو هیدایەت بەشداری تێداکردو یەکێك بوو لە ئەندامانی ئەو دەستەیەی کە سەرۆکی کۆنگرەیان هەڵبژارد، بۆ یەکەمجار زۆربەی نووسەرانی نێوداری ئێران لەو کۆنگرەیەدا گردبوونەوە تا باسی گیروگرفتە بنەڕەتییەکانی ئەدەبیاتی فارسی بکەن، بە تێکڕای دەنگ لەسەر ئەوە ڕێککەوتن کە کار لە پێناوی خزمەتی گەلو ڕۆشنبیرانی گەلدا بکرێ.

ئەم ئازادییە زۆری درێژە نەکێشا، ئەوە بوو لە ساڵانی ٩٤٧- ٩٤٨داو لە ئەنجامی ڕووداوەکانی ئازربایجانەوە جارێکی دی هێزە فکرییەکان

کەوتنەوە ژێر فشارو سانسۆر. تورەیی هیدایەت بوو بە نائومێدی و خەم، ئەوە بوو "پیام کافکا"ی بڵاوکردەوە. هەندێ لە ڕەخنەگران پێیان وایە ئەم بەرهەمەی هیدایەت جۆرە جاڕدانێکە بۆ گەڕانەوەی هیدایەت بۆ باوەشی نائومێدییە کۆنەکەی، هەندێکی دی وای دەبینن گوایە دژ بەوانە بوو کە ڕاپەڕینی چەپیان لە ئێراندا ڕێکخست، بەڵام وەختێ گەلی ئێران ڕاپەڕیو داوای ئاشتیو ئازادی کرد، هیدایەت بە دڵو بەگیان تێدا بوو، بەڵام بەهۆی گیروگرفتی دەوامی دایەرەوە نەیتوانی بە دەنگی "جولیوکوری"یەوە بچێ تا لە یەکەم کۆنگرەی ئاشتی جیهاندا بەشداری بکا، ئەوە بوو بۆی نووسی: "ئیمپریالیستان وڵاتەکەمانیان کردووە بە زیندانێکی گەورە، قسەکردن تاوانە، بیرکردنەوەی دروست تاوانە، پیرۆزبایی کۆششی ئێوە لە پێناوی بەرگری لە ئاشتی دەکەم".

PDF4Kurd

-٣-

(باستور فالیری رادو)ی ڕەخنەگری فەرەنساوی پێی وایە وەختێ بەرهەمی هیدایەت دەخوێندرێتەوە سێ ناو دێنە بیر: دوستوفسکی، ئەدگار ئالن پو، کافکا، ئەمەی دواییان پێویستی بە هەڵوەستەیەکی تایبەتی هەیە.

ئەوی ڕاستی بێ هیدایەت لە گەلێ سەرچاوەو ڕێبازەوە بەرهەمی وەرگێڕاونەتە سەر زمانی فارسی یەکەم کەس بوو کە بەرهەمی چیخەڤ وەرگێڕایە سەر زمانی فارسی، لە ساڵانی ٩٣٢- ٩٣٤دا هەندێ لە چیرۆکەکانی چیخەڤ کردن بە فارسی و بڵاوی کردنەوە، بەڵام بە زۆری بەرهەمەکانی کافکای وەرگێڕا، مسخ و محاکمەکەی وەرگێڕاوە لە ساڵی ١٩٤٨دا پەیامی کافکای بڵاوکردەوە کە لەو نووسینەدا پشتیوانی ڕەفزی ژیان لەلای کافکا دەکا، شتێکی بەڵگە نەویستە کە هیدایەت زۆر دڵبەندی سارتەر بووە، بە تایبەتی کتێبی "هێلَنج" هەروەها چیرۆکی "دیوار"ی کردە فارسی.

خوێنەر وای بە خەیاڵا دێت کە هەندێ دەستەواژەی هیدایەت لە بەرهەمەکانی سارتەرەوە وەرگیراون وەك:

"تاریکی.. ئەو مایە خەستە شلەی گشت شوێن و شتێ دەلەوتێنێ"، ئاخۆ دۆزەخ لە کورتە ڕۆمانی "بوف کور"ی هیدایەت هێمایە یا سێبەری ئەو پیاوە نییە کە خۆی لە چوار دیواری ژوورەکەیدا زیندان کرد.... ئاخو ئەوە دۆزەخەکەی سارتەرمان وەبیر نایەنێتەوە؟"

هنری ماسیە بەراوورد لە نێوان هیدایەت و جیرادی نرفالی نووسەری فەرەنسایی دەکا، هەموو ئەو هەست و نەستانەی دەربارەی نرفال زانراون لەلای هیدایەتیش ناسراوەو زانراوە، ئەو لێکچوونەی لە نێوان بەرهەمەکانیاندا بەدی دەکرێ دەگەڕێتەوە بۆ لێکچوونی ژیانی تایبەتی هەردووکیان، دیارە لێکچوونی بەرهەمەکانیان ناگەڕێتەوە بۆ ئەوەی هیدایەت کەوتبێتە ژێر کارتێکردنی ئەوەوە، ڕوجیە لیسکو جارێ هیدایە لە تاران دەبینێ و لێی دەپرسێ: "جیرار دی نرفال"ت ناسیوە؟ لە وەڵامیا دەڵێ: بەڵێ، بەڵام بەداخەوە زۆر درەنگ ناسیم.

هیدایەت وەرگێڕانی بەلایەنێك لە چالاکییە هونەرییەکانی خۆی زانیوە، بۆیە وەرگێڕانەکانی ڕەوان و بێ گرێ و جوان بوون.

گریسنسن-ی ڕۆژهەڵاتناس بەخۆی دەڵێ جارێکیان -بە پێچەوانەی کارە زانستی و لێکۆڵینەوە قەبەکانی- کۆمەڵە چیرۆکێکی ئێرانی بەزمانی فەرەنسی نووسیوەو نارددوویەتی بۆ دەستەی نووسەرانی گۆڤاری "سخن"و داوای کردووە هیدایەت بیانکا بە فارسی، هیدایەتیش هەندێکی لێ وەرگێڕان و پێشەکی و ڕوون کردنەوەی بۆ نووسیون.

هیدایەت ئاوێتەیەك بوو لە ڕۆشنبیریی ئێرانی کۆن و ڕۆشنبیریی ئێرانی ئیسلامی، لە پاڵ لێکۆڵینەوەی "ترانەهای خیام"دا، لە چیرۆکە زۆرو زەبەندەکانیشیدا گەلێ شیعری فارسی و قسەی نەستەق و پەندی پێشینان و ڕستەی خوازراو لە کەلەپورەوە بەدی دەکرێن، چیرۆکی "ئەو پیاوەی خۆی کوشت" چاکترین نموونەیە بۆ ئەو ڕایەمان.

PDF4Kurd

-٤-

کمیسرۆف-ی رۆژهەڵاتناسی شورەوی ئەو "١٠٠" بەرهەمە ئەدەبییەی هیدایەت کە لەماوەی ٢٢ ساڵدا نووسینی دابەش دەکا بەسەر دوو قۆناغدا، قۆناغی یەکەم: ١٩٢٥- ١٩٤١، قۆناغی دووەم: ١٩٤٢- ١٩٥٠.

"زەندە بگور" یەکەم چیرۆکی هیدایەتە کە لە ساڵی ١٩٢٩دا لە پاریس بڵاوکرایەوەو پاشان لە هەمان ساڵدا لەگەڵ کۆمەڵە چیرۆکێکی دیدا کە لە پاریس نووسیبوونی بە هەمان ناوونیشان "زەندە بگور" بڵاوی کردەوە، لە ساڵی ١٩٣١دا کۆمەڵە چیرۆکی "انیران"ی بڵاوکردەوە، لە ساڵی ١٩٣٢دا کۆمەڵە چیرۆکی "سەقترە خون"ی کە بریتییە لە پازدە چیرۆك بڵاوکردەوە، لە ساڵی ١٩٣٣دا چیرۆکی "علویە خانم"ی بڵاوکردەوە کە پڕە لە وەسفی عامیانەو گفتوگۆی میللی. لە هەمان ساڵدا کۆمەڵە چیرۆکی "سایە روشن"ی کە بریتییە لە حەوت چیرۆك، بڵاوکردەوە. دیارە نرخو بایەخی هونەری ئەو سێ کۆمەڵە چیرۆکە لە یەك ئاستدا نین، لە ساڵی ١٩٣٤دا لە تاران نامیلکەی "وغ وغ ساهاب"ی بڵاوکردەوەو ناوی خۆی لەسەر دانەنا، کەچی هەر زوو زانرا کە ئەم نامیلکە پڕ لە داشۆرین و پلارو توانجە دژ بە لێکۆڵینەرو زاناو وەرگێڕو نووسەرو بڵاوکەرەوەو کتێب فرۆشانی ئەو سەردەمە تەنیا لە نووسینی نووسەرانی وەك سادق هیدایەت و مەسعود فەرزاد دەچێت و هەر قەڵەمی وان شتی ئەوەندە بەبرشتی لێ دەوەشێتەوە.

PDF4Kurd

له ساڵی ١٩٣٦دا کورتە رۆمانی "بۆف کور"ی بۆ یەکەمجار لە شاری بومبی بلاوبووەوەو سەرکەوتنێکی چاکی وەدەست هێنا، پاشان لە ساڵی ١٩٤١دا لە تاران چاپی دووەم کرایەوە.

هیدایەت لەو سەروبەندەدا کە لە بومبی بوو دوو چیرۆکی بە زمانی فەرەنسی نووسین، "گێژاو، رین" مونتیە دەڵێ: چیرۆکی دووەمیان لە ژمارە دووی جورنال دی تهران بلاوکرایەوە، بەڵام چونکە دەستەی نووسەرانی رۆژنامەی نێوبراو دەستکاری دەقەکەیان کردبوو ئیدی هیدایەت زویر بوو و داوای کرد چیرۆکەکەی دیکەی بلاونەکەنەوە، پاشان هەردوو چیرۆکەکە لەگەڵ وەرگێرانی فارسییاندا لە ساڵی ١٩٥٤دا لە کۆمەڵە چیرۆکی "پروین دختر ساسان"دا بلاوکرانەوە.

کارتێکردنی ئەدەبیاتی ئەورووپاو رۆژئاوا لەم ماوەیەدا بە ئاشکرا بە هونەری هیدایەتەوە دیارە، ئەم کارتێکردنەش بە روونی لە کۆمەڵە چیرۆکی "سایە روشن"دا دیارە، بەتایبەتی لە چیرۆکی: "عروسک پشت پردە"و "افرینگان".

هیدایەت چیرۆکی دی هەن کە رەنگدانەوەی بارودۆخی نیگەرانی رۆحن، هەمیشە وایان باس دەکا کە ئاوێتەیەکن لە هەژاریو شۆڕشو نەخۆشی، لەم ماوە بەپیتو بڕشتەی چالاکی هونەریدا سەیر دەکەین هیدایەت بە ئاشکرا روو دەکاتە واقیع، لە کۆمەڵە چیرۆکەکانیا بە راستگۆیی تەواوەوە وەسفی ئەو پاڵەوانە ئێرانیانە دەکا کە رووبەڕووی پۆخڵەواتی کۆمەڵایەتی سەردەم دەبنەوە وەکو چیرۆکی: "ئەو ژنەی مێردەکەی ون کرد" لە کۆمەڵە چیرۆکی "سایە روشن"دا، هەروەها چیرۆکی "محلل" لە کۆمەڵە چیرۆکی "سەقطرە خون"دا هەڵبەتە رەخنەگران راو بۆچوونی جیاوازیان دەربارەی روانگەی هیدایەت بۆ ژیان لە ئەدەبو هونەری ئەم سەردەمەیدا هەیە، رەخنەگرە فەرەنساوییەکان پێیان وایە هیدایەت نائومێدی و رەش بینی لە

نێو خوێنەرەکانیا بلاودەکاتەوە، بەڵگەشیان چیرۆکی: "زندەبگور"و رۆمانی "بوف کور"ە. قارەمانی چیرۆکی "زندە بگور" خەڵقەندەیەکی بێ هیوایە، چ ئومێدێکی بە ژیان نەماوە گەرچی بەجەستە زیندووە، بەڵام دەروون مردووە.

گەلێك دەستەواژەی تووڕەیی و رەفزو بێهودەیی ژیان لە چیرۆکی هیدایەتدا بەرچاو دەکەون، لە چیرۆکی "زندە بگور"دا قارەمانەکە بەغاز خۆی دەکوژێت، هەر چەندە رەخنەگرە فەرەنساوییەکان پێیان وایە ئەم چیرۆکە سەراپا رەشبینییە، کەچی کمیسرۆف بە پێچەوانەوە پێی وایە ئەم دوو بەرهەمە رەنگدانەوەی سەر لەبەری بەرهەمەکانی نووسەر نین و رەخنەگران ئاوڕیان لە هەندێ وردەکاری ناو ئەو چیرۆکانە نەداوەتەوە کە گەلێ شتی نهێنی دەربارەی پاڵەوانەکانی بەرجەستە کردووە، چیرۆکی "زندەبگور" بەم شێوەیە دەست پێدەکا: "گۆجو ئیفلیجو بێ جوولە لە جێدا کەوتووم، بە ئاستەم هەناسە دەدەم، فرمێسك بە چاوما دێنە خوارێ، دەمم تاڵە، سەرم دێشێو جەستەم شەکەتو نەخۆش کە نەفتە.." ئەم خەڵقەندە کلۆڵە نائومێدە، لە مەرگ دەگەڕێ، مەرگ بەو شتە دەزانێ کە لە ژانو ئازارەکانی رزگار دەکا، خۆی ئازار دەدا، دەیەوێ ژەهر بخوا، بەڵام مەرگ ناتوانێ سنوور بۆ تواناکانی دابنێ، وەختێ قارەمانەکە لە خۆیو ئازارەکانی بێزار دەبێو ئازار تەنگی پێ هەڵدەچنێ هاوار دەکا: "بیرم کەوتەوە کە ئاگر لە دەورو بەری دووپشك دەکەنەوە، بە خۆیەوە دەداو خۆی دەکوژێ! ئایا من بازنەیەکی ئاگرم بە دەورا نەکێشراوە؟".

رووداوەکە لە رێگای راناوی قسەکەرەوە، دەگێڕدرێتەوە، بۆیە هەموو رەخنەگرەکان وای بۆچوون کە ئەم چیرۆکە ژیاننامەی نووسەر خۆی بێ، وای تێگەیشتوون کارەساتێکی فەردی تایبەتی نووسەرە، رەنگە ئەم رەنگە ئەم بۆچوونە لە گوین بێو زادەی ئەو حاڵەتە بێ کە نووسەر لە

PDF4Kurd

سانسۆری سەر بەرهەمەکانی دەترسا. بەڵام ڕەوتی گشتی چیرۆکەکە ئەو بۆچوونە ڕەت دەکاتەوە، دەنگی ڕەفزو نائومێدی لەم چیرۆکەدا، خۆی لە خۆیدا ڕەفز کردنی ژیانی پڕ لە شەکەتی و ماندێتییە، ئەم زیندووە ناتوانیٚ لە گۆڕستانی زۆرو ستەمدا بژی، کێشەو ململانێی نێوان چاکەو ژیان و مەرگ تێکەڵ بە بوونی بووە، هەندیٚ جار وەئاگا دێتەوە، کە لاوازی ویست و ترسنۆکی خۆی دەبینیٚ دەکەوێتە سەرزەنشت کردنی خۆی و پرۆژەی ژیانێکی نویٚ دەخاتە بەردەم خۆی و چاو دەبرێتە ئاسۆی ژیانێکی چاك و پڕ لە سەرفرازی، ئەوجا چەشنی ئەسفەندیاری قارەمانی ناو شانامەکەی فیردەوسی دەکەوێتە وەسفی خۆی... بەڵام دەرفەتی ژیانی ئازادو داهێنانی هونەری بۆ ناڕەخسیٚ، هەرچی شتی چاکە هەیە لەخۆیدا دەیکوژیٚ و دەبیٚ بە مردوویەکی زیندوو.

هەر چەندە کمیسرۆف بەرگری لە ئامانجی چیرۆکەکە بکا، هەرگیز ناکریٚ گیانی ڕەش بینی لە تەواوی بەرهەمەکانی هیدایەتدا، بەتایبەتی لەم ماوەیەدا فەرامۆش بکریٚ، ژیانی بەلاوە پووچە، زۆربەی قارەمانی چیرۆکەکانی بەزیوو هەڵاتوون. نموونەی بەزین و هەڵاتن لە گەلیٚ چیرۆکیدا دووبارە دەبێتەوە وەك چیرۆکی "لالە، صورتکها، گرداب، سایە، مغول، محلل"، ژیان لەلای هیدایەت بنکەی سەرنەکەوتنە، تێکڕای قارەمانەکانی دەجەنگن و بەشیان سەرنەکەوتن دەبیٚ و لە ئاکاما دووچاری یەك جۆرە نائومێدی دەبن، دەڕووخێن و دەربەدەرو ئاوارە دەبن یا زۆربەیان لە ڕێگای خۆ کوشتنەوە دەست بەرداری ژیان دەبن. هەندیٚ جار کە شۆڕش لە چیرۆکەکانیا بەرپا دەبیٚ، تەمەنی زۆر کورتەو چەشنی بڵقی سەر ئاو زوو بە زوو دەنیشتێتەوە، چاکترین دیاردەی ئەم ئەڵها ڕەش بینییە ئەوەیە کە هیدایەت بە عەشقەوە نێوی مەرگ دەبات. قارەمانی چیرۆکی "زندە بگور" کە هاتۆتەدنیاوە، ئامادەییەکی تەواوی هەیە بۆ مردن و هاوار دەکات، "چ

کەسیٚ، نییە فێری نەخشەدانان بیٚ بۆ خۆ کوشتن، خۆ کوژی لەلای هەندیٚ کەس تێکەڵ بە مۆخیان، بە ڕەچەڵەکیان و بە سروشتیان بووەو ناتوانن لێی لابدەن، ئیدی حوکمی قەدەرە....".

قارەمانی چیرۆکی "قەڵای نەفرەت لێکراو" دەڵیٚ: "هەموو هەر تەنیاین.. پێویست ناکا هەڵخەڵەتێین، ژیان زندانە، بەڵکو کۆمەڵە زندانێکی جیاوازە بەڵام هەندێکمان هەوڵ دەدەین دیوارەکانی ئەم زندانە بنەخشێنین، بەوەش دەمانەویٚ ئولفەتی لەگەڵ بگرین، هەندێکی دی هەوڵ دەدەین هەڵێین و بە خۆڕایی دەستی خۆ بریندار دەکەین، هەندێکی دی دەیکەین بە پرسەخانە... بەڵام کاکڵەی شتەکە ئەوەیە دەبیٚ خۆ هەڵخەڵەتێنین... بەڵام وەختیٚ دیٚ مرۆڤ لە خۆ هەڵخەڵەتاندنیش بێزارو وەڕس دەبیٚ تەنانەت مەرگیش چ لە زەتێك لەگەڵ خۆیدا هەڵناگریٚ، بەڵکو لەزەت لە نەمانی گشتی دایە... هەر لەسەر هەمان نەزم سەیر دەکەین لە چیرۆکی "افریندگان"دا ڕۆحەکان کۆدەبنەوەو موناقەشە دەکەن و ئەوە روون دەبێتەوە کە چ شتیٚ نییە بەنێوی پاداشت یا سزاوە، ڕۆحیش دەمریٚ.

گرینگ نییە هیدایەت ڕەش بین بیٚ و چ ڕەخنەگرێکێش هەقی ئەوەی نییە داکۆکی لیٚ بکا، ڕەش بینی تۆمەتێك بوو دەدرایە پاڵی، هەڵوێستێکە بەرانبەر بە ژیان وەکو هەر هەڵوێستێکی دی کە خەڵکانی دی دەینوێنن، هیدایەت توانی قۆناغی دووەمی ژیانی ئەدەبی خۆی لەسەر بناغەی تەنزو ساتیر بینا بنیٚ و خەوشەکانی کۆمەڵ بخاتە بەرچاوان.

هیدایەت لە قۆناغی دووەمی چالاکی ئەدەبی خۆیا بەلای ڕیالیزمدا دای دەشکێنیٚ، گیروگرفتی کۆمەڵایەتی زەق و کێشەکانی خەڵکی و نیشتمان کۆڵەگەی چیرۆکی ڕیالیستی ئەم سەردەمە بوون، گۆڕانی بارودۆخی ئێران لەو سەردەمەدا زەمینەی گەشەکردنی شەپۆلی ڕیالیستی لەلای هیدایەت

PDF4Kurd

خۆشکردو وای لێهات کە زۆربەی بەرهەمەکانی لە جەماوەرەوە هەڵدەهێنجا.

هیدایەت لە ساڵی ١٩٤٣دا کۆمەڵە چیرۆکی "سگو لگرد"ی بڵاوکردەوە، لە گەرمەی دووەم شەڕی جیهاندا، یانی لە ساڵی ١٩٤٤دا کۆمەڵە چیرۆکی "ولنگاری"ی بڵاوکردەوە. ئەم کۆمەڵە چیرۆکە چیرۆکی وای تێدایە پڕ لە هێماو وروژاندنی بیرو گوزارشت کردن لە مەیدانەکانی ژیانی رۆژانەو رەخنەگرتن لە چینی بۆرژوا، هیدایەت لە چیرۆکی "اب زندگی"دا پشتیوانی لە هێزە پێشکەوتوخوازەکان دەکا کە لە ململانێیەکی خوێناویدا بوون دژ بە فاشیزمو نازیزم، لە ساڵی ١٩٤٥دا رۆمانی "حاجی اقا"ی بڵاوکردەوە کە لە رووی قەوارەوە قەبەترین بەرهەمێتی. هیدایەت لەو چیرۆکەدا هێرش دەکاتە سەر کۆنەپەرەستێتی ئێرانو لەشەخسیەتی بازرگانێکی شێوە کۆنو نەزانو چەوسێنەردا دەیخاتەڕوو، چیرۆکی "فردا"ش گوزارشتە لە ژیانو گوزەرانی سەختو دژوارو نالەباری کرێکارانی ئێران.

"تۆپ مروارید" چیرۆکێکی تری هیدایەتە کە دوای مردنی خۆی بڵاوبووەتەوەو لەو چیرۆکەیدا بە ئاشکرا گاڵتە بە ئیمپریالیزم و سەرمایەدارانو کلکەکانیان دەکا. هەر چەندە هیدایەت بەر لە خۆ کوشتنەکەی گەلێك لە بەرهەمەکانی خۆی سووتاندووە، بەڵام گومانی تێدا نییە کە هەندێ نووسینو نامەی لەلای خزمو دۆستەکانی ماونو لێکۆڵەروانی ئەدەبی هاوچەرخی فارسی بە تەواوی نائومێد نەبوون لە دۆزینەوەو بەدەست هێنانی ئەو بەرهەمانە، ئەوی راستی بێ هەندێ لەو بەرهەمانە بڵاوبوونەتەوە، لێکۆڵەرەوەکان بایەخێکی زۆر بە بڵاوکردنەوەی، کەلەپووری هیدایەت دەدەنو دەیانەوێ پێناسەیەکی بابەتیانەی تەواوی بەرهەمەکانی بدەنە دەستەوە.

ئەوەی لە بەرهەمی ئەم سەردەمەی هیدایەتدا دەبینرێ ئەوەیە کە دژی داگیرکەرانی بێگانەو بنەماڵەی فەرمانڕەوایەو هەوادارو لایەنگری گەلی چەوساوەی نێو کێڵگەو کارخانانە.... پێ دەچێ هەوڵی دابێ هاووڵاتیان بۆ بەرگری لە نیشتمان هان بدا.

هەردوو شانۆگەری: "پروین دختر ساسان"و "مازیار" پڕن لە هەستی نیشتمانپەروەری، هەر چەندە رووداوەکانیان باسی رابوردووە، بەڵام ناوەڕۆکیان باسی ئێستایە. ناوەڕۆکی راستەقینەی ئەو دوو شانۆگەرییە بریتییە لە کێشەی ئێرانییانو خەباتیان دژ بە داگیرکەرانی بێگانە، هیدایەت هەر بەوەوە نەوەستاوەو هێرشی کردۆتە سەر نیشتمانپەروەری ساختەش.

چیرۆکی: "میهن پرست"ی هێرشە بۆ سەر نیشتمانپەروەری ساختەو ریاو ریاکاریو لافو گەزافی گەوجانەو بۆشو بەتاڵ، ئەو شتانە لە ساڵەکانی سیدا لە ئێران ببوون بە مۆدو باو. هیدایەت شان بەشانی جاڕدانی بیری نەتەوەییو جۆشدانی هەستی میللی، قینی خۆی بەسەر ئیمپریالیزمیشدا دەڕێژێو لە: "خردجال"دا چینی بۆرژواو دەوڵەمەندان وەکو کەرو گورگو مەڕ تەماشا دەکا، بە تایبەتی ئەو دەوڵەمەندانەی بەلایانەوە گرینگ نییە نۆکەری هەر کەسێ بکەن بە مەرجێ جێی خۆیان لەق نەبێو بەرژەوەندییان نەکەوێتە خەتەرەوە، هەر لەو چیرۆکەدا ئیشارەتی ئاشکرای تێدایە بۆ نۆکەرانی ئینگلیزو ئەوانەی هاوکاریان لەگەڵ دەکەن، هەروەها بە بەردەوامی هێرشی کردۆتە سەر تەماحو هەڵپەی ئەمریکا لە ئێراندا، لەچیرۆکی "فردا"دا نووسەر بە زمانی کرێکارانی کارخانەوە لە سیاسەتی ئیمپریالیزمو دەسەڵاتی سەرمایەداران دەدوێو ئەوە دەگێڕێتەوە کە چۆن سەربازێکی بەدمەستی بێگانە ژنە ئێرانییەك دەفڕێنێو چ کەسێك لە پیاوانی دەسەڵاتی سوپایی داکۆکی لە ئافرەتەکە ناکەنو وەختێ کرێکارێك بە جواب دێو دەیەوێ ئافرەتەکە رزگار بکا،

PDF4Kurd

سەربازی بێگانە دەیگرن‌و دەیبەنە شوێنێکی دوور، نیوەگیانی دەکەن‌و پاشان بۆ ماوەی سێ مانگی خشت دە زیندانی داوێن، ئایا ژنەکە لێرەدا رەمزی ئێران نییە؟ بۆ زیاتر ناسینی هەستی هیدایەت بەرانبەر بە ئیمپریالیزم دەتوانی بە سەرنجەوە سەیری دوا بەرهەمی بکەی واتە "توپ مروارید" لەم بەرهەمەیدا دەڵێ: "

"کۆلۆمبس بەنیازی داگیرکردنی زەوی تازە کەوتەڕێ، تووشی چەرمەسەری زۆر هات، ئازووقەی هاتە کزیو تەواو بوون، چ تارماییەکی زەوی و وشکایی بەدی نەکرد، نائومێدی بەسەریا زاڵ بوو، وای لێهات ئامادەبوو دەست بەرداری گەشتەکەی ببێ و بگەڕێتەوە بەمەرجێ تیا نەچێ و بەزیندوویی بمێنێ، کوتوپڕ کەناری لێ بەدیار کەوت، سەیری کرد کاپتنە نیشتمان پەروەرەکان دەوری تۆپێکی بەرزیان داوە و دەرەقسن و هەڵیان کردۆتە گۆرانی و ستران، لە پڕ تۆپەکە ناڵەی کرد، دەریاوانەکانی سەر کەشتییەکە هەموو بەلادا هاتن و شەپۆڵ هەڵی لوشین. کۆلۆمبس زۆر ترسا، هاوکارەکانی خۆی تێگەیاند جۆرە فێڵ و دەهویەکی شەڕە لای عەرەب، ئەوجا گەیاندنییە کەنارو ئاڵای سپیان هەڵکرد. کۆلۆمبس رووی تێکردو گوتی: بڕیارم دابوو کەلێنێکی گەورەتان تێ بخەم، بەڵام چونکە گەییوومەتە ولاتێکی دۆست ، ئیدی ئامادەم بێ هیچ مەرجێ خۆم بەدەستەوە بدەم، دەم راستی هۆزی هندە سوورەکان وەڵامی دایەوە گوتی:

کوڕی خۆشەویستم تۆ لێت تێك چووە، وڵاتی عەرەبو ئێرە؟ ئێرە کۆستاریکایە لە وڵاتەکانی "دنیای نوێیە" ئێمە نیازمان خراپ نییە، لێرەدا ئاهەنگی ساڵانە لە دەوری ئەم تۆپە دەگێڕین‌و ئەم ئاهەنگە جۆرە، ناڕەزاییەکە بەرانبەر شەڕو کێشەو داگیرکەرو چەوسێنەرو هەموو جۆرە زۆرو ستەمێك، خۆ ئەگەر لە ئاهەنگەکەمان ترسابن، ئەمەیان خەتای ئێمەی تێدا نییەو پڕ بەدڵ داوای لێبوردنتان لێدەکەین. بەتایبەتی ئێوە بێ هیچ ئاگادارکردنەوەیەك هاتوون‌و ئێمەتان دۆزیوەتەوە، ئێمە بەمە

خۆشحاڵین‌و پێشنیاز دەکەین ئاهەنگەکەمان حەوت شەوو حەوت رۆژی دی بەردەوام بێ، ئەمەش بەڵگەی یەکێتیی نەتەوەیی‌و نیشتمانیمانە. ئەوجا هەندێ میوەو گوڵ‌و خشڵی بە دیاریدانێ، کۆلۆمبس کە چاوی بە خشڵ‌و زێڕو زیو کەوت شێوازی قسەکردنی گۆڕی، ئاڵا سپییەکەی شاردەوەو گوت: ئێوە نەتەوەیەکی کێویو گومڕان‌و دوورن لە هەموو دیاردەیەکی شارستانی‌و ئازادییەوە، بە کورتی تا دنیا دنیایە دەبێ باج‌و خەراجمان بدەنێ‌و خۆمان هەندێ کەشیشی شارەزاتان بۆ دادەنێین، ئێوە ئێستا نەتەوەیەکی دۆڕاون‌و دەبن بە خوڵام‌و خزمەتکاری ئێمە، بە ماڵ‌و سامانی خۆمان کڕیومانن. کلۆمبس نامەیەکی پڕ لە درۆو دەلەسەی هۆنییەوەو ناردی بۆ وڵاتەکەی خۆیو باسی ئەو شەڕە درۆیەی تێدا کردبوو کە لە نێوان ئەوو خەڵکی ئێرەدا هەڵگیرسابوو. لە کۆتایی نامەکەدا گوتبووی: بێ هیچ مەرجێ خۆیان بە دەستەوەدا، ئەوجا پەردەی لەسەر ئارەزووی خۆی هەڵدابۆوە کە گوایە دەیەوێ خەڵکانی وێندەر بکوژێ تا ناچاریان بکا سەری بۆشۆڕ بکەن. لە کۆتاییدا دەڵێ: "بەمجۆرە بیرم لە دامەزراندنی زیندان‌و کورسی کارەبایی کردەوە کە سەربازانی هەڵگری نیشانەی قارەمانی پاسەوانی بکەن".

هیدایەت لەو قۆناغەدا بەلای سۆسیالیزمدا دایشکاندووە، لە چیرۆکێکیدا باسی کەسێك دەکا کە خۆی کردووە بە نموونەی باڵاترین رەگەزو بڕیاری داوە رژێمێکی نوێ لە جیهاندا دابمەزرێنێ، کێشەکە لە نێوان دوو هۆزدا روودەداو کێشەکە بەوە تەواو دەبێ کە هۆزی دەستە چەپ کاروبار دەگرێتە دەست‌و هۆزی دەستە راست بە ناچاری مل بۆ شارستانیەت‌و ئازادیو دادوەری کەچ دەکا، هیدایەت لە چیرۆکی "اب زندگی"دا بیرۆکەی کێشەی دەوڵەتانی دژ بە فاشیزمی بەرجەستە کردووە.

ئەمە گیانی سۆسیالیزمە لە زۆربەی چیرۆکەکانی ئەم قۆناغەیدا بەدی دەکرێ لە چیرۆکی: "فردا"دا هێرش دەکاتە سەر ئەوانەی سامان لەسەر

PDF4Kurd

حیسابی چەوساوان کۆدەکەنەوە، بە جوانی باسی ژیانی کرێکارانی ئێران دەکا، ئەو کرێکارانەی بەسکێ تێرو بە دەسك برسین، پێخاوس و لینگ رووت لە سایەی بارودۆخێکی سەخت و دژوارا دەژین بێ بەشن لە خۆشی و شادی، جلەوی هیچ شتێك لە دەستی خۆیاندا نییە، مهد زانمی یەکێکە لە قارەمانەکانی و دەڵێ: "پار لە قاوەخانەی گێتیدا کارم دەکرد، موشتەرییە قەڵەوەکان بێ حیساب پارەیان خەرج دەکرد، ئارەقیان پێوە نەڕشتبوو پشتیان پێوە نەیەشابوو. هەموو شتێکی چاك بۆ ئەوانە: ئۆتۆمبیل، ئافرەتی جوان، خواردنەوەی نایاب، نوێنی نەرم و گەرم. هۆدەو باڵەخانەی پاك و خاوێن، ئێمەش گەر رۆژێ کار نەکەین دەبێ بەبێ شیو سەر بنێینەوە" کرێکاران نایانەوێ لە سایەی ئەم بارودۆخە دژوارەدا بژین، مانگرتن و خۆپیشاندان سازدەکەن، بەلام بە نووکی سەرەنێزە بلاوەیان پێدەکرێ، ترسنۆك و بێ باوەڕەکانیش دەترسن و نایانەوێ ببن بە نیشانەی راوچییان. عباسی کرێکار وەلام دەداتەوە: "ئێمە هەر دەمرین، تا یەك نەگرین هەر ئەمە حاڵمان دەبێ" لە سایەی ئەم بارودۆخە ئاڵۆزەدا پێویستە کرێکارانی ئێران لە پێناوی ماڤی خۆیاندا بجەنگن. نووسەر ئەم جەنگە بە راشکاوی باس دەکاو هەوڵدەدا لایەنە کزەکانی دەست نیشان بکا.

سۆسیالیزمی هیدایەت لایەنی ئینسانی دیکەشی هەیە، تەنیا بایەخی بەکرێکاران نەداوە، بەڵکو بایەخی بەگشت چین و توێژەکانی گەلداوەو خەمە ئینسانییەکانی قۆستۆتەوە. دەستی خوێنەر دەگرێ و بە تاکە تاکەی گەلی ئاشنا دەکا، دەیباتە ماڵەکانیان، بەسەر شایی و ئاهەنگەکانیا دەی گێڕێ، "زن کەمردش را گم کرد"، گۆرانی لەگەڵ مناڵەکانیانا دەڵێ: "چنگال" هەندێ جار لە شار دوورمان دەخاتەوەو دەستمان دەگرێ و دەمانباتە خانێکەوەو گوێمان لە دەردە دڵی دوو رێبوار دەبێ: "محلل".

گشت ئەمانە روجیە لیسکو گوتەنی: "لە گەشتێکی جوانی نێو ئێرانا دەچێ". مرۆڤ وا هەست دەکا کە نووسەر بە خۆی لە هەموو ئەو ژینگانەدا ژیاوە.

هیدایەت بە هەموو تواناو دەسەلاتێکی هونەرییەوە هێرشی کردۆتە سەر تەعەسوبی مەزهەبی و خواپەرستیی ریاکارانە، لە چیرۆکی "طلب امرزش"دا پەردە لەسەر فەسادی باتنی ئینسان دەڵدەماڵێ، وێنەی زیارەتکەرانی شوێنە پیرۆزەکان دەگرێ کە چۆن گەورەترین تاوانیان کردووەو پاشان دەچنە زیارەتی شوێنە پیرۆزەکان تا خوا لە گوناحیان خۆش بێ! لە یەکێك لە ماڵەکانا ژنە قارەمانی چیرۆکی نێوبراو بۆ هاوڕێکانی دەگێڕێتەوە کە چۆن بە دزییەوە منداڵەکانی هەوێکەی خۆی کوشتووەو پاشان هەوێکەشی کوشتووە. بەمجۆرە کۆتایی بە قسەکانی دێنێ: "نازانم خوا لە گوناحەکانم خۆش بووە یان نا". تاوانبارەکەی دی مەشهەدی رەمەزانە، ئەویش باسی ئەوە دەکا کە چۆن لە سەفەرا سامانی کابرایەکی ونبووی خستۆتە تەنگەی باخەڵی و چۆن کابرایەکی دی کوشتووەو سەروەت و سامانەکەی بردووە، مەشهەدی رەمەزان دەڵێ: "ئێستاکە چوومەتە ساڵەوە بیرم کردەوە کە ئەم ماڵە حەرامە بۆیە هاتووم بۆ زیارەتی کەربەلا تا خۆم لە گوناحان پاك بکەمەوە، هەر ئەو رۆژە دەمی ئاخوندێکم چەور کردو دوو هەزار تمەنی پێ حەلاڵ کردم" بەمجۆرە دوو سەعاتی پێنەچوو تا هەموو ئەم ماڵە لە شیری بەر دایکم حەلاڵ ترم بوو. بەمجۆرە نووسەر لە نێوان قارەمانانی چیرۆکەکەدا دەسوڕێتەوە، لە تۆ وایە کامیرایەکی بە دەستەوەیەو وێنەی ناخیان دەگرێ، چ شتێك دوور نییە، چ شتێ خەیاڵی نییە، هیچ شتێ دەست کرد نییە.

هیدایەت لە چیرۆکی: "مردی کەنفسش راکشت" وێنەی کەڵکەڵەی سۆفیانەی مامۆستایەکی چینە بۆرژواکە دەگرێ کە بە تاسەوەیە بگاتە کەشکەلانی فەلەك، یەکێك لە دۆست و هاوڕێکانی دەکا بەڕابەرو پیری خۆی، لە ئاکاما ساختەچێتی رابەرو پیرەکەی خۆی بۆ دەردەکەوێ و

PDF4Kurd

باوەڕی بە ڕێگاکەی خۆی نامێنێ‌و خۆی دەکوژێ، چیرۆکی: "علویە هانم"ی کە زیاتر شەقڵی خۆماڵی پێوەیە، بە تۆمارێکی گەش‌و زیندووی خورافاتی ئاینیی باوی ناو ئێران دەژمێردرێ.

بارودۆخی ئافرەتی ئێران پانتاییەکی گرینگی لەبەرهەمی نووسەرە هاوچەرخەکانی ئێران گرتۆتەوە، دیارە هیدایەتیش ئەم لایەنەی فەرامۆش نەکردووە، ئامانجی هەموو ئەو نووسینانەی هیدایەت لەمەڕ ئافرەتی نووسیون بۆ چاك کردنی رژێمی کۆمەڵایەتی تەرخان کراوە، ئەو رژێمەی ڕێگا بە پیاو دەدا نەك هەر لە ڕێگای شەرعییەوە بەڵکو لە ڕێگای سیغەشەوە لە ژنێ زیاتر بێنێ، لە چیرۆکی: "محلل"دا تووشی دوو کابرای دەست‌و ریش خەناوی دەبین لەسەر سەکۆیەك لەبەر ماڵدا دانیشتوون‌و چا دەخۆنەوە. میرزا یداللە باسی ئەوە دەکا کە چۆن لای ئاخوند دوو ژن بە سیغە دەخوازێ‌و چۆن پاشان هەردووکیان پێکەوە تەلاق دەداو ئەم کچە هەشت ساڵانە دەخوازێ، گلەیی لەبەختی خۆی دەکا کە گوایە لە چاو پیاوانی هەفتا ساڵانەوە منداڵەو ئەوان ژنی لە ژنەکەی ئەم منداڵتریان هەیەو کەس لۆمەیان ناکا.

هەروەها لە چیرۆکی نێوبراودا باسی کیژانی ناشیرین‌و بێ سامان دەکا کە چۆن بە زەحمەت مێردیان چنگ دەکەوێ، نەزۆکی هۆیەکی کافییە بۆ تەلاقدانی ژن یا ژن بەسەر هێنانی بە زۆری نەزۆکەکان لە ترس و لەرزدا دەژین‌و ناچارن بەوەی رازی بن بەسیغە شوو بکەن. لە چیرۆکی:"زن کە مردش را گم کرد" باسی خۆشەویستی یەك لایەنەو ئاکامە خراپەکانی دەکا.

هیدایەت رەخنە لە پەروەردەی رۆژهەلاتی دەگرێ‌و لەگەڵ پەروەردەی ئەوروپاییدا بەراوردی دەکاو لە چیرۆکی "عروسك پشت پردە"دا گاڵتە بە پەروەردەی قارەمانە بێ دەنگە شەرمنەکەی دەکا کە چۆن دەکەوێتە داوی خۆشەویستی بووکە شووشەیەکەوە. قارەمانی چیرۆکی: "شبهای ورامین" هاوار بەسەر ژنەکەیا دەکاو دەڵێ: دەمەوێ بڵێم ئێمە خراپ

پەروەردە کراوین، ئەورۆپایی بەمنداڵەکەی دەڵێ: ئەم دنیایە هەمووی نیشتمانی خۆتە، پێویستە لە ژیانا سەرکەوتوو تر بێ لە کەسانی دی، پێویستە سەربەرز بی، رێك بە پێچەوانەی ئێمەوە، کە بە منداڵەکانمان دەڵێین: "ئەم دنیایە پردە، ئەو دنیا هەموو شتێکە، ئێمە هەر کە لە کۆشی دایکمان بەر دەبینەوە بۆ ئەو دنیامان دەگرین، توخوا ئەمە ژیانە".

PDF4Kurd

-٥-

چیرۆکەکانی هیدایەت لە هێڵێکی گشتیدا یەکدەگرنەوە ئەویش ڕەخنەی توندوتیژی ئاوێتە بە داشۆرینە، ئەمە جگە لەو پێچ و پەنایانەی لەڕێبازی ریالیزمی ڕەخنەگرانەی نووسەردا هەیە، دیارە هەموو چیرۆکەکانی بۆ خەوشەکانی کۆمەڵی ئێرانی تەرخان کراون، لە چیرۆکەکانیا تووشی گەڵێ قارەمان دەبین کە لە ڕێگایانەوە پۆخڵەوات و خەوشە کۆمەڵایەتییەکان خراونەتە ڕوو، هەندێ لە چیرۆکەکانی دەلالەتی ڕوون و ئاشکرایان پێوەیە، بەڵام ئەمە هەرگیز لە ڕاپۆرتکاری و کرچ و کاڵی هونەرییان نزیک ناکاتەوە، هەندێ لە چیرۆکەکانی بە زمانی یەکەم کەسی قسەکەرەوەیە، لەڕووی بیناوە گەڵێ سۆزو گودازو هەست و هەڵچوونی جۆراوجۆر دەگرێتەوە، شۆڕشێکی سایکۆلۆژی سەخت و دژوار لە چیرۆکە ڕەشبینەکانیا خۆی دەنوێنێ: ((زندە بگۆر، بوف کور)) ئەم شۆڕشە مەترسییەکانی ژیان بەرجەستە دەکاو لایەنە کرێت و ناجۆرەکانی ژیانی مرۆڤایەتی دەخاتە ڕوو.

وەستایی لە چیرۆکەکانی هیدایەتدا پشت بەیەك شێوە دەبەستێ: پوختەی هەڵوێستێك لە هەڵوێستەکانی چیرۆکەکە لەسەرەتادا پاڵ بەخوێنەرەوە دەنێ بۆ ناوەندی ڕووداوەکە، ئەوجا ئەم ڕووداوە، ڕووداو وەسف و ڕوونکردنەوەی دی لێ دەبێتەوە، پاشان چیرۆکەکە بەشێوەیەکی کوتوپڕو چاوەنواڕنەکراو بەرەو کۆتایی دەچێ و گرێکە بەجۆرێکی نیمچە مەنتیقی دەکرێتەوە، نموونەی ئەوەش چیرۆکی: ((لالە)) ، ((زنی کە مردش راگم کرد)) و ((چنگال))ە. یەکێتی ئامانج شەقڵی زاڵی تێکڕای چیرۆکەکانی هیدایەتن. گشت قارەمانەکانی خزمەتی یەك بیر دەکەن، هەر

قارەمانێك لە شوێنی خۆیدا دانراوە، وێڕای ئەوەی قارەمان لەلای هیدایەت خەسڵەتی تایبەتی خۆیان هەیە بەڵام بەزۆری دوولایەنن، لایەنێکی بە ڕوخسارو خاسیەتی تایبەتی خودی قارەمانەکەوەیەو لایەنەکەی دیکەی ڕۆڵی باڵای لە بینای چیرۆکەکەو بەشداری کردن لە ڕووداوەکانی چیرۆکەکەدا هەیە. هیدایەت کە باسی قارەمانەکانی دەکا، گشت وردو درشت و ڕواڵەت و ڕەوشت و خەسڵەتەکانیان ڕەچاو دەکا، هەموو قارەمانەکانیشی هەر سەلبی نین، بەڵکو قارەمانی ئیجابی ئەوتۆی هەیە کە وەکو تیشك لە تاریکی ژیاندا دەدرەوشێنەوە وەکو: (عباس لە چیرۆکی "فردا"دا، منادی الحق لە چیرۆکی: "حاجی اقا"دا. دوامو الوزاره لە چیرۆکی: "حاجی اقا"دا.

هیدایەت بەدانانی پەراوێز بۆ چیرۆکەکانی، ئیستاتیکایەکی تایبەتیان پێ دەبەخشێت و هەست کردن بە بابەتەکان لە لای خوێنەر قوول دەکا. تەبیعەت هەوێنی زۆربەی چیرۆکەکانین، لە چیرۆکی "لالە"دا سەیر دەکەین خداداد دەکەوێتە دوای عەشقێکی شەهوانی ڕەبیبەکەی خۆیەوە. ڕەبیبەکەی هەڵدێ، خداداد دەکەوێتە تاقیب و سۆراخی، تەبیعەت لەبەر چاوی یەکپارچە خەزان و پایزە. کەچی وەختێ بۆ زنجەکەی خۆی دەگەڕێتەوە تەنانەت خۆشی بەدەنگی قەلەڕەشیشدا دێ. لەچیرۆکی: ((زندە بگور))دا نەك هەر هەست بەخەمگینی قارەمانەکە دەکەین بەڵکو هەست بەخەمگینی تەبیعەتەکەی دەوروبەریشی دەکەین. دنیا بارانە، ئاسمان ڕەشە، لە تۆ وایە بۆتە چوارچێوەو وێنەی ترسناکی خەمی گرتۆتەخۆ، لە چیرۆکی "زنی کە مردش را گم کرد" تەبیعەت نیگەرانە، لە گۆڕاندایە، ڕێك وەکو "زرین کلاە"ی ڕێبواری ڕێگای تاران بۆ مازندەران، وێڵی دوای ئەو مێردەیە کە جێی هێشتووە. لە چیرۆکی "گرداب"دا بەفری نێو شەقامەکان و شکە سەرما بە ئازارەکانی ناخی قارەمانی چیرۆکەکەمان ئاشنا دەکا، ئەو قارەمانەی دڵی لە ژنەکەی پیس کردووەو دەری کردووە بەخۆیشی سەرگەردان و وێڵ کەوتۆتە نێو شەقامەکان.

PDF4Kurd

هیدایەت لە پاڵ بەکارهێنانی تەبیعەتدا، هەندێ رەمزیشی بەکار هێناوە، کاتێ قارەمانی چیرۆکی "شبهای ورامین" دەچێتە ژووری ژنە مردووەکەیەوە. چاوی بە گوڵە وەنەوشەکان دەکەوێ، ئەو گوڵانەی ژنەکەی خۆشی دەویستن. سەیر دەکا ئەوانیش ژاکاون و وشک بوونو هەر کە دەستیان بۆ دەبا لە ژێر پەنجەیدا هەڵدەوەرن، گەڵای دارەکانیش رژاون. ئاوێنە شکاوەکەش لە چیرۆکی "اینە شکستە"دا رەمزو هێمایە بۆ پچڕانی پێوەندی نێوان هەردوو قارەمانەکە.

ئەوەی گەشی و ناسکی بە بەرهەمەکانی هیدایەت دەدا ئەوەیە سەیر دەکەی زۆربەی حیواری قارەمانەکان بە زمانی رەمەکی و عامیانەیە. کەمو زۆر سڵ لە بەکارهێنانی شێوە زمانی ناوچەیی ناکاتەوە، زۆرجار حیوارەکان لە شێوەی شیرازیو مازندەرانیدا بەکاردێن، نووسەر هێند شارەزاو زاڵە بەسەر هەڵسوراندنی حیوارەکاندا، کە خوێنەر بە هیچ جۆرێ هەست ناکا ئەم وتانە قسەی باوی سەر زاری خەڵکانی راستەقینە نەبنو زادەی بیرو خەیاڵ بن. بەشێوەیەك رستەکان دەردەبڕێ وەك بڵێی بە تەرازوویەکی تایبەتی کێشانەیان بکا، دەبێ ئەوەش بڵێین هیدایەت زەوقێکی مۆسیقی چاکی هەبوو، بە تایبەتی مۆسیقای چایکوفسکی و سەمفۆنیای شەشەمی، موسیقا دەورێکی گرینگ لە قووڵکردنی بەرهەمی هیدایەتدا دەبینێ وەکو لە چیرۆکی "شبهای ورامین" و "اینە شکستە"دا دیارە، خۆشەویستی دەنگو ئاواز لەلای قارەمانانی زۆربەی چیرۆکەکانیا دووپات دەبێتەوە. هەڵبەتە ئەمەش ئەڵهاو حەزێکی ئێرانییەو رەگوریشەیەکی قووڵی هەیە.

خەسڵەتێکی دی لەبەرهەمی هیدایەتدا دەبینرێ کە لە پەخشانی کۆنی فارسییەوە بۆی ماوەتەوە، ئەویش تێهەڵکێش کردنی شیعرو پەندو قسەی نەستەقە لە نووسینەکانیدا، چیرۆکی "مردی کە خودش را کشت" باشترین بەڵگەی شارەزایی هیدایەتە لە شیعری سۆفیانەی فارسیدا.

-٦-

هیدایەت لە ئاخرو ئۆخری ساڵی ١٩٥٠دا چووەوە بۆ پاریس، سەفەرەکەی پتر لە نەفی کردنی خودی خۆی دەچوو، بە هیوا بوو لەوێدا — ئەگەر بە موەقەتیش بێ— دەرفەتی کاردکردنی بۆ برەخسێ، بەڵام پێ دەچێ لەوێش تووشی گیروگرفت بووبێ. چونکە لە ١٩٥١/٣/١٠ نامەیەکی بۆ براکەی نووسیوەو دەڵێ: "پاش چەرمەسەریەکی زۆر، توانیم بۆ ماوەی دوو مانگ پەساپۆرتەکەم تازە بکەمەوەو مۆڵەتی مانەوەم لە پاریس دەستەبەر بکەم، بەڵام رەنگە بچم بۆ سویسرا یا هەر شوێنێکی دی بێ... ئێرانیان گیروگرفتی زۆریان لەبەردەمە". لە ١٩٥١/٩دا دەرگای ڤیللاکەی هیدایەت کە لەسەر شەقامی سان میشیل بوو، دەکەنەوەو سەیر دەکەن بە غاز خۆی کوشتووە. لە گۆڕستانی "باوکە لاشیز"دا بە خاك سپێردرا.

هیدایەت بە درێژایی تەمەنی هەستی خۆکوژی لەلا هەبووە لە ساڵی ١٩٢٨دا کاغەزێکی بۆ براکەی نووسیوەو دەڵێ: "کارێکی شێتانەم کرد، بەڵام باش بوو بە سەلامەتی تێپەڕی". لە ١٩٢٨/١٠/١٥دا نامەیەکی بۆ نووسەری گەورە محەمەد عەلی جەمالزادەی هاورێی خۆی نووسیوەو دەڵێ: "بەکورتی هیلاکم، مێشکم تێکچووە، شەوو رۆژ بەرێ دەکەم، دەڵێی حوکمی ئیعدامم بەسەرا دراوە، دەستم لە ئاکامی هەموو شتێك شتووە، ناتوانم جارێکی دی بەتاسەوە روو لە هیچ شتێ بکەم. ناتوانم خۆم هەڵخەڵەتێنم، زاتی ئەوەشم نییە خۆم بکوژم".

PDF4Kurd

زۆر کەس لە هۆی خۆکوشتنەکەی هیدایەت کۆڵیونەتەوە، هەندێ دەی گەڕێننەوە بۆ هەندێ هۆی شەخسی. هەندێ دەڵێن پاش مردنی یەکێك لە دۆستەکانی، لە ژیان وەرس بوو، هەندێکی دیکە هۆی خۆکوشتنەکەی دەگەڕێنەوە بۆ کوژرانی مێردی خوشکەکەی "زرم ارا" لەلایەن "فیداییانی ئیسلام"ەوە. هەندێکی دی دەڵێن خۆ کوشتنەکەی ناڕەزایی دەربڕێنێکی عەمەلی بوو بەرانبەر بەر ڕژێمی ڕامیاری و کۆمەڵایەتی ئێران، چونکە بەر لە خۆ کوشتنەکەی لە زۆربەی بەرهەمەکانیا گەڕابووە سەر ناوەمێدییە کۆنەکەی. لە چیرۆکی "بن بست"دا بەخەستی وێنەی زاڵبوونی قەدەرو لە دەست چوونی هیوای گرتووە. ئەو جەو گشتییەی هیدایەت تێیدا دەژیا، ماندووی دەکرد. بیرکردنەوە لە پیر بوون وەڕەسی دەکرد. هەمیشە وای دەبینی کە: "مرۆڤ نابێ لە ٥٠ ساڵ پتر بژی چونکە ژیان لە سەرووی ئەم تەمەنەوە دەبێ بەشتێکی قۆڕە".

هەمیشە دوو هێز لە بوونی هیدایەتدا ململانێیان بووە. ئەو دوو هێزەی کە بناغەی ئایینی کۆنی ئێرانی پێکهاتووەو دەوریان لە ژیانی هەموو ئێرانییەکدا هەبووە، هێزی چاکەو ژیان "ئاهور مەزدا"و هێزی خراپەو نەمان و تاریکی "ئەهریمەن" وەختێ یەکێکی وەکو هیدایەت سەیر دەکا ژیان بێهودەیەو "شایانی ئەوە نییە بژیت" دیارە بەرە بەرە لایەنەی ڕوناکی و بوون ڕوو لە کزی دەکاو زۆر نابا خوای شەڕ دەستی خۆی دەوەشێنێ و لەگەڵ خۆیدا ڕای دەماڵێ و بەرەو نەمانی دەبا. کێ دەزانێ" لەوەیە هیدایەت خۆی یارمەتی گەشەکردنی ئەو هێزەی دابێ تا زووتر بگاتە کاروانی نەمران. بۆ نا، ئەدی ئەوە نییە فەیلەسووفانی سۆفیزمی فارس دەڵێن: "ئەوی عەشقی لە دڵدا بێ هەرگیز نامری" بێگومان ژیانێکی جوان لەودیوە ئەو ژیانەوەیە هەیە کە هیدایەت ڕەفزی کرد. ئەگەر تقوسە ئایینییەکان نەبان ئەوا هیدایەت باوەڕی قووڵی بە خوا هەبوو. ئەوەتا یەکێك لە قارەمانەکانی چیرۆکی: "شبهای ورامین" دەڵێ: "بەخێرو شەڕ لە مرۆڤدا چ دەخلێکیان بەسەر باوەڕ یا ئایینەوە نییە،

هەموو فیت و ئوینەکان لە ژێر سەری ئاخونداندایە. گشت شەڕە ئاینییەکان شەڕی خاچ پەرستەکان لە ژێر سەری کەشیشەکاندا بووە". توانەوە لە خواداو جێهێشتنی ئەم دنیایە لە پێنانی ئەودا یەکێکە لە لوتکەکانی فەیلەسووفانی ڕێبازی سۆفیزمی فارسی.

هەر چۆنێ بێ هەمیشە خۆ کوشتنەکەی هیدایەت بەوەوە گرێ دەدرێ کە چەشنە ناڕەزاییەك بووە لە بارودۆخی نیشتمان ئێران لە ساڵی خۆ کوشتنەکەی هیدایەتدا لە گێژاوی نائومێدییەکی تاڵدا دەژیا. ڕۆشنبیران خرانە کونی گۆشەگیرییەوە. پاژنە ئاسنیەکان شەوانە بەر دەرگایان لێ دەگرتن، هیدایەت هەستی کرد لەم بابەتە وڵاتەدا هەرچییەك بنووسێت بێ سوودە. ئەوە بوو چیرۆکی: "توپ مروارید"ی نووسی و هێرشێکی توندی تیادا کردە سەر سەرمایەداران و داگیرکەران، بەڵام کە سەیری کرد بێ سوودە، کاغەزەکانی سووتاندو ڕۆیی.

PDF4Kurd

-٧-

ئەگەر بمانەوێ باسی ئەو نووسینانە بکەین کە لە ئێراندا دەربارەی هیدایەت نووسراون و دەنووسرێن ئەوا باسەکەمان درێژە دەکێشێت و لێرەدا ئەو دەرفەتەمان نییەو تەنیا مشتێك لەو خەروارە دەخەینەڕوو. د. خانلری دەڵێ: "شێوازی نووسینی هیدایەت بوو بە باوترین شێوازو چ ڕۆمان نووسێکی ئێران نەیدەتوانی ڕۆمانی چڕوپڕی وەکو هی هیدایەت بینا بنێ".

احسان طبري دەڵێ: "لە ڕووی هونەری و قووڵییەوە کەس بە تۆزی پێیدا ناگا". دیارە گەلێك لە نووسەرانی ئێران کەوتوونەتە ژێر کارتێکردنی نووسینی هیدایەتەوە لێرەدا تەنیا نموونە دێنینەوە بەس. لەوانە: سادق چۆبك، جلال ال احمدو بگرە جمالزادەش کە بەر لەو دەستی داوەتە نووسین، لە کارتێکردنی هیدایەت بەدەر نەبووەو گەلێ لە دەستەواژەکانی هیدایەتی بەگەڵ نووسین و چیرۆکی خۆی خستووەو بەڵگەش بۆ ئەم قسەیەمان چیرۆکی "ماڵی شێتان"ە.

هیدایەت ئەدەبی فارسی لە کۆشك و بارەگاکانەوە گواستەوە بۆ نێو گەل. لە دنیای سۆفی گەرییەوە گواستییەوە بۆ سۆسیالیزم. لە قارەمانی ئەفسانەییەوە گواستییەوە بۆ قارەمانی ریالیستی، لە جوانکاری و رازانەوەی زمانەوە گواستییەوە بۆ قسەی سادەو ئاسایی باوی سەرزاری خەڵکی و هەڵقولاوی ویژدانی گەل. بۆیە تاکو لە ژیاندا بوو بە هەزاران چەرمەسەری بەرهەمێکی بڵاودەکردەوە، بەڵام هەر کە مرد ئیدی بەرهەمەکانی لێکدا لێکدا هاتنە بڵاوکردنەوەو ئاهەنگی بۆ سازکرا.

نێوبانگی جیهانیی هیدایەت لەو سەروبەندەدا دەستی پێکرد کە ڕەخنەگرە فەرنساوییەکان کەوتنە بایەخ پێدانی، یەکەمجار ئەوان بەرهەمەکانیان وەرگێڕا، "روجیە لیسکو" "بوف کور"ەکەی وەرگێڕا. "جیلبر لازار""حاجی اقا"کەی وەرگێڕا، بروحیم "فردا"کەی وەرگێڕا، فنسان مونتیە "بن بست"کەی وەرگێڕا. خاتوو رضوي "بوف کور"ەکەی کردە ئینگلیزی. یان ریبکا "مردی کەخودش را کشت، مردە خور، ابجی خانم"ی وەرگێڕانە سەر زمانی چیکی. موریس بوریکی "سگ و لگرد"ەکەی کردە چیکی، هەمان چیرۆك "سگ و لگرد" کرا بە ئەرمەنیش. کمیسرۆف و روزن فیلد کۆمەڵێك بەرهەمیان کردە روسی کە بریتییە لە "٣٠" لاپەڕە.

جگە لەو وتارو لێکۆڵینەوانەی کە: جان کامبوز، فنسان مونتیە، باستور ڤالیری رادو، هنری ماسیە، جان ریچارد بلوك، فیلیب سوبو، رینیە لالو، روجیە لیسکو، ریمبودی سنی، اندریە برتون، جریوزلا بە زمانی فەرەنسی لەمەڕ هیدایەتیان نووسیوەو هەروەها جگە لەو باسەی کمیسروف بە رووسی لەسەری نووسیوە. ئەمانەشی لەسەر نووسراون: ئەندریە رسو لە بەرگی پێنجەمی کتێبەکە گەورەکەیدا "ئەدەبی سەدەی بیستەم" بەشێکی چاکی بۆ تەرخان کردووە. روجیە لیسکو پێشەکییەکی تێرو تەسەلی بۆ "بوف کور" نووسیوە. فنسان مونتیە کتێبێکی هەیە بەناوی "سادق هیدایەت" خاتوو کشلاو کتێبێکی بە رووسی نووسیوە بە ناوی "پەخشانی هونەری لای سادق هیدایەت" حسان کمشادیش لە ساڵی ١٩٦٦دا نامەیەکی تەقدیمی زانستگای کمبرج کرد بەناوی "پەخشانی هونەری لە ئەدەبیاتی هاوچەرخی فارسی"دا، چەند فەسڵێکی ئەو نامەیەی بۆ هیدایەت تەرخان کردووە. دیارە گەلێ کەسی دیکەش دەربارەیان نووسیوە. ئێمەش لێرەدا ئەم دوو چیرۆکەی وەکو نموونە پێشکەش دەکەین:

PDF4Kurd

لاله

له بەیانی زووەوە گەواڵە هەوران دەهاتن‌و دەچوون، بایەکی ساردی ناخۆشی دەهات. ژێر درەختەکان پڕ بوون لە گەڵای وەریو، گەڵا زەردەکان ناوە ناوە لە درەختەکان دەوەرین‌و بە دەم نەرمە سەماوە دەکەوتنە عاردی. پۆلە قەلەڕەشێك بە قارە قار بەرەو شوێنێکی نادیار دەڕۆیی. خانووی دێهاتەکان لە دوورەوە وەکوو قاوغە شقارتەی لەسەریەك هەڵچنرا، بە پەنجەرەی ڕەش هەڵگەڕاوو بەبێ دەرگا وا دەهاتنە بەرچاو کە بە مووقەت دروست کراین.

خوداداد بەڕدێن‌و سمێڵی بۆزەوە، گورج و گوڵ و دڵ وریا هەنگاوی مکومی دەناو هەستی دەکرد هێزو گوڕێکی تازە دەڕژێتە دەمارەکانییەوە. بەڕواڵەت چاوی لە جادە شێدارەکەی نێو پێ دەشتەکەی بەردەمیی بوو. با گەشکەی بە پێستی لەشی دەدا، وای دەهاتە بەرچاو کە درەختەکان دەڕەقسن. قەلە ڕەشەکان مژدەی شادییان بۆ دەهێناو هەموو تەبیعەت لەبەر چاوی جوان‌و ڕەنگین‌و روو خۆش بوو. بوخچەیەکی موقەلەمی لەبن هەنگڵی نابوو و بە خۆیەوەی چەسپاندبوو. چاوەکانی دەبریسکانەوە، هەر هەنگاوێکی دەنا، بەلەکە سفتەکانی لە دەلنگی پانتۆڵە ڕەشە دەڵبەکەیەوە بە دیار دەکەوتن.

جلەکانی شینی ئاسمانی بوو، کڵاوێکی لبادی ئامال زەردی لەسەر بوو.

خداداد پیاوێکی شەست ساڵان بوو. پیاوێکی بە هەیکەل‌و ئێسقان ئەستوور بوو. باڵا بەرزو چاوگەش بوو. کونجی قەناعەتی گرتبوو، و نزیکەی بیست ساڵێك بوو خەڵکی دەماوەند نەیان دیتبوو. خداداد لەلای "کانی عەولا" لەسەر ڕێگای مازندەران کوخێکی لەبەردو گڵ بۆ خۆ دروست کردبوو. بیست ساڵێك بوو بە تاقی تەنیا دەژیا. بە دەستەش زبرەکانی خۆی زەوی دەکێڵا، ئاوی دەدا، دای دەچاندو درەوی دەکرد. هەمان کار کە باوو باپیرانی دەیان کرد. جێی هەشتا ربە تۆوی بە میرات پێ بڕا بوو کە لە نەهاتە ساڵێکدا نیوەی پتری فرۆشتبوو، نووکە بە بەروبوومی ئەو پارچە زەوییە بچووکەی کە بۆی مابۆوە ژیانێکی خۆشی دەقەتاند.

ئەوەی کەببوە مایەی سەرسامی هەمووان ئەمە بوو کە خداداد لەو ٢-٣ ساڵەی ئەخیردا لە گوندەکان‌و بە زۆری لە باژێری دەماوەندا دەبینرا کە پارچەی ژنانە، قەندو چاو وردە شتی دەکڕی، زۆر کەسیش لە کێوەکانی دەوروبەری ئاوە گەرم‌و جابن‌و گیلیاردا لەگەڵ کچۆڵەیەکی قەرجدا دیتبوویان.

چوار ساڵێك لەوە پێش، لە شەوێکی ساردو تۆفدا، وەختێ خداداد فووی لە چراکەی کردو چووە نێو جێگاوە، گوێی لە دەنگێکی غەریب بوو: ناڵەوفریادی پچڕپچڕ کە مەعلوم نەبوو دەنگی گیانداره یا ئادەمیزاد. دەنگەکە بەردەوام نزیك دەبووەوە، لە پڕ لە دەرگای کوختەکەی ئەویاندا، خداداد کە نە لە گورگ‌و نە لە دێو دەترسا، هەستا، دانیشت، هەستی کرد تنۆکە عارەقێکی سارد بە گازەرای پشتیا چۆڕا، هەر چەندە پرسی کێی؟ چت دەوێ؟ چ کەسێك وەڵامی نەدایەوە، کە چووە نێو جێگاو چاوی چووە خەو دووبارە لە دەرگایان دایەوە. بە دەستی لەرزۆك چراکەی هەڵکرد، ئەو سیکارتە زلەی کە بۆ شکاندنی چڵ‌و چێو بە دیوارەکەیەوە هەڵواسی بوو. هەڵگرت‌و لە پڕ دەرگاکەی کردەوە. کە دەرگای کردەوەو تەماشای کرد کچۆڵەیەکی قەرەجی سوور پۆش لەبەر دەرگادا وەستاوەو فرمێسك بەسەر

PDF4Kurd

گۆناکانییەوە مەییووەو دەلەرزی، هێندەی دی سەرسام بوو، خداداد سیکارتەکەی تورداییە سوچێکی ژوورەکە. دەستی کچۆڵەکەی گرت و بردییە ژوورەوە. هالاّوی ئاگرەکە کچۆڵەکەی گەرم کردەوە. پاشان خداداد بە جلە کۆنەکەی خۆی جێگایەکی بۆ دروست کرد.

سبەی بەیانی هەر پرسیارێکی لێکرد، بێ ئەنجام بوو، دەتگوت کچۆڵەکە سوێندی خواردووە چ شتێك دەربارەی خۆی نەڵێ و نەدرکێنێ، بۆیە خداداد ناوی لاڵ یا لالۆی لێ ناو بەرە بەرە ئەم ناوە بوو بە لالە. ئەوەی غەریب بوو ئەوەبوو کە وەختەکە وەختی گەرمیان و کوێستانی قەرەجان نەبوو، خداداد نەیدەزانی ئەم کچۆڵەیە لە کوێوە هاتبوو. لە کوختەکەی وەدەرکەوت و شوێن پێی کچۆڵەکەی هەڵگرت، بەلاّم شوێن پێیەکانی لەسەر گەلاّوەریوەکان ون دەبوو، لە ئاشەوانەکەی کانی عەلای پرسی، ئەویش هیچی لێ نەدەزانی. ئەنجام بڕیاریدا کچۆڵەکە لای خۆی ڕاگرێ و ئاگاداری بکا تا کەس و کارو خاوەنی پەیدا دەبن.

لالە کچۆڵەیەکی ١٠-١٢ ساڵەی گەنم ڕەنگ بوو. دەمو چاوی ناسك و چاوەکانی گەش و لەبەر دڵان بوو. خاڵیان لەسەر دەست و تەختی هەنیەی کوتابوو. لە ماوەی ئەو چوار ساڵەدا کە لە کن خداداد مایەوە، خداداد هەر چەند پرسیاری کەسوکاری ئەوی کرد، هیچ یەکێك لە قەرەجەکان نەیان ناسی، خدادادیش وای لێهات حەزی نەدەکرد لالە لە دەست بدا! وەکو ڕۆڵەیەکی خۆی گلی دایەوەو بەرەبەرە خۆشەویستییەکی تایبەتی دەرهەق بەو لەلا دروست بوو، نەك خۆشەویستی باوك و جگەرگۆشە، بەڵکو خۆشەویستی نێوان ژن و مێرد.

هەر کە وەسوەسەی ئەشق لە کەللەیدا، پەردەیەکی کرد بەناو بڕەی ژوورەکە تا شوێنی نووستنیان لێکدی جودا بێ. ئەوەی لە هەموو شت خراتر بوو ئەوەبوو لالە بە خدادادی دەگوت بابەو هەر جارێ بە بابە گازی کردبا ئێدی حاڵی خراپ دەبوو. ڕۆژێك خداداد گەڕایەوە ماڵێ سەیری کرد دوو مریشکی سەر بە کلاّو لەبەردەم کوختەکەیدا چینە دەکەن.

هەر چەندی خداداد ئامۆژگاری لالەی دەکرد کە دزی کارێکی دزێوەو لە ئاگری دۆزەخدا دەسووتێ، بزەیەکی لاسارانە دەکەوتنە سەر لێوی و هەر جارەی بە هەنجەتێك خۆی لەم چەشنە گفتوگۆیە دەرباز دەکرد.

لالە زۆری کەیف بە گەشت و گەڕان دەهات، خۆ ئەگەر ٢-٣ ڕۆژێك باران بووایەو بە ناچاری لە کوختەکەدا ماباوە ئیدی پەست و غەمگین دەبوو، بەلاّم لە ڕۆژانی خۆشدا یا لەگەڵ خداداد یا بە تەنێ دەچووە گەشت و گەڕان. زۆربەی کات بە تەنێ دەڕۆیی و هەر ئەمەش گومانی لەلای خداداد چێ دەکرد، چونکە ٢-٣ جاران عەباسی شوانی لەگەڵ لالەدا دیتبوو و عەباسی بە ڕەقیبی خۆی دەزانی. تەنانەت ڕۆژێك دیتبوی کە عەباس توترکی دەچنی و دەی کردە دەمی لالەوە، هەر ئەو شەوە کەوتە سەر کۆنەکردنی لالە کە نابێ لەگەڵ پیاوی غەریبەدا قسان بکا، فرمێسك لە چاوانی لالە قەتیس مان و دڵی دێهاتیانەی خداداد پڕ بوو. دایکی عەباس دوو جاران هاتبووە خوازبێنی لالە بۆ کوڕەکەی، بەلاّم خداداد جوابی دابۆوە کە لالە هێشتا منداڵە. لەبەر خۆیەوە وای بیر دەکردەوە کە ئەم عەباسە تەماڵ و تەوەزەلە دەبێ بە میراتگری ئەو و هەرچی سەروەت و سامانێك کە لە ماوەی پەنجا ساڵدا پێکەوەی ناوە دەبێ بەهی ئەو. ئەوجا ڕۆحی باووباپیرانی چ بەو دەڵێن! لەبری میراتگر، زەلامێکی بێ سەروبەری هەڵبژاردووە کە ناتوانێ زەوییەکە خزمەت بکاو دایچێنێ. جگە لەمەش کچێك کە بە خۆی داڵدەی داوە، خواردنی داوەتێ، جلی بۆ کڕیوە، زەحمەتی پێوە کێشاوەو گەورەی کردووە، عەینی وەکو درەختێکی میوەی دەهاتە بەرچاو کە خۆی پەروەردەی کردبێ و هێنابێتە بەرو زەلامێکی بێگانەی حەوتا میللەتی بەرەکەی بچنێ، چما ناتوانێ لالە بۆ خۆی بخوازێ" بۆ نەء؟ بەلاّم هەستی دەکرد مەسەلەکە بەم سادەییە نییەو ڕەزامەندی کچەکەش مەرجە، ئەمە جگە لەوەی هەرچەند کچەکە بە بابەی گاز دەکرد هێندەی دی نائومێد دەبوو، زۆرجار کە شەوان کچەکە خەوی لێ دەکەوت خداداد چراکەی هەڵدەبڕی، قەیرێکی تەواو بە دیارییەوە

PDF4Kurd

دەوەستاو سەیری دەموچاو، سینە، مەمک و بازووەکانی دەکرد، پاشان وەکو شێت وەدەردەکەوت و دەیدایە کێوو بەندەنان و زۆر درەنگ دەگەڕایەوە، ژیانی لە نێوان ترس وهیوادا دەهات و دەچوو، ترس رێی نەدەدا ئەشقی خۆی بۆ دەربڕێ. ئەگەر لالە بیگوتبایە: "نەء تۆ پیری" ئیدی ئەو چ چارێکی نەدەما جگە لە خۆکوشتن، تاوێرە بەردێکی گەورە لە نزیکی کوختەکەی خداداد بوو، لالە بە زۆری لەسەر ئەو تاوێرە رۆدەنیشت و بەلەکە سفت و سۆڵە رووتەکانی لێکدی دەچەسپاندو بە سەعاتان بەو دەقەوە دەمایەوەو جار جارە لەبن لێوانەوە سترانێکی غەمگینی دەگوتەوە. بەڵام هەر کە یەکێکی نزیک دەبۆوە لە پڕ کڕ دەبوو. خداداد بەرێکەوت ئەم سترانەی لێ ژنەوتبوو زۆری حەز دەکرد جارێکی دیکەش گوێی لێ بێ.

ئەورۆ سبیانێ وەختێ خداداد دەیوست بچێتە شاری دەماوەند، لالە لەسەر هەمان تاوێر رۆنیشتبوو، بەڵام لە هەموو رۆژێک شادو بەدەماخ تر بوو، بە پێچەوانەی جارانەوە نەیوست دوی خداداد بکەوێ و بچێ بۆ شارێ، خداداد پێی گوت: "لەچکێکی سوورت بۆ دەکرم".

بزە منداڵانەو بێگەردەکەی ئۆخەی خستە دڵ و دەروونی خدادادەوە، هەر کە گەییە بازاڕە چکۆڵەکەی دەماوەند بەر لە هەموو شتێک خۆی بە دوکانێکی بەزازی داکردو لەچکێکی سووری گوڵ کەسک و زەردی کڕی. پاشان قەندو چای کڕی، هەر هەمووی لە بوخچە موقەلەمەکەی ناو بەپەلە بەرەو کوختەکەی خۆی کەوتەڕێ.

بۆ خداداد کە قاڵبووی رێگاوبان بوو، هەر چەندە نێوان شارو کوختەکەی دوو قۆناغە رێیان دەبوو، هەر بە ئەندازەی هەڵەتێک دەهاتە بەرچاو، هەر چەندە پیرو کەنەفت ببوو، بەڵام نووکە ژیان جۆرە مانایەکی تێ کەوتبوو، بە دەم رێوەو لەبەر خۆیەوە بیری دەکردەوە.

"ئەم لەچکە هەر بۆ وەی جوانە لالە بەشانیا بدات و لچکەکانی لە ژێر مەمکەکانییەوە گرێ بدات" پاشان وەک ئەوەی شەرمی بەخۆبێ، بە خۆی

دەگوت: "دەبێ شانازی بە جوانی ئەوەوە بکەم، چونکە من لەبری بابی ویمەو دەبێ مێردێکی چاکی بۆ پەیدا بکەم" بەڵام هەر چەندە عەباسی شوانی بیر دەکەوتەوە کە لالەی خۆش دەوێ، خوێنی دەهاتە کوڵ.

بە هەورازو نشێواندا، بە قەراغ چۆم و دۆڵانداو بە قەدپاڵ و هەڵەتاندا تێدەپەڕی. لە رێگاکادا کەسی نەدەدی، هەستی بە چ شتێک نەدەکرد. تەنانەت ماندووبوونی رێگاش کاری لێنەدەکرد. زۆربەی کات وەختێ رێی دەکەوتە گوندەکانی دەوروبەر. دەیزوانییە ئاسمان تا بزانێ باران دەبارێ یان نا. دەیزوانییە زەوییەکان تا چاو با حاسڵاتی خەڵکیدا بگێڕێ، پرسیاری نرخی جۆ، گەنم، لۆبیا، قەیسی، سێو، گێلاس، زەردەلو و شتی دی دەکرد، بەڵام نووکە هەموو هۆش و گۆشی لە کن لالە بوو، بەروبوومی ئەو ساڵی زەوییەکەی چاک نەبوو، بۆیە ناچار بوو هەندێک لە پاشەکەوتەکەی خۆی خەرج بکا، بەڵام هەر هەموو ئەمە بەلای ئەوەوە تاڵێک لە قژی لالەی نەدەهێنا.... بەدەم ئەو بیرانەوە بەکەنار درەختەکاندا رەت بوو، چووە سەر ئەو جادەیەی کە کوختەکەی ئەو کەوتبووە سەر زورگەکەی بەرانبەری، کوختەکەی لەدوورەوە دەتگوت دوو قاوغە شقارەتی شکاوی پێکەوە چەسپێنراوە، پێی هەڵگرت. پتر بوخچەکەی گوشییە خۆیەوە، بە پەلە رێگای دەبڕی، لە هەورازێکی دی رەت بوو، پێچێکی کردەوەو لەبەردەم کوختەکەی خۆیەوە سەری دەرهێنا، بەڵام لالە لەوێندەر نەبوو، نە لەسەر تاویرەکە بوو نە لە ژوورەوە.

هاتە بەر دەرگا، دەستی خستە کەنار دەوی، هاواری کرد: "لالە... لالە....!" کەس وەڵامی نەدایەوە. چووە دەرێ و بە هەموو هێزێکی خۆیەوە گازی کرد: "لالە... لالو... لالو..".

بانگەکەی دەنگی دەدایەوە: "لالە... لالو..." ترس و واهیمەیەکی سامناکی لێ نیشت غاری دایە سەر تاوێرەکە، روانییە بەردەم کوختەکەی و هەموو ئەو دەوروبەرە. چ ئاسەوارێکی جل سووری نەدی، گەڕایەوە وەژوور کەوت، سەندوقەکەی لالەی کردەوە، سەیری کرد ئەوە

PDF4Kurd

جله تازانەی کە ئەمساڵ بۆی کڕی بوو نەمابوون. خەریك بوو دین ببێ، سەری لەو مەسەلەیە دەرنەدەکرد، دیسان وەدەرکەوت، لەسەر کانی عەلا تووشی ئاخوندی گوندی بوو، کلاوێکی شڕۆڵەی لەسەر بوو، بە پانتۆڵێکی رەش و کەوایەکی سێ چاکییەوە لەبن درەختێکدا دانیشتبوو و سەبیلی دەکێشا، هێند بەرقەوە روانییە خداداد کە زاتی نەکرد چ پرسیارێکی لێ بکا، کەمێك لەولاترەوە ژنێکی چارشێو سووری بێچامە رەشی پرچ هۆنراوەی بینی کە منداڵەکەی لە کۆڵ کردبوو.

ئەویش چ هەواڵێکی لالەی پێ نەبوو، خداداد بە ناچاری زڕییەوە.

تاریکی شەو هەموو لایەکی گرتەوە، لالە نەهاتەوە، خداداد چ خەون گەلێکی ناخۆشی دی! نا. هەر خەو نەچووە چاوی، کابوس بوو. لەگەڵ بچووکترین دەنگا رادەبوو، بە خەیاڵی خۆی لالە هاتۆتەوە، زیاد لە دە جاران هەستا، پەردەکەی لادەدا، بەلەپە کوتی جێگا ساردەکەی لالەی سەح دەکردەوە، دەلەرزی و دەکەوت. ئایا بە تۆبزی رەدوویان خستووە" ئایا هەڵیان خەڵەتاندووە یا بەخۆی رۆییوە؟.

سبەی بەیانی دنیا ساف و سارد بوو، خداداد لەچکە سوورەکەی لەگەڵ خۆدا هەڵگرت و چووە سۆراخ و تاقیبی لالە، لە رێگادا هەموو خەڵکی چەشنی دێوو ئەژدیها دەهاتنە بەرچاوی، کێوانی شین باوو بۆر کە بەفر تا نیوەیان هاتبوو ترسیان دەخستە دڵییەوە، بۆنی پۆنگەی کەناری جۆگایەك هەناسەی سوار دەکرد، لە رێگادا تووشی دوو کەسی دێهاتی بوو، بە شپرزەییەوە لێی پرسین: "ئەرێ لالەتان نەدیتووە؟".

هەوەڵجار وایانزانی دین بووە، لێیان پرسی: "کێ؟".

"کچە قەرەجێك"

یەکێکیان گوتی: "دوو رۆژە تاقمە قەرەجێك هاتوون و لە موجحدا هەڵیان داوەو دیارە مەبەستت وانە" خداداد ملی رێگای موجحی گرت، ئەمجارەیان بە هەنگاوی هەراوو خێراوە نزیك بۆوە سەیری کرد شینە زەلامێك لە کەنار جۆکەیەکدا خەوتبوو. تۆزێ لەو لاترەوە ژنە قەرەجێك

ساواری لە بێژنگ دەدا. ژنەکە سڵاوی کردو گوتی: "فاڵ دەگرینەوە، میروە مارانەمان هەیە، هێڵەك، بێژنگ، گوێزو...".

خداداد شێت ئاسا گوتی: "لالە، لالو-ت نەدیتوە، نازانی لە کوێندەرە؟"

"فاڵ دەگرینەوە، پێت دەڵێین"

"دەی بڵێ، پارەکەت دەدەم"

"هەقەکەی بدە تا پێت بڵێم"

خداداد شەکەت بوو، دەستی بە بەرکیا کرد، قرانێکی دەرهێناو دایە ژنە قەرەجەکە، ژنەکە دەستی گرت، روانییە دەموچاوی و گوتی: "عەلی پشت و پەناتە. کابرا تۆ خەمێکت لە دڵدایە. چوونکە شتێکت لێ گوم بووە کە چوار ساڵی رەبەق زەحمەتت پێوە کێشاوە. نە جگەر گۆشەتەو نە لە جگەر گۆشەی خۆت کەمترت خۆش دەوێ".

خداداد بە چاوانی فرمێسکاوییەوە دەی روانییە ژنە قەرەجەکە. لەبن لێوانەوە گوتی: "راستە، راستە".

"بەڵام، بە خۆڕایی خۆت خەفەتخان مەکە، چونکە ئەو کیژە لێتەوە نزیکەو لەم ناوەیە. ساغ و سەلامەتە. ئەویش تۆی خۆش گەرەکە. بەلام بە چ دەچێ.چارەنووس کاری خۆی کردووە!"

"چۆن چۆن؟ تو خوایەکەت قسان بکە"

"خۆت خەفەتخان مەکە. ئەو بەختەوەرە. دەرکی ژوورەکەت بە بەتاکی جێهێشتووەو شەیتان وەژوور کەوتووە هەڵی خەڵەتاندووە".

"نێوی عەباس نییە؟".

"نەء"

"تۆ کێی چۆن دەزانی؟ توبی ئەو خوایە راستییەکەم پێ بڵێ، چیت بوێ وێت دەدەم".

دەستی بە بەرکیا کردو قرانێکی دی دەرهێناو نایە مستی قەرەجەکە، بەڵام لەم کاتەدا سەیری کرد پەردەی رەشماڵەکەی تەنیشتەوە لادراو لالە وەدەرکەوت. هەمان ئەو جلکە سوورە تازەیەی کە بۆی کڕی بوو، لە بەریا

PDF4Kurd

بوو، سێوە لاسوورەیەکی بەدەستەوە بوو، بەسەری قوڵی کراسەکەی دەی سڕی و قەپی لێ دەدا، ئەوجا بە نەرمە پێکەنینەوە رووی کردە ژنە فاڵچییەکەو گوتی: "دایکە ئەمە بابە خدادادە." و بەدەست ئیشارەتی بۆ لای ئەو کرد.

خداداد لە سەرسامیدا دەمی داچەقی بوو. لێکدا لێکدا دەیڕوانییە لالەو دایکی، تا نووکە لالەی بەو شادی و بەدەماخییەوە نەدیتبوو، دەستی بە بوخچەکەی داکرد، لەچکە سوورەکەی دەرهێناو لەبەردەمی لالەدا دایناو گوتی: "کە چوومە شار ئەمەم بۆ تۆ کڕی".

لالو بە دەنگی بەرز پێکەنی، لەچکەکەی دا بە شانیاو، لە ژێر مەمکەکانیەوە گرێیدا. ئەوجا بە غار خۆی گەیاندە بەر ڕەشماڵەکە، دەستی پیاوێکی گەنجی گرت و ڕای کێشایە دەرێ، ئاماژەی بۆ لای خداداد کردو شتێکی بەو پیاوە گوت. پاشان بە هەمان شێوەی تایبەتی خۆی لەبن لێوانەوە کەوتە گۆرانی و بە پوزە سفت و سۆڵەکانیەوە دەستی کردە گەردنی ئەو پیاوەو بەبن دار بییەکاندا ڕەت بوون و دوور کەوتنەوە.

خداداد لە خەفەت و شادیدا دەگریا، بە لەقە لەق بە هەمان ڕێی خۆیدا گەڕایەوە، خۆی بە کوختەکەیدا کرد، دەرکەکەی لەسەر خۆی داخست و ئیدی چ کەسێك نەیدی.

گێژاو

هەمایون لەبن لێوانەوە بە خۆی دەگوت:

"ئایا ڕاستە؟... دەشێت؟ بەو لاوییە، لەوێدا لە شا عبدالعظیمدا لە نێوان هەزاران مردووی دیکەدا، لە ژێر خاکی ساردو شێدارا خەوت بێ... کفن لە بەدەنی چەسپی بێ! ئیدی نە هەوڵی بەهار دەبینێ و نە ئاخیری پایزو نە ڕۆژانی کپ و خەمگینی وەکو ئەمڕۆ.. ئایا ڕۆشنایی چاوەکانی و ئاوازی دەنگی بەیەکجاری دامرکانەوە!.... ئەوی کە هەمیشە دەم بە پێکەنین و قسە قوت و زار شیرین بوو..."

دنیا هەور بوو، تەنکە بوخارێك نیشتبووە سەر شووشەی پەنجەرەکەو لە پشت تەنکە بوخارەکەوە سەربانە جەمەلۆنییەکەی ماڵە هاوسێکە دیار بوو کە تەنکە بەفرێکی نیشتبووە سەر. کڵۆ بەفرەکان بەردەوام و بە ئەسپایی دەهاتنە خوارێ و دەکەوتنە سەر گوێسەبانەی سەربانە جەمەلۆنییەکە. دوکەڵێکی ڕەش لە دووکەڵ کێشی سەربانەکەوە دەهاتە دەرێ و لە ئاسمانی لێڵ و تاریکدا لوولی دەخواردو بەرە بەرە ون دەبوو.

هەمایون و ژنە جەحێڵەکەی و هومای کچۆڵەیان لە ژوورەوەو لەبەر سۆپا دانیشتبوون، بەڵام بە پێچەوانەی جارانەوە کە ڕۆژانی هەینی پێکەنین و شادی لەم ژوورە دەباری، ئەو ڕۆژە کە هەموویان خەمبارو مات و بێدەنگ بوون، تەنانەت کیژە بچووکەکەشیان کە هەمیشە مایەی شادی و گەرمی ماڵەکە بوو. ئەوڕۆ بووکە گەنجینە سەروچاو شکاوەکەی لە تەنیشت خۆیەوە دانابوو، مات و بێدەنگ دەیڕوانییە دەرێ دەتگوت ئەویش پەی بەوە بردبوو لە شتێکیان کەمەو ئەویش مامە بارام گیان بوو کە وەکو جاری جاران نەهاتبوو، هەروەها هەستی دەکرد کە خەمباری و لێو بەباری

PDF4Kurd

باب و داکی سەبارەت بەوە: جلی رەش، چاوانی سوور هەڵگەڕاوی بێ خەو، دووکەڵی لە هەوادا لوول خواردووی جگەرە، هەموو بەڵگەی دروستی بیرکردنەوەکەی ئەو بوون.

هەمایون چاوی بڕی بووە ئاگری سۆپاکە، بەڵام بیری لە شوێنێکی دیکە بوو، بێ ئیختیار کەوتبووە یادی رۆژانی قوتابخانە، ئەو سەروبەندەی کە وەکو ئەوڕۆکە بستێك بەفر دەکەوت، کاتی زەنگی پشودان لێی دەدا ئەوو بارام بەر لە هەمووان، دەهاتنە دەرێ گەمەی ئەو دەمانەیان هەمیشە یەك جۆر بوو: تۆپەڵە بەفرێکیان بەسەر ئەرزەکەدا گل دەکردەوە تا دەبوو بە تۆپەڵێکی گەورە، ئەوجا منداڵەکان دەبوون بە دوو دەستە، تۆپەڵە بەفرە گەورەکەیان دەکرد بە سەنگەرو ئیدی شەڕە تۆپەڵ دەستی پێدەکرد. بێ ئەوەی هەست بە سەرما بکەن بە دەستی رچیوی سوور هەڵگەڕاوەوە تۆپەڵە بەفریان دەهاویشتە یەکدی، رۆژێ کە لە گەرمەی ئەو یارییەدا بوون، ئەو چنگێ بەفری ئاوداری هەڵگرت و لە نێو دەستیا گوشی و سرەواندیە بارام و هەنیەی برینداز کرد، بەڕێوەبەر هات و حەیزەرانێکی قایمی بە نێو لەپی ئەودا کێشا، رەنگە سەرەتای دۆستایەتی ئەوو بارام بگەڕێتەوە بۆ ئەو دەمە، تا ئەم ئاخرو ئۆخرەش هەر جارێ کە چاوی بە شوێن زامەکەی سەر هەنیەی ئەو دەکەوت، ئازاری حەیزەرانەکەی بیر دەکەوتەوە. لە ماوەی ئەم هەژدە ساڵەدا هێند روح و فیکریان لێك نزیك ببۆوە نەك هەر تەنیا بیرو هەستی زۆر نهێنی خۆیان لای یەکدی دەدرکاند، بەڵکو زۆر بیروبۆچوونی نهێنی یەکدییان بێ چ قسە کردنێك دەخوێندەوە. بیرو سەلیقەو رەوشتیان زۆر لێکدییەوە نزیك بوو. تا نووکە کەمترین ناکۆکی یا دردۆنگیان نەکەوتبووە نێوان، تاکو پێرێ بەیانی کە هەمایون لە دایەرە بوو تەلەفۆنیان بۆ کرد کە بارامی میرزا خۆی کوشتووە. هەمایون دەست بەجێ گالیسکەیەکی گرت و بە تاو خۆی گەیاندە وێندەر، بە ئەسپایی ئەو پارچە سپییە خوێن مژیوەی سەر دەموچاوی لابرد، برژانگی خوێناوی، مێشکی پڕژاوی سەر سەرینەکە، پەڵە خوێنی سەر قالیچەکە.

شین و شەپۆری خزمەکانی چەشنی هەورە تریشقە کاریان تێکرد، ئەوجا تا بولێلی ئێوارێ بە خاکیان سپارد بەدیار جەنازەکەوە مایەوە، ناردی چەپکێ گوڵیان هێنا، خستییە سەر گۆڕەکەی ئەوو پاش دوا ماڵاوایی بەدڵی پڕەوە بۆ ماڵ گەڕایەوە، بەڵام لەو رۆژەوە تا نووکە ئۆقرەی لەبەر بڕابوو. خەو نەچووبووە چاوانی و لاجانگەکانی داوی سپیان تێکەوتبوو، پاکەتێك جگەرەی لەبەر دەمدا بوو و لێکدا لێکدا جگەرەی لێ دەکێشا.

یەکەمین جاربوو کە هەمایون بە قووڵی بیری لە مەرگ دەکردەوە، بەڵام بیری بە هیچ کوێدا نەدەگەیی، چ بیروباوەڕێك قەناعەتی پێ نەدەهێنا.

تەواو کاس و مەنگ ببوو، نەیدەزانی تەگبیری چییە، هەندێ جار تووشی حاڵەتێکی شێتی دەبوو، هەرچییەکی دەکردو دەکۆشا نەیدەتوانی فەرامۆشی بکا، دۆستایەتیان لە قوتابخانەوە دەستی پێکردبوو، ژیانیان تا رادەیەکی زۆر ئاوێتەی یەکدی ببوو. ببوون بە شەریکی غەم و شادی یەکدی، هەر کاتێ دەگەڕایەوەو تەماشای وێنەکەی بارامی دەکرد، هەموو یادگارەکانی لەلا زیندوو دەبوونەوەو ئەوی دەبینی: سمێڵە زەردەکەی، چاوە رەش و لێك بڵاوەکانی، دەمە چکۆڵەکەی، چەناگەی باریکی، قاقای پێکەنینەکەی لەبەر چاوی بوون، باوەڕی نەدەکرد کە مردبێ، مردنێك بەو ناگەهانییە....! بارام چ زەحمەتێکی بۆ ئەو نەکێشابوو، لە ماوەی ئەو سێ ساڵەدا بە مامورییەت رۆیی بوو و بارام سەرپەرشتی ماڵەکەی بۆ دەکرد، وەکو بەدری ژنی دەیگێڕێتەوە "نەیهێشت عەزرەت لە دڵیان بمێنێ".

هەمایون نووکە هەستی بەبار قورسی ژیان دەکردو داخی بۆ رۆژانی رابوردوو دەخوارد کە چۆن یەکماڵی لەم ژوورەدا لە دەوری یەکدی خڕ دەبوونەوە. یاری نەردیان دەکردو چەندین سەعاتیان بە شادییەوە دەقەتاند بێ وەی هەست بە تێپەڕبوونی کاتەکە بکەن.

بەڵام ئەوەی لە هەموو شتێك پتر ئازاری دەدا ئەم بیرە بوو: "وێڕای ئەوەی ئەوەندە هۆگری یەکدی بوون و چ شتێکیان لە یەکدی نەدەشاردەوە، چۆن بوو بارام ئەوی لەم بڕیاری خۆکوژییە ئاگادار نەکردەوە؟ عیللەتی چی

PDF4Kurd

بوو؟ شێت ببوو یا نهێنییەکی خانەوادەیی لە ئارادابووە؟ لێکدا لێکدا ئەو پرسیارەی لە خۆ دەکرد. ئەنجام وەك بڵێی بیری لەسەر شتێك گیرسایەوە پەنای بردە بەر بەدری ژنی و لێی پرسی:

"تۆ چ مەزندەیەك دەکەی نازانم بارام بۆ ئەم کارەی کرد؟".

بەدری کە بە رواڵەت خەریکی درومان بوو و بەسەر دەرزیو تەقەڵادان نوشتابۆوە، سەری هەڵبڕیو وەکو ئەوەی چاوەنۆڕی ئەم پرسیارە نەبووبێ بەبێ مەیلییەوە گوتی:

"من چ بزانم، چی بە تۆ نەگوتبوو؟"

"نەء... بۆیە پرسیارم کرد... منیش لەمە سەرسامم... وەختێ لە سەفەرەکەم گەڕامەوە هەستم کرد گۆڕاوە، بەڵام هیچی بە من نەگوت، پێم وابوو لە کاروباری دایەرە وەڕزە... چونکە کاری دایەرە رۆحی دەژاکاند. چەندین جار ئەمەی لای درکاندبووم... بەڵام خۆ ئەو چ شتێکی لەمن نەدەشاردەوە."

"خوا عافوی بکا! چەند زیتەڵ و بە دەماخ و قسە خۆش و سوعبەت چی بوو.... ئەم کارە لەو نەدەوەشایەوە".

" نەء، بە رواڵەت وای دەنواند: هەندێ جار زۆر دەگۆڕا. زۆر.... بە تایبەتی ئەو کاتانەی بە تەنێ بووایە... رۆژێ خۆم بە ژوورەکەیدا کرد نەم ناسییەوە. سەری خستبووە نێو هەردوو دەستی و بیری دەکردەوە هەر کە چاوی بە من کەوت راچڵەکی، بۆ وەی شتەکە لە من وەشێرێ پێکەنی و دەستی بە هەمان شۆخیان کرد. تەمسیلی چاکی دەکرد!".

"رەنگە شتێکی بووبێ و دڵی نەهاتبێ بە تۆی بڵێ و ملاحەزەی کردبێ نەبا پێی غەمگین ببی. ئاخر هەرچییەك بێ تۆ ژن و منداڵت هەن، دەبێ لە بیری ژیاندا بی. بەڵام ئەو...."

بە مەعناوە سەری لەقاند. وەك ئەوەی خۆ کوژی ئەو چ بایەخێکی نەبێ، بێدەنگ باڵی بەسەرداکێشانەوە. بەڵام هەمایون هەستی کرد قسەکانی ژنەکەی ساختەن، هەمان ژن کە هەشت ساڵ لەمەوبەر دەی پەرست،

چونکە بیری یەکجار ناسکی سەبارەت بە عەشق هەبوو! بەڵام لەم ساتەدا وەکو ئەوەی پەردەیەك لەبەرچاوی لاچووبێ، ئەم خەم ساردییەی ژنەکەی بەرانبەر بەیادگارەکانی بارام بێزاری کرد. لە ژنەکەی بێزار بوو چونکە نووکە ببوو بە پولەکی و هەموو هۆش و گوشی لەلای ژیان و ماڵی دنیا بوو و نەیدەویست رێ بەخەم و خەفەت بدا. هەموو بەڵگەشی ئەمە بوو کە بارام ژن و منداڵی نەبوون! چ بیرێکی قیزەوەرە، چونکە ئەو خۆی لەم لەزەتە گشتییە مەحروم کردووە، مردنەکەشی جێی داخ نییە، ئایا بایەخی منداڵەکەی ئەو لە هاوڕێکەی زیاترە؟ هەرگیز! ئایا بارام شایانی داخ نەبوو؟ ئایا لە دنیادا کەسی وەکو ئەو دەبێتەوە؟....

ئەو بمرێ و ئەم سەید خانمە خەڵفاوە نەوەد ساڵەیە، کە ئەوڕۆکە بە نێو بەفرو سەرمادا لە پاچنارەوە بە دارەتەقێ هاتبووو سۆراخی ماڵی بارامی دەکرد تا بڕوا حەلوای مردووان بخوا. بژی. ئەمە کاری خوایە لە روانینی ژنەکەیەوە ئاساییە و بەدری ژنی ئەویش رۆژێك دێ وەکو ئەم سەید خانمە دەردەچێ، هەر لە ئێستاوە بێ میکیاج زۆر گۆڕاوە. چاوەکانی و دەنگی گۆڕاون. کە بەیانی زوو ئەمە دەچێ بۆ دایەرە ئەو هێشتا لەغورابی خەودایە، ژێر چاوانی چرچ بوون و ناسکی جارانیان نەماوە، بێگومان ژنەکەشی هەمان هەستی بەرامبەر بەو هەیە، کێ دەزانێ؟ ئایا ئەویش نەگۆڕاوە؟ ئایا هەمان هەمایۆنە میهرەبان و دڵسۆزو قۆزەکەی جارانە؟ ئایا ژنەکەی هەڵنەخەڵەتاندووە؟ باشە بۆ ئەم بیرانەی لا دروست ببوون؟ ئایا ئەنجامی بێ خەوی بوو یا زادەی یادی پڕ داخی دۆستەکەی؟ لەم کاتەدا دەرگا کرایەوە، کە نیزەکێکی عەبا بەسەر کاغەزێکی مۆرکراوی هێنا، دایە دەستی هەمایون و رۆیی.

هەمایون خەتە پچرپچرەکەی بارامی لەسەر زەرفی کاغەزەکە ناسییەوە. بە پەلە زەرفەکەی هەڵپچڕی، کاغەزەکەی لێ دەرهێناو دەستی بە خوێندنەوە کرد:

PDF4Kurd

"نووکە کە سەعات و نیوێکی شەو تێپەڕیوە. ١٣ی مانگی مهر ٩٣٢، من بارام میرزای ارژن پور بە هەوەس و ڕەزای خۆم هەموو سامانی خۆم بەهوما خانمی مانگ ئاسا بەخشی.

"بارام ارژن پور".

هەمایون بەسەرسامی جارێکی دی نامەکەی خوێندەوە. ئەبڵەق و واقوڕماو کاغەزەکەی لە دەست کەوت. بەدری کە لە ژێرەوە چاوی لێی بوو، پرسی: "کاغەزی کێ بوو؟".

"بارام"

"چی نووسیوە؟"

"دەزانی چ سامانێکی هەیە بە هومای بەخشیوە...."

"چەند پیاوێکی چاکە"

دەربڕینی ئەم سەرسامییە پڕ لوتفە، هەمایۆنی پتر لە ژنەکەی وەڕزکرد، بەلاّم بێ ئیختیار نیگای لەسەر وێنەکەی بارام گیرسایەوە. پاشان گەڕایەوە ڕوانییە هوما. لە پڕ شتێکی بە بیرا تێپەڕی کە ئازای گیانی لەرزاند. وەك بڵێی پەردەیەکی دیکە لەبەرچاوی لاچوو: هومای کیژی بێ کەمو زیاد وەکو بارام بوو، نەبەمی کردبوو نە بە دایکی، چاوی شتاقیان ڕەش نەبوو، دەم بچکۆلە، چەناگە باریك، ڕێك هەموو کەسمی دەموچاوی وەکو بارام بوو. هەمایۆن نووکە پەی بەوە برد کە بۆچی بارام ئەوەندە هۆمای خۆشویستووە نووکەش لە پاش مەرگی سامانەکەی بەو بەخشیوە! ئایا ئەو هەموو خۆشەویستییەی ئەم منداڵە زادەی پێوەندی نهێنی بارام و ژنەکەی ئەم بووە؟ لەگەڵ هاوڕێیەکی گیانی بە گیانی خۆیدا؟ ژنەکەی ساڵەها دەستی لەگەڵیا تێکەڵ بووە بێ وەی ئەو بزانێ و لە هەموو ئەم ماوەیەدا هەڵی خەڵەتاندووە. پێی ڕابواردووە و نووکەش ئەم وەسیەتە نامەیە. ئەم جنێوی پاش مەرگەی بۆ ناردووە. نا نەیدەتوانی هەموو ئەم شتانە ئاسایی وەربگرێ، ئەم بیرانە وەکو بروسکە بە بەردەمیا ڕەت بوو،

سەری کەوتە ژان، گۆناکانی خاوبوونەوە، نیگایەکی شەڕانی بڕییە بەدری و گوتی:

"تۆ چ دەڵێی، ها، بارام بۆ ئەم کارەی کردووە، چی خوشك و برای نەبوون؟"

"چونکە دوور لە ئێستا ئەم منداڵەی زۆر خۆش دەویست، وەختێ تۆ لەبەندەری گەز بووی، هوما سیرۆژەی گرت، دە شەوو ڕۆژ ئەم پیاوە بەدیار ئەم منداڵەوە وەستا، خوا عافوی بکا!"

هەمایۆن بە توڕەیی گوتی: "نەخێر بەم سادەییەش نییە...."

"چۆن؟ خۆ هەموو کەسێك وەکو تۆ بێ ڕەحم نین کە سێ ساڵان ژن و منداڵەکەت بەجێ بێڵیی بڕۆی، وەختێ کە گەڕایتەوەش دەست لە گونان شۆڕتر، جووتە گۆرەوییەکیشت بۆ نەهێنام. دیاری دەست خاتر گرتن و قەدرزانییە، کە خاتری منداڵەکەی تۆی ویستووە یانی خاتری تۆی ویستووە دەنا عاشقی هوما نەبووە. ئەدی بەخۆت نەتدەبینی ئەم منداڵەی لە هەردووك چاوی پتر خۆش دەویست...))

((نا. ڕاستیم پێ ناڵێی.))

((دەتەوێ چ بڵێم؟ تێ ناگەم...))

((خۆت گێل دەکەی..))

((یانی چی؟.. یەکێکی دی خۆی کوشتووە، یەکێکی دی سامان و سەروەتی خۆی بەخشیوە، من دەبێ حیساب و کیتاب بکەم؟))

((ئەوەندە دەزانم کە دەبێ تۆش بزانی!))

((دەزانی چییە، من سەر لە قسەی بە توێکڵ دەرناکەم، بڕۆخۆت معایەنە بکە،

بیرت بلاوە، چیت لەمن گەرەکە؟))

((لات وایە من نازانم ؟))

((کە دەزانی بۆ لە من دەپرسیت ؟))

((بەسە. بەسە. تائێستا پێت ڕابواردووم!))

PDF4Kurd

پاشان وەسیەتنامەکەی بارامی هەڵگرتەوە. گرمۆڵەی کرد و هاویشتییە سۆپاکەوە، گڕی گرت و بوو بەخۆڵەمێش.

بەدری ئەو پارچە وەنەوشەییەی کەبەدەستیەوە بوو. توڕداو هەستا و گوتی:

((باشە وا لەمن چووی بەقینا، بەمنداڵەکەی خۆتشی ڕەوا نابینی؟))

هەمایۆن هەستا، پشتی بەمێزەکەوەداو بە تەوسەوە گوتی:

((منداڵی من... منداڵی من. ئەدی بۆ لە بارام دەچێ ؟))

ئانیشکی دا بەو چوارچێوەیەدا کە وێنەکەی بارامی تێدا بوو، و کەوتە سەر زەوی. منداڵەکە تائیستا خیشی کردبوو، کەوتە گریان. بەدری بەڕەنگی بزرکاو وسەدای پڕ لە هەڕەشەوە گوتی: ((مەبەستت چییە؟ دەتەوێ چ بڵێی))

دەمەوێ بڵێم هەشت ساڵە هەڵت خەڵەتاندووم، پێت رابواردووم، هەشت ساڵە تفی سەرەوە ژوور بوویت نەك ژن؟..."

لەگەڵ منتە...؟ لەگەڵ کچەکەتە؟"

هەمایۆن بە پێکەنینێکی تووڕەوە چوارچێوەی وێنەکەی نیشانداو بە هەناسە بڕکێوە گوتی:

"بەڵێ: کچی تۆ... کچی تۆ... کاکە ببینە. دەمەوێ بڵێم نوکە چاوم هەڵهات. بۆم دەرکەوت کە بۆچی سامانەکەی پێ بەخشیوە. بابێکی میهرەبان بووە، بەڵام تۆ بە قەولی خۆت هەشت ساڵەکە..."

"کە لە ماڵی تۆدا بووم. کە هەموو جۆرە ڕەنجێکم کێشاوە. کە بە کوێرەوەری کردمیت بە ماڵ، کە سێ ساڵان لێرە نەبووی پارێزگاری ماڵەکەتم کرد، پاشانیش هەواڵیان بۆ هێنام کە لە بەندەری گەز عاشقی ژنۆکەیەکی بێ سەروبەری ڕووسی بوو بووی. نووکەش ئەمە پاداشتی چاکەکەمە، چ هەنجەتێکت بەدەستەوە نییەو دەڵێی منداڵەکەم لە بارام

دەچێ. بەڵام من چیدی ئامادەنیم... یەك دەقیقەی دی لەم ماڵە بەند نابم. وەرە گیانە... وەرە بڕۆین".

هوما بە ڕەنگی هەڵبزرکاوو ترسەوە دەیڕوانییە ئەم کێشمانە کێشە سەیرو بێ وێنەیەی نێوان بابی و داکی. بەدەم گریانەوە تەنورەکەی گرت و هەردووکیان بەرەو دەرگا چوون. بەدری لەبەر دەرگاکەوە دەستەیەك کلیلی لە بەرکی دەرهێناو بە توندی توڕی دان و لەبەر پێی هەمایۆندا کەوتەوە. دەنگی گریانی هۆماو دەنگی پێ لە داڵانەکە دوور کەوتنەوە، دوای دە دەقیقەیەك دەنگی پێچکەی عەرەبانەیەك هات کە ئەوانی بە نێو بەفرو سەرمادا برد. هەمایۆن ماتو مەنگ لە جێی خۆی وەستابوو. دەترسا سەر هەڵبڕێ. نەیدەویست باوەڕ بەوە بکا کە ئەم ڕووداوانە ڕاستن. لە خۆی دەپرسی: ڕەنگە دین بووبێ یا خەونێکی ترسناك دەبینێ، بەڵام ئەوەی کە بەلایەوە ڕوونو ئاشکرا بوو ئەمە بوو لەمەوپاش نەیدەتوانی لەم ماڵەدا بژی و هەڵبکا، ئیدی نەیدەتوانی هومای کچی کە ئەوەندەی خۆش دەویست ببینێ. نەیدەتوانی چیدی ماچی بکاو بیلاوێنێ، یادگاری ڕابوردووی هاوڕێکەی لەکەداربوو بوو. لە هەمووی خراتر ئەوە بوو ژنەکەی هەشت ساڵان بە پەنامەکی دەستی لەگەڵ یەکانە دۆستیا تێکەڵ کردبوو، ژیانی خێزانداری لەکەدار کردبوو، هەموو ئەمانەش بە دزی ئەوەوە، بێ ئەوەی پێ بزانێ! هەر هەموویان ئەکتەری لێهاتوو بوون، تەنیا ئەو خەڵەتاوەو پێیان ڕابواردووە. لە هەموو ژیانی بێزاربوو، بەرانبەر هەموو شتێكو گشت کەسێ دڵ کرمێ بوو. هەستی بە تەنیایی و نامۆییەکی گەورە کرد. چ چارێکی نەبوو جگە لەوەی خۆی نەقل بکا بۆ شارێکی دوور یا یەکێك لە بەندەرەکانی باشوورو باقی ژیانی لەوێندەر بقەتێنێ یا خۆی بکوژێت، بچێ بۆ شوێنێ کەس نەیبینێ، گوێی لە دەنگی کەس نەبێ، لە چاڵێکا ڕابکشێتو ئیدی هەڵنەسێتەوە. چونکە بۆ یەکەمجار هەستی کرد گێژاوێکی ترسناك لە نێوان ئەوو هەموو ئەو کەسانەی دەورووبەریا هەبووەو تا نووکە پەی پێ نەبردبوو.

PDF4Kurd

جگەرەیەکی داگیرساندو بە ژوورەکەدا کەوتە هاتوچۆ، دیسان پشتی بە مێزەکەوەدا، کلۆ بەفرەکان لە پشت شووشەی پەنجەرەکەوە بە ئەسپایی و بەردەوام وەك ئەوەی لەسەر نەزمی مۆسیقایەکی سیحراوی سەما بکەن دەهاتنە خوارێ و دەنیشتنە سەر گۆیسەبانەکە. بێ ئیختیار یادی ئەو رۆژە خۆشانەی بیرکەوتەوە کە لەگەڵ دایك و بابیا دەچوونەوە بۆ گوندەکەی خۆیان لە عێراق. بە رۆژەوە بەتاقی تەنێ لەسەر سەوزە گیای ژێر درەختەکاندا دەنووست، لەو شوێنەدا کە شێر عەلی سەبیلەکەی تێدەکردو لەسەر جەنجەرەکە دادەنیشت و کچەکەی کە عەبایەکی سووری هەبوو بۆ ماوەی چەندین سەعات لەوێ را چاوەنۆڕی بابی دەکرد. باڵتەی جەنجەرەکە بە جیرە جیر سواڵەی زێڕینی گەنمی قرچەشکێن دەکرد. نووکە وەزعو حاڵی ئەو رێك وەکو ئەو گایانە وابوو، نووکە دەیزانی ئەم ئاژەڵانە هەستیان بەچی دەکرد. ئەویش بە درێژایی ژیانی بە چاوی بەستراوەوە بە دەوری خۆیدا خولابووەوە، وەکو بارگیری دەوری ناعور، وەکو ئەو گایانەی کە خەرمانیان گێرە دەکرد، ئەو هەموو سەعاتانەی هێنایەوە یادی خۆی کە لە ژوورە بچوکەکەی گومرگدا دانیشتبوو و هەمان ئەو کاغەزانەی رەش دەکردەوە، هەندێ جار دەیروانییە هاوکارەکەی و باوێشکی دەدا، دووبارە دەستی دەدایەوە قەڵەم و هەمان ئەو نیمرانەی لە ریزی خۆیدا دەنووسین، بەراووردی دەکردن، کۆی دەکردنەوە، دەفتەرەکانی ژێرو ژوور دەکرد، بەڵام ئەوساکە تاقە دڵخۆشییەکی هەبوو، هەر چەندە دەیزانی کە چاوەکانی، بیری، لاوی و هێزو تواناى بەرە بەرە دەتوێنەوە، بەڵام کەشەوان دەگەڕایەوەو بارام، کچەکەو ژنەکەی بە روو خۆشییەوە دەبینی هەموو هیلاکی لەشی دەردەچوو، بەڵام نووکە لەوانیش، لە هەر سێکیان وەڕەز بوو، هەر ئەوان بوون کەئەویان گەیاندبووە ئەم رۆژە.

وەك بڵێی لە پڕ بڕیارێکیدا، خۆی گەیاندە پشت مێزی نووسینەکەی، چەکمەجەی مێزەکەی راکێشا، حەوت تیرە بچووکەکەی کە هەمیشە لە

سەفەراندا پێی بوو، دەرهێنا، جەربانەی فیشەکەکان لەجێی خۆبوون، تەماشایەکی نێو لوولە ساردو رەشەکەی کردو بە ئەسپایی لەسەر لاجانگی خۆی راگرت، بەڵام دەموچاوی لە خوێنا خلتانی بارامی بیرکەوتەوە. ئەنجام دەمانچەکەی نایە گیرفانی.

هەستایەوە سەرپێ و لە دالانەکەدا پاڵتۆکەی لەبەر کرد، پێڵاوە لاستیکەکانی لەپێکرد، چەترەکەشی هەڵگرت و لە ماڵ وەدەر کەوت. کوچەکە چۆڵ بوو. کلۆ بەفر بە ئەسپایی دەهاتە خوارێ. بێ وەی بزانێ کێوە دەچێ، کەوتە رێ، تەنیا ئەوەی دەویست لە ماڵەکەی خۆی، لەم هەموو رووداوە سامناکانە هەڵێ و دووربکەوێتەوە.

لە شەقامێکی ساردو سپی و خەمناکەوە سەری دەرهێنا، جێ پێچکەی گالیسکان لەسەر بەفرەکە نەخش ببوو. هەمایۆن بە ئەسپایی هەنگاوی هەڕاوی دەنا، ترومبێلێك تیژ تێپەڕ بە تەنیشتیا رەت بوو و بەفرو قوڕو چڵپاوی شەقامەکەی بەسەرو روویا پرژاند، وەستا، سەیرێکی جلەکانی کرد، لە قوڕو چڵپاودا هەڵکشابوون، ئەمەی پێناخۆش نەبوو، بگرە بەلایەوە جۆرە دڵنەواییەکی رۆحیش بوو، لە رێگادا تووشی کورێژگەیەکی شقارتە فرۆش بوو، گازی کرد. شقارتەیەکی کڕی، بەڵام کە دیقەتی روخساری کورێژگەکەی دا سەیری کرد چاوەکانی رەش، لێوی تەنگو قژی زەرد بوو. بارامی بیرکەوتەوە، تەزوویەکی پێداهات و ملی رێگای گرت. لە پڕ لەبەر جامخانەی موغازەیەکا وەستا. چووە بەرەوە، هەنیەی بە شووشە ساردەکەوە چەسپاند. خەریك بوو کلاوەکەی بەربێتەوە، ئەسباب وازی دنیا لە نێو جامخانەکەدا رێز کرابوون. بەسەری قۆڵی کەوتە سڕینەوەی بوخاری سەر شووشەی جامخانەکە، بەڵام ئەم کارە بێهودە بوو، بووکۆکەیەکی گەورەی دەموچاو سووری چاوشین-ی دەم بەبزە لەبەر دەمیا بوو، قەیرێ بەماتی تێی روانی، لەبەر خۆوە بیری کردەوە ئەگەر ئەم بووکۆکەیە هی هۆما بایە چەندی پێ خۆشحاڵ دەبوو.

PDF4Kurd

موغازەچییەکە دەرگاکەی کردەوە، هەمایۆن کەوتەوەڕێ، بەیەک — دوو کۆڵانی دیدا تێپەڕی. لە ڕێگادامامر فرۆشێکی بینی کە لە پاڵ سەبەتەکەیا دانیشتبوو سێ مامرو کەڵەشێرێك کەلاقیان پێکەوە بەسترابوون، لەسەر سەبەتەکە دانرابوون، لاقە سوورەکانیان لەسەرمانا دەلەرزین. لە تەنیشتییەوە پەڵە خوێنی سوور ڕژابووە سەر بەفرەکە، نەختێ لەولاترەوە کوڕێژگەیەکی کەچەڵی قۆڵ و بازوو لە کراسی دڕاوەوە دەرهاتوو لەبن بانیژەی ماڵێکا دانیشتبوو.

هەموو ئەمانە سەرنجیان ڕاکێشا، بەڵام نەیدەزانی لە کوێیەو بۆ کوێ دەچێ، هەستی بە بارینی بەفرەکە نەدەکرد، چەترەکەی هەر بە دادراوەیی بە دەستەوە بوو، خۆی بە کۆڵانێکی چۆڵی دیدا کرد، لەسەر سەکۆی بەر ماڵێکدا ڕۆنیشت. بەفر توندتر ببوو، چەترەکەی هەڵدا، شەکەتی تینی بۆ هێنابوو، سەری قورس ببوو. چاوەکانی بە ئەسپایی وێك هاتنەوە.

دەنگی ڕێبوارێك وەئاگای هێنایەوە، هەستا، دنیا تاریك ببوو. هەموو شتەکانی ئەو ڕۆژەی وەبیر خۆی هێنانەوە. کوڕە کەچەڵە شرۆڵەکە، لاقی سووری مامرەکانی سەر سەبەتەکە کە لەسەری هەڵدەلەرزین، ئەو پەڵە خوێنانەی ڕژابوونە سەر بەفرەکە. هەستی کرد کەمۆکەی برسییە، کێکێکی لە دوکانێکی شیرینی فرۆشدا کڕی، بەڕێوە دەیخواردو وەکو تارماییەك بێ اختیار بە کۆڵانەکاندا دەسووڕایەوە.

کە خۆی بە ماڵێدا کرد، سەعات دووی سەر لە بەیانی بوو. وەکو مەیت خۆی دەنێو کورسییەکە خزاند. پاش سەعاتێك لەسەرما خەبەری بۆوە، هەر بە جلەکانییەوە چووە نێو جێگای نووستنەوە، لێفەکەی ڕاکێشایە سەر خۆی، خەونی بینی، لە خەویا هەمان کوڕێژگەی شقارتە فرۆش جلێکی ڕەشی لەبەر کردبوو و لە پشت مێزێکەوە کە بووکۆکەیەکی گەورەی لەسەر بوو دانیشتبوو. بووکەکە چاوشین، لێو بەخەندە سێ کەس دەستەو نەزەر لەبەردەمیا وەستابوون، هومای کیژی ئەو بە مۆمێکەوە وەژوور کەوت. دوای ئەو پیاوێك وەژوورکەوت، دەموچاوە سپییەکەی

بەڕووپۆشێکی سپی خوێناوی داپۆشرابوو، چووە پێشەوە دەستی کوڕە شقارتە فرۆشەکەو هومای گرت، کە ویستی لە سەدەری دەرکەی بچێتە دەرێ دوو دەست کە ڕووی حەوت تیرکێان کردبووە ئەو لە پشت پەردەوە دەرکەوتن. هەمایۆن بەترس و ژانەسەرێکی ناخۆشەوە لە خەو ڕاپەڕی.

دوو هەفتەی ژیانی وی بەو تەرحە تێپەڕین، بە ڕۆژەوە دەچووە دایەرەو شەوانی درەنگ بۆ خەو

دەگەڕایەوە ماڵێ. هەندێ عەسران بە خۆشی نەدەیزانی چۆن ڕێی دەکەوتە گوزەرێکی نزیکی قوتابخانەیەکی کچانە کە هومای کیژی لەوێندەر بوو. کە زەنگی پشوو لێی دەدا، لە پێچێکاو لە پەنای دیواری قوتابخانەکەدا خۆی مات دەدا، دەترسا لەوەی کە مەشهەدی عەلیی نۆکەری ماڵی خەزووری بیدینێ، چاوی بەیەك بەیەکی منداڵەکاندا دەگێڕا، بەڵام هومای کچی نەدەبینی.

موافەقەی نەقڵەکەی هاتەوەو دایەرەی گومرگی کرماشانی بۆ دیاری کرا. هەمایۆن ڕۆژێك بەر لە ڕۆژیشتن هەموو کاروبارێکی خۆی ڕێکخست. چووە گەراج، ترومبیلەکەی بینی، بلیتی سەفەری بڕی، بەڵام لەبەر ئەوەی جانتاکانی نەبەستبوون و خاوەن گەراجەکەش پێی داگرت کە ئەو ئێوارەیە فریاناکەوێ، سەفەرەکەی لە بری هەمان ئێوارە دواخست بۆ سبەی بەیانی.

کە وەژوور کەوت یەکسەر چوو بۆ ئەو ژوورەی کە مێزی نووسینەکەی خۆی تێدا بوو. ژوورەکە شێواوو پێکادراو، خۆڵەمێشێکی سارد لەبەر سۆپاکەدا ڕژابوو. پارچەیەکی وەنەوشەیی ئاوریشم چنو ئەو زەرفەی کە وەسیتنامەکەی بارامی تێدابوو. لەسەر مێزەکە دانرابوون. زەرفەکەی هەڵگرت و دڕاندنی، بەڵام پارچە کاغەزێکی نووسراوی تێدا دیت کە ئەو ڕۆژە لەبەر پەلەکردن بەرچاوی نەکەوتبوو. پاش ئەوەی پارچە کاغەزەکانی لەسەر مێزەکە خستنەوە پاڵ یەك، ئەمەی خوێندەوە:

PDF4Kurd

"بێگومان پاش مەرگم ئەم کاغەزەمت دەگاتێ. دەزانم سەرت لەم بڕیارە کوت و پڕەی من سووڕ دەمێنێ، چونکە چ کارێکم بەبێ ڕاوێژی تۆ نەدەکرد. بەڵام بۆ ئەوەی چ رازو مەرامێك لە نێوانماندا نەبێ دان بەوەدا دەنێم کە من بەدری ژنتم خۆش دەویست. چوار دانە ساڵ بوو لەگەڵ خۆدا دەجەنگیم، ئاقیبەت زاڵ بووم و بۆ ئەوەی خیانەتم لە تۆ نەکردبێ دێوە سەر شێتەکەی ناخی خۆم کوشت. شتێکی ناچیز پێشکەش بە هوما خانم دەکەم هیوادارم قەبووڵ بکرێ!

دڵسۆزتان بارام–"

هەمایۆن قەیرێ بە ماتی و مەنگی روانییە ژوورەکە. نووکە خاترجەم بوو کە هوما منداڵی خۆیەتی. ئایا دەیتوانی بێ ئەوەی هوما بدینێ بڕوا؟ کاغەزەکەی دووبارەو سێ بارە خوێندەوەو لە بەرکی ناو لە ماڵ وەدەرکەوت. لە ڕێگا بێ دوودڵی خۆی بە موغازەی ئەسباب وازی فرۆشەکەدا کرد. بووکۆکە گەورە دەموچاو سوورە چاوشینەکەی کڕی و بەرەو ماڵی خەزووری کەوتە ڕێ. کە گەییە وێندەر لە دەرکەیدا: کە مەشهەدی عەلی نۆکەریان هەمایۆنی بینی بە چاوی گریاناوییەوە گوتی:

"قوربان، چ قورێکم بەسەرا کرا؟ هوما خانم!"

"چی لێهاتووە؟"

"قوربان تۆ نازانی هوما خانم لە دووری تۆ چەند بێ قەراری دەکرد. هەموو رۆژێ بەخۆم دەمبرد بۆ قوتابخانە. رۆژی یەك شەممە بوو. یانی ئەوە پێنج رۆژە کە عەسرەکەی لە قوتابخانە هەلات، گوتبووی دەچم بۆ کن بابە گیان. ئێمە زۆر شپرزە بووین. چما محمد پێی نەگوتییت؟ تەلەفۆنمان کرد بۆ مەرکەز، من دوو جاران هاتم بۆ ماڵتان"

ئەوە چ دەڵێی؟ چی بووە؟"

هیچ قوربان، درەنگە شەوانێ بوو کە بۆیان هاوردینەوە، ڕێی وێڵ کردبوو. لەسەرما نەخۆش کەوت. تا گیانی سپارد هەر تۆی گاز دەکرد. دوێنێ بردمان بۆ شا عبدالعظیم، لەپاڵ قەبرەکەی بارام میرزاوە ناشتمان".

هەمایۆن بەسەرسامی و حەپەساوی دەیڕوانییە مەشهەدی عەلی، لەم دەمەدا بووکۆکەکەی لێ بەربووەوە. پاشان وەکو دینان یەخەی پاڵتۆکەی هەڵدایەوەو بە پەلە بەرەو گەراج ڕۆیی. چونکە لە بەستنی جانتاکانی ببۆوە دەیتوانی بە ترومبێلی عەسر تا زووترە لەوێ بڕوا.

***

PDF4Kurd

سەرچاوە: عبد العلی دستغیب

* قصة نويسي / رضا براهني

چاپ چهارم نشر البرز/ تهران / ١٣٦٨ ل ٤٨١ – ٤٨٨

*ادبيات داستاني

قصة، رمانس، داستان كوتاه، رمان

جمال مير صادقي

تهران ١٣٧٦ چاپ سوم

* صد سال داستان نويسي ايران

حسن مير عابديني

چاپ اول ١٣٧٧ ل ٥٥–٨٠ و ل١٠١–١٠٤

* خلاصة داستاني كوتاه فارسي أز آغاز تا امروز

محمد باقر رضايي / چاپ اول ١٣٧٨

* صادق هيدايت و مرگ نويسنده:

دكتر محمد علي همايون كاتوزيان

چاپ دوم ١٣٧٤ نشر مركز

* يوسف اسحاق پور. برمزار صادق هيدايت، ترجمة باقر پرهام

تهران، باغ آيينة ١٣٧٣

* حەمە کەریم عارف، ئەودیوی مەرگ، چاپی ٢٠٠١ هەولێر، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە ل٣١–٥٦

حەمە کەریم عارف

- کەرکووکییە و لە ساڵی ١٩٥١دا لەدایك بووە.
- لە ساڵی ١٩٧٥ کۆلیژی ئەدەبیاتی بەغدای تەواو کردووە.
- یەکەم بەرهەمی شیعرێکە بەناوی (هەڵبەستێکی هەتیو کەوتوو) کە لە ژمارە (١٧٠) ڕۆژنامەی هاوکاری ساڵی ١٩٧٣ بڵاوبووەتەوە.
- لە ساڵی ١٩٧٦ەوە بە بەردەوامی نووسین و بەرهەمی ئەدەبی بڵاو دەکاتەوە.
- سەرنووسەر یان بەڕێوەبەری نووسین یان سکرتێری نووسین یان ئەندامی دەستەی نووسەرانی ئەم گۆڤار و بڵاوکراوانە بووە: گۆڤاری گزنگی نووسەرانی کەرکووك، نووسەری کوردستان، کەلتوور، نووسەری کورد، گوڵانی عەرەبی، ئاڵای ئازادی تا ژمارە ٠٠٢٢٢، گۆڤاری نەوشەفەق.
- جگە لە ناوی خۆی، بە تایبەتی لە گۆڤاری گزنگی نووسەرانی کەرکووك، نووسەری کوردستان، کەلتوور، ڕۆژنامەی ئاڵای ئازادی تا ژ: ٢٢٢ بەناوی گۆڤەند، زنار، سیپان، پاکزاد، محەمەدی حاجی، سیروان عەلی، دیدار هەمەوەندی، هێژا، ح. ع بەرهەمی بڵاو کردۆتەوە.
- جگە لە پارتی دیموکراتی کوردستان و یەکێتیی قوتابیانی کوردستان ئیدی ئەندامی هیچ حیزب و ڕێکخراوێکی سیاسی نەبووە، لە ساڵی ١٩٧٤ – ١٩٧٥دا پێشمەرگەی شۆڕشی ئەیلوول بووە، لە هەشتاکاندا بۆ ماوەی نۆ ساڵ، بێ وابەستەگی حیزبی، پێشمەرگە بووە و وەکو بەشدارییەکی مەیدانی و ویژدانی لە خەباتی ڕەوای نەتەوەی کوردا شانازی پێوە دەکات و منەت بەسەر کەسدا ناکات، چونکە باوەڕی وایە کە ڕۆڵەی میللەتی مەزڵوم مەحکومە بە پێشمەرگایەتی.

PDF4Kurd

- لە هەشتاکانەوە تا ئێستا راستەوخۆ سەرپەرشتی و سەرۆکایەتی لقی کەرکووکی یەکێتیی نووسەرانی کوردی کردووە.
- زۆر بەرهەم و کتێبی چاپ و بڵاو کردۆتەوە، لێ زۆربەی هەرە زۆریان، بە تایبەتی ئەوانە لە چیادا چاپ بوون بە نوسخەی هێندە کەم بڵاو بوونەتەوە، لە نرخی نەبوو دان و هەر ئەوەندەیە کە لە فەوتان رزگار بوون. هەندێك لە وانە:

١- تیرۆژ، کۆ چیرۆك، چاپی یەکەم ١٩٧٩

٢- کۆچی سوور، رۆمان، چاپی یەکەم ١٩٨٨

٣- بەیداخ، چیرۆك، ١٩٨٨

٤- داوەتی کۆچەرییان، کۆ چیرۆك چاپی دووەم ٢٠٠٥

٥- لە خۆ بێگانە بوون، کۆمەڵە چیرۆك، چاپی یەکەم (١٩٩٩) دەزگای گولان

٦- کوچ سرخ، کۆ چیرۆك، بە فارسی، وەرگێران چاپی یەکەم ١٩٨٧ شاخ

٧- نینا، رۆمان، سابت رەحمان، دوو چاپ، شاخ، شار ٢٠٠٢

٨- نامۆ، رۆمان، ئەلبیر کامۆ، دوو چاپ، شاخ، شار ٢٠٠٣ دەزگای ئاراس

٩- رێبەر، رۆمان، مەهدی حسین، یەك چاپ (شاخ)

١٠- شکست، رۆمان، ئەلکساندەر فەدایەف، چاپی شاخ (راە کارگر)

١١ – هاوماڵەکان، رۆمان، ئەحمەد مەحمود، دوو چاپ، شاخ، شار ٢٠٠٠ گولان

١٢- بێناسنامەکان، رۆمان، عەزیز نەسین، ٣ چاپ شاخ، شار ٢٠٠٣

١٣- قوربانی، رۆمان، هیرب میدۆ، چاپی یەکەم ٢٠٠٤ دەزگای شەفەق

١٤- دووره وڵات، رۆمان ع. ڤاسموف، چاپی یەکەم٢٠٠٠ دەزگای گولان

١٥- ئازادی یا مەرگ، رۆمان، کازانتزاکیس، چاپی یەکەم ٢٠٠٣ کتێبخانەی سۆران

١٦- چیرۆکەکانی سەمەدی بیهرەنگی، دوو چاپ، شاخ، شار ٢٠٠٤ کتێبخانەی سۆران هەولێر

١٧- ئامانجی ئەدەبیات. م. گۆرکی، چاپی شاخ ١٩٨٥

١٨- دلێری خۆراگرتن، ئەشرەف دەهقانی، چاپی شاخ

١٩- مەسەلەی کورد لە عێراقدا، عزیز شەریف

٢٠- مێژووی رەگ و رەچەڵەکی کورد، ئیحسان نوری پاشا، یەك چاپ

٢١- خەباتی چەکداری هەم تاکتیکە هەم ستراتیژ، مەسعودی ئەحمەد زادە، چاپی شاخ

٢٢- کورد گەلی لە خشتەبراوی غەدر لێکراو، د. کوینتەر دیشنەر، چاپی شێیەم ٢٠٠٤ دەزگای ئاراس

٢٣- لە مەهابادی خوێناوییەوە بۆ کەنارێن ئاراس، نەجەف قولی پسییان

٢٤- گوزارشتی مۆسیقا، د. فۆاد زەکەریا.

٢٥- دەربارەی شیعر و شاعیری، رەزا بەراهەنی.

٢٦- ڤنسنت ڤان گوگ، شانۆنامە، باول ئایز لەر

٢٧- بە دوعا شاعیرەکان، شانۆنامە، جەلیل قەیسی (گزنگ ژ:١٢)

٢٨- جولەکەکەی ماڵتا، شانۆنامە، مالرۆ.

٢٩- دادپەروەران، شانۆنامە، ئەلبیر کامۆ.

٣٠-بەد حاڵی بوون، شانۆنامە، ئەلبیر کامۆ.

٣١- چاو بە چاو، شانۆنامە، گەوهەر مراد (غوڵام حسەینی ساعیدی)

٣٢- ریچاردی سێیەم، شانۆنامە، شەکسپیر.

٣٣- گەمەی پاشا و وەزیر، شانۆنامە، عەبدوڵڵائەلبوسێری.

٣٤- کورد لە ئەنسکلۆپیدیای ئیسلام دا، چاپی یەکەم ١٩٩٨ وەزارەتی رۆشنبیری.

PDF4Kurd

٣٥– هونەر و ژیانی كۆمەڵایەتی، پلیخانۆڤ، چاپی یەكەم ٢٠٠٥ دەزگای موكریانی

٣٦– پێكهاتەی بەدەنی و چارەنووسی ئافرەت، ئیڤلین ریید.

٣٧– لێكدانەوەیەك لە مەڕ نامۆ، لویس ریی.

٣٨– مندالە دارینە، چیرۆكی درێژ بۆ مندالان.

٣٩– فاشیزم چیی؟ كۆمەڵە چیرۆك بۆ مندالان، یەلماز گونای

٤٠– شوانە بچكۆلەكە، چیرۆكێكی درێژی چینی یە بۆ مندالان

٤١– زارۆكستان (چوار شانۆنامە بۆ منالان)

٤٢– لە گەنجینەی حیكایەتی توركمانییەوە.

٤٣– كۆمەڵێك ئەفسانەی جیهانی (٢٣ ئەفسانە)

٤٤– زندە خەون، كۆمەڵە چیرۆكی چیخوف، چاپی یەكەم (٢٠٠١) دەزگای موكریانی

٤٥– ئەفسانەێن گریكی و رۆمانی، چاپی یەكەم (٢٠٠٤) كتێبخانەی سۆران، هەولێر

٤٦– جیّ پیّ، كۆمەڵێك چیرۆكی فارسی چیرۆكنووسان:(سادقی هیدایەت، جەلال ئال ئەحمەد، بوزرگی عەلەوی، سادقی چوبەك، مەنسوری یاقوتی)

٤٧– چیرۆكستان، كۆمەڵێك دەق و رەخنە، چاپی یەكەم ٢٠٠٥ نووسەرانی كەركووك

٤٨– چۆنیەتی فێر بوونی زمانی فارسی، چاپی یەكەم (٢٠٠٠) حەمە كەریم عارف

٤٩– گۆڤەند و زنار (فەرهەنگی فارسی – كوردی) حەمە كەریم عارف

٥٠– پەلكە رەنگینە، حەمە كەریم عارف، چاپی یەكەم (٢٠٠٤) وەزارەتی رۆشنبیری

٥١– كۆمەڵێك چیرۆكی بێگانە

٥٢– چزیشفسكی، فەیلەسوف و زانای گەورەی میللەتی روس

٥٣– چایكۆ فسكی، ژیان و بەرهەمی.

٥٤– ئیدگار ئالین پۆ، ژیان و بەرهەمی.

٥٥– جاك لەندەن، ژیان و بەرهەمی

٥٦– گوگول، نووسەری ریالیست

٥٧– یەڵماز گونای، ژیان و بەرهەمی

٥٨– سادقی هیدایەت، ژیان و بەرهەمی

٥٩– خافرو غ لە شیعر دەدوێ، ژیان و بەرهەمی

٦٠– رێبازە هونەرییەكانی جیهان

٦١– ریالیزم و دژە ریالیزم لە ئەدەبیات دا، چاپی یەكەم (٢٠٠٤) دەزگای سپیرێز

٦٢– راگەیاندن لە پەراوێزی دەسەڵاتدا (بە شەریكی) چاپی یەكەم (٢٠٠١) دەزگای گوڵان

٦٣– راگەیاندن لە نێوان حەقیقەت بێژی و عەوام خەڵەتێنی دا، حەمە كەریم عارف

٦٤– دیدار و دەق و رەخنە.

٦٥– دیداری چیرۆكڤانی.

٦٦– قوتابخانە ئەدەبییەكان، رەزا سەید حسەینی.

٦٧– ناودارانی ئەدەب، حەمە كەریم عارف

٦٨– هەزار تۆپی شیعری نوێخوازی و چەند باسێكی دی، حەمە كەریم عارف.

٦٩– كورد لە سەدەی نۆزدە و بیست دا، كریس كۆچرا، چاپی یەكەم ٢٠٠٣ كتێبخانەی سۆران

* لە راپەڕینەوە تا نهوو چالاكانە بەشداری بزاڤی ئەدەبی و رۆشنبیریی كوردی دەكات و بەرهەمی هەمە جۆر (نووسین و ئامادە كردن و وەرگێڕان) بڵاو دەكاتەوە..

* ئەو بەرهەمانە و زۆری دیكەی ئامادەن بۆ چاپ و چاپكردنەوە و هەر كەس و گروپ و لایەن و دەزگایەك تەماحی بڵاو كردنەوەی هەبن، ئامادەیە بە خۆڕایی پێشكەشیان بكات

PDF4Kurd

لە چاپکراوەکانی پرۆژەی کتێبی یانەی قەڵەم

ناوی کتێب	نوسینی	وەرگێڕانی
١- فریوو خۆحەشاردان	عەتا محەمەد	
٢- ئایین (هزر سیاسەت)	چەند نوسەرێك	یاسین عومەر
٣-بەیەکداکێشانی شارستانێتییەکان	سامویڵ هانتینگتۆن	ئاوات ئەحمەد
٤- سوەیلا	شارام قەوامی	
٥-رۆژی هاتنەکەی عودەی	ئاوات عەبدوڵڵا	
٦-سیماکانی عەقڵانیەت و	فالح عەبدولجەبار	ئاوات ئەحمەد
٧- وەنەوشەکەی چوارشەممان		شیرین.ك
٨- نەبەهەشت لەسەر زەوییدایە و		ئومێد عوسمان
٩-فیمینیزم		عەبدوڵڵا تاهیر بەرزنجی
١٠-لە روانگەی خۆرئاواوە		ئومێد عوسمان
١١- منداڵباز	فەرهاد پیرباڵ	
١٢-کیمیاگەرانی وشە	چەند نوسەرێك	یاسین عومەر
١٣-گوزارشتی مۆسیقا	د. فوئاد زەکەریا	حەمە کەریم عارف
١٤-خەمەکانی رۆشنگەری	هاشم ساڵح	ئاوات ئەحمەد
١٥-یەڵماز گۆنەی		حەمە کەریم عارف
١٦-هەناسەی پێخەفە داخراوە ئەبەدییەکان		چنوور سەعیدی

نرخ(٢٠٠٠) دینار